

№ 11 (165) Листопад 2009

Здано до друку 30.10.2009 р.

Засновник і видавець: Національний банк України

Адреса: вул. Інститутська, 9,
Київ-8, 01008, Україна

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України
09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Постановою президії ВАК України
від 09. 02. 2000 р. № 2-02/12
журнал "Вісник Національного банку України"
внесено до Переліку фахових видань України №4.

Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Київського національного економічного
університету ім. Вадима Гетьмана та
Вченою радою Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ).

Видається у комплекті з додатком "Законодавчі
і нормативні акти з банківської діяльності"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна
тел./факс: (044) 524-96-25
тел.: (044) 527-39-44, 527-38-06, 525-38-25
E-mail: litvinova@bank.gov.ua
http: //www.bank.gov.ua

Передплатний індекс 74132

© Вісник Національного банку України, 2009

ВІСНИК

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України

Видається з березня 1995 року

ЗМІСТ

НАГЛЯД, АУДИТ, КОНТРОЛЬ

О.Петрик

Якою має бути організаційна структура банківського нагляду
в Україні? 3

БАНКИ УКРАЇНИ

Н.Кручок

Стандартизація вимог до кредитної історії позичальника банку
та формалізація її оцінки 6

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2009 року 9

Г.Карчева

Особливості функціонування банківської системи України
в умовах фінансово-економічної кризи 10

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків,
внесені у вересні 2009 р. 17

О.Барановський

Проблемні банки: виявлення й лікування 18

Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України
на право здійснення функцій тимчасового адміністратора
та ліквідатора банків 62

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2009 року 68

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

КІРЄВ О.І. (голова),	ПАЛАМАРЧУК А.Б.,
БУРЯК С.В.,	ПАСІЧНИК В.В.,
БАЖАЛ Ю.М.,	ПАТРИЦЬ Л.М.,
ГАЙДАР Є.Т.,	ПЕТРИК О.І.,
ГАЛЬ В.М.,	ПОДОЛІВ І.В.,
ГАЛЬЧИНСЬКИЙ А.С.,	РАЄВСЬКИЙ К.С.,
ГЕСЦЬ В.М.,	РИЧАКІВСЬКА В.І.,
ГРЕБЕНІК Н.І.,	САВЛУК М.І.,
ГРУШКО В.І.,	САВЧЕНКО А.С.,
ДОМБРОВСЬКИЙ Марек,	СЕНИЦЬ П.М.,
ІПАРІОНОВ А.М.,	СМОВЖЕНКО Т.С.,
КРАВЕЦЬ В.М.,	ФЕДОСОВ В.М.,
КРОТЮК В.Л.,	ХОФМАНН Лутц,
КРЮЧКОВА І.В.,	ШАРОВ О.М.,
ЛАНДІНА Т.В.,	ШЕВЦОВА О.Й.,
МАТВІЄНКО В.П.,	ШЛАПАК О.В.,
МЕЛЬНИЧУК М.О.,	ШУМИЛО І.А.,
МІЩЕНКО В.І.,	ЮЩЕНКО В.А.,
МОРОЗ А.М.,	ЯРЕМЕНКО С.О.,
ОСАДЕЦЬ С.С.,	ЯЦЕНЮК А.П.

РЕДАКЦІЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НБУ

Головний редактор	ПАТРИЦЬ Л.М.
Заступник головного редактора	КРОХМАЛЮК Д.І.
Начальник відділу з випуску журналу "Вісник НБУ"	ПАПУША А.В.
Заступник начальника відділу — редактор з питань діяльності банків України, інформаційно-програмного забезпечення та розрахунків	ЗАЄЦЬ О.С.
Редактор з питань валютного регулювання та міжнародних банківських зв'язків	ПАЦЕРА М.М.
Редактор з питань законодавчого забезпечення діяльності банків та економічної освіти	ПІДВИСОЦЬКИЙ Р.В.
Відповідальний секретар	ЛІПІНСЬКА С.М.
Головний художник	КОЗИЦЬКА С.Г.
Літературний редактор	КУХАРЧУК М.В.
Дизайнери:	ПЛАТОНОВА Н.Г., ХАРУК О.В.
Коректор	ТРИФОНОВА О.М.
Оператор	ЛИТВИНОВА Н.В.
Реклама і розповсюдження:	ГРИЦЕНКО М.Р., НЕВСЬКИЙ Д.О.
Фото:	НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.
Черговий редактор	ПАЦЕРА М.М.

Дизайн: Редакція періодичних видань НБУ
Надруковано з готового оригінал-макета
відділом видавничого обслуговування
Господарсько-експлуатаційного управління НБУ

Адреса друкарні:
просп. Науки, 7, Київ-28, 03028, Україна

Формат 60 × 90 / 8
Друк на цифровому обладнанні
Фіз. друк. арк. 9.0
Умовн. друк. арк. 9.0
Обл.-вид. арк. 9.8
Тираж 2000 прим.

При передруку матеріалів, опублікованих у журналі,
посилання на "Вісник Національного банку України"
обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів
несе автор, а за зміст рекламних матеріалів —
рекламодавець.

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Перший набір у докторантуру 8

МАКРОЕКОНОМІКА

С.Ніколайчук, І.Каушан

Вплив глобальної фінансово-економічної кризи на платіжний
баланс України та динаміку його основних показників 32

Т.Вахненко

Трансформація боргової моделі України у кризовий період 40

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

С.Круглик, О.Єременко

Міжнародний валютний фонд: новий розподіл СПЗ 46

МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

О.Кузнецов

Лондон – глобальний фінансовий центр 51

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

Про введення в обіг ювілейної монети "Іван Котляревський" 55

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

В.Фурсова

Теоретичні аспекти класифікації сек'юритизації активів 56

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
один раз на місяць (за вересень 2009 року) 59

Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
щоденно (за вересень 2009 року) 60

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України
у вересні 2009 року 70

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2009 року 71

АНОТАЦІЇ 72

Компетентна думка/

Олександр Петрик

Доктор економічних наук,
директор департаменту економічного
аналізу, досліджень та прогнозування
Національного банку України

Якою має бути організаційна структура банківського нагляду в Україні?

Нині в Україні загострилася полеміка щодо виконання функцій банківського нагляду та регулювання. Яка інституція, має їх здійснювати – центральний банк (як нині) чи окремий універсальний фінансовий регулятор? Автор статті викладає щодо цього свою точку зору. На його переконання, в Україні система із двома центрами не зможе належним чином налагодити обмін релевантною інформацією між центральним банком та фінансовим регулятором. Відокремившись від центробанку, останній стикнеться з проблемою підготовки кадрів відповідної кваліфікації, яка, за оцінками незалежних експертів, у Національному банку успішно вирішується.

А головна загроза полягає в тому, зауважує аналітик, що, не набувши на практиці реальної незалежності, яку не просто відстоювати навіть центральному банку, фінансовий регулятор може виявитися більш вразливим перед політичним або економічним тиском груп інтересів. До речі, саме через це більшість країн продовжує зберігати систему, в якій функції забезпечення цінової стабільності та банківського регулювання зосереджені саме у центробанку.

Переконливих аргументів щодо створення в Україні окремого фінансового регулятора, робить висновок автор, нині практично немає. Доцільність відокремлення цієї функції від центрального банку може розглядатися лише в розвинутих фінансових системах зі сталим законодавством і стабільною політичною системою та при відсутності фінансової кризи. В умовах же України така трансформація банківського нагляду нині є неприйнятною.

Зобов'язання щодо забезпечення цінової стабільності, які починаючи з 90-х років минулого сторіччя делегувалися дедалі більшій кількості операційно незалежних центральних банків, без сумніву, мали успіх. Це було відображено у суттєвому зниженні світової інфляції протягом останніх вісімнадцяти років.

Як відомо, неможливо підтримувати макроекономічну стабільність, якщо фінансова система незбалансована. Водночас неможливо забезпечувати стабільність фінансової системи в умовах високої та нестабільної інфляції і волатильності цін на активи та нерухомість.

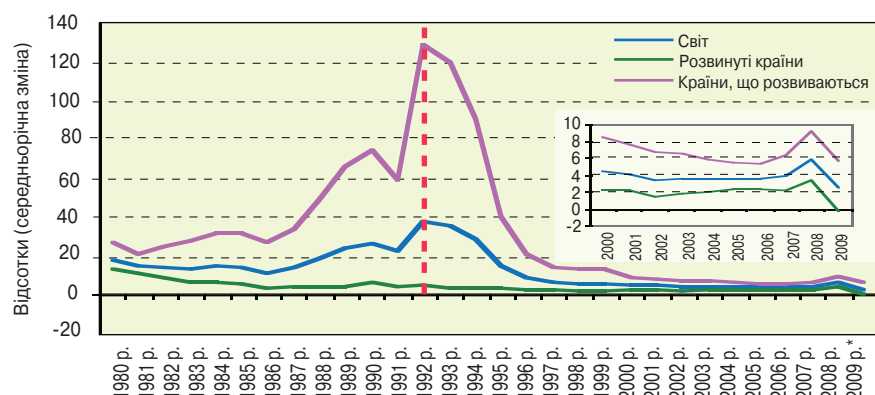
Аналіз світової практики трансформації структури керівних інституцій, які відповідають за монетарну політику та регулювання банківської системи, засвідчує, що питання про надання функції забезпечення фінансової стабільності (центральному банку чи окремому від нього фінансовому регулятору) залишається дискусійним. У

цьому контексті визначилися дві основні тенденції:

Перша – це консолідація регулювання та нагляду за банківською системою, ринками цінних паперів, небанківських фінансових установ і страхового бізнесу в єдиному регулятивному центрі, відокремленому

від центрального банку. Єдиною функцією центрального банку при цьому залишається проведення монетарної політики для забезпечення цінової стабільності. Як приклад можна навести організацію органів регулювання, що обрали таку систему, зокрема в Англії, Угорщині,

Динаміка світової інфляції

2009 р. * – прогноз МВФ.

Джерело: МВФ.

Польщі та Китаї (див. таблицю).

Головними мотивами, які визначають таку тенденцію, вважаються дедалі більшою мірою розмиті межі між фінансовою діяльністю банків та інших фінансових установ, а також конфлікт інтересів, який неодмінно виникає у процесі проведення монетарної політики та здійснення регулювання діяльності банківської системи і який буде проаналізовано нижче.

Друга тенденція полягає у протилежному — це консолідація функцій забезпечення цінової та фінансової стабільності в центральному банку. У цьому випадку цінова стабільність забезпечується діями та інструментами монетарної політики, а фінансова — більшою мірою досягається шляхом забезпечення стабільності банківської системи завдяки використанню механізмів пруденційного нагляду та регулювання, оскільки ключову роль у фінансовій системі у переважній більшості країн, як правило, відіграють банки. Такої практики продовжує дотримуватися більшість держав. Передусім це стосується країн із новими економіками, де частка банків у загальній фінансовій системі продовжує залишатися домінуючою. До таких країн належать Бразилія, Індія, Ізраїль, Чехія, Румунія, Росія, Україна та інші (див. таблицю).

В Україні частка банківських активів у загальних активах фінансової системи перевищує 90%, і вона також обґрунтовано концентрує функції забезпечення цінової та фінансової стабільності в центральному банку — Національному банку України.

Є також системи, в яких центральний банк та відокремлені фінансові регулятори здійснюють банківський надгляд спільно (див. таблицю).

АРГУМЕНТИ НА КОРИСТЬ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ФІНАНСОВОГО РЕГУЛЯТОРА, ВІДОКРЕМЛЕНОГО ВІД ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Основним вагомим аргументом за створення єдиного, окремого від центрального банку регулятора є, безумовно, дедалі інтенсивніший розвиток інституцій — фінансових посередників, відмінних від банків: інвестиційних, взаємних фондів, страхових компаній, кредитних спілок тощо. В результаті підвищення конкуренції, лібералізації ринків та швидкого розвитку е-фінансів поступово роз-

Організаційна структура банківського нагляду в окремих країнах світу	
У структурі центрального банку	Поза структурою центрального банку
Бразилія (Центральний банк Бразилії)	Англія (органи влади з фінансових послуг)
Болгарія (Болгарський національний банк)	Китай (Комісія з банківського регулювання Китаю)
Хорватія (Хорватський національний банк)	Казахстан (Агенція з фінансового нагляду Казахстану)
Індія (Резервний банк Індії)	Угорщина (Орган з фінансового нагляду Угорщини)
Ізраїль (Банк Ізраїлю)	Польща (Комісія фінансового нагляду)
Литва (Банк Литви)	Німеччина (Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини)
Румунія (Національний банк Румунії)	
Росія (Центральний банк Російської Федерації)	
Чехія (Національний банк Чехії)	
Україна (Національний банк України)	
Розподіл функцій (спільний надгляд центрального банку та незалежного органу)	
Корея (Банк Кореї спільно зі Службою фінансового нагляду)	
Туреччина (Агенція з банківського регулювання та нагляду спільно з Центральним банком Республіки Туреччина)	

Джерело: МВФ та сайти центральних банків.

виваються межі між функціями банків і небанківських фінансових інституцій. І в самих банківських установах традиційно банківські функції доповнюються функціями банківського страхування, банківського менеджменту активів тощо. Все це потребує дедалі глибшої спеціалізації банківського нагляду і, як наслідок, зростання кількості спеціалізованих супервізорів, що може виявитися неефективною та витратною справою [1]. Ще складнішим для центрального банку є питання про те, чи потрібно йому опікуватися функціями захисту споживачів та менеджменту активів, які не притаманні класичним функціям центральних банків [2].

Якщо банківський надгляд залишається у складі центрального банку, перед ним також постає проблема розмежування фінансових інституцій, що залучають депозити, на ті, депозити яких гарантуються і не гарантуються; на ті, на яких поширюються дії центрального банку як кредитора в останній інстанції, і не поширюються... Звичайно, розпорошення функцій нагляду та регулювання центрального банку на пенсійні фонди, страхові компанії та інші небанківські інституції знижуватиме ефективність самого регулювання та потребуватиме значно більше ресурсів від центрального банку.

Ще одним аргументом за відокремлення нагляду є проблема конфлікту інтересів. Він полягає в тому, що, поперше, аналіз проблем та прийняття відповідних рішень у сфері банківського нагляду і регулювання потребують багато зусиль і часу, особливо в період кризи. Як правило, в кризових

умовах керівництво центрального банку концентрується на поточній щоденній роботі з банками і може недостатньо приділяти уваги довгостроковим стратегічним рішенням стосовно цінової стабільності.

Усе це є аргументами “за” створення незалежного від центрального банку єдиного регулятора [3, 4].

АЛЬТЕРНАТИВНА ПРОПОЗИЦІЯ

Альтернативна пропозиція — це традиційний підхід, коли центральний банк виконує дві головні функції: забезпечує цінову стабільність у довгостроковому періоді через інструменти й механізми монетарної політики і здійснює функцію пруденційного нагляду та регулювання діяльності банківської системи з поступовим поширенням цієї функції на всі фінансові інституції.

Ключовий аргумент на користь такого підходу пов'язаний з тим, що центральний банк є позичальником в останній інстанції для всієї банківської системи, і комерційні банки, в яких у певні періоди виникають проблеми з ліквідністю, можуть звернутися до нього за допомогою.

Володіючи відповідною інформацією, центральний банк спроможний точніше діагностувати становище конкретного банку, визначивши, чи має він тимчасові проблеми з ліквідністю, чи наявна перманентна проблема неплатоспроможності, що може загрожувати системній стабільності. Для з'ясування таких питань необхідна повна інформація як на макро-, так і на мікрорівні. Очевидно, що розпорошення функцій та відповідних даних між двома центра-

ми впливу ускладнить обмін інформацією й зашкодить оперативності у прийнятті рішень, особливо у кризовий період. Дії стосовно підтримки банків у кризові періоди потребують оперативного, практично щоденного моніторингу та прийняття рішень, що стає навряд чи можливим у разі існування двох центрів.

Ще одним важливим аргументом проти виокремлення банківського нагляду є те, що центральний банк через дію власних інструментів монетарної політики, зокрема через зміну процентної ставки, впливає на номінальні доходи, інфляцію та фінансові потоки, які проходять через банківську систему. Розуміння того, як банківська система реагує на зміни процентних ставок або резервних вимог через власні зміни у кредитуванні, є критичною при проведенні ефективної монетарної політики з точки зору досягнення макроекономічних цілей. У розвинутих країнах, де відповідно й банківські системи розвинутіші та стабільніші, ця проблема є більш імпліцитною, але в країнах із нестійкими банківськими системами, до яких, зрозуміло, належить і Україна, оперативна й достовірна інформація про становище на мікрорівні є визначальною для прийняття рішень на макрорівні. Навіть якщо допустити, що незалежний регулятор налагодить швидке надання інформації центральному банку, характер такої інформації може виявитися неприйнятним для монетарної політики. Як свідчить світовий досвід, незалежні регулятори раніше чи пізніше починають акцентувати увагу на власній діяльності, спрямованій на захист споживачів, і продукувати відповідну інформацію, а персонал поступово надає перевагу юридичним аспектам справи, а не економічним. Зрештою інформація центру нагляду перестане відповідати потребам центрального банку в контексті прийняття рішень щодо монетарної політики.

Серед аргументів “проти” — і такий: через зазначену вище неадекватну інформацію центральний банк може втратити систему індикаторів, необхідних для випереджувальних дій на макрорівні [5].

Зазвичай центральні банки відповідають за функціонування платіжних систем. НБУ створив і підтримує сучасну систему платежів. Виникає запитання: чи зможе Національний банк відповідати за платіжну систему, не маючи прямого доступу до інформації на мікрорівні від окремих банків? Чи буде ефективною систе-

ма, якщо НБУ лише посилатиметься на відповідну інформацію із наглядового джерела? Той-таки аргумент діє і в зворотному напрямі: якщо НБУ управляє платіжною системою, а незалежний регулятор здійснює нагляд, обмін інформацією між ними може бути ускладненим і неефективним.

Дуже вагомим аргументом проти відокремлення нагляду від центрального банку є його незалежність або автономність як з економічної, так і з політичної точок зору. Особливо це стосується нових економік. Оцінка незалежності Національного банку України детально проаналізована в праці [6]. І хоча ступінь незалежності потребує суттєвого поліпшення, тим не менше статус Національного банку та чинне законодавство дають йому змогу в нинішніх умовах здійснювати функцію банківського регулювання більш ефективно і під меншим політичним тиском, який можливий щодо будь-якого іншого новоствореного фінансового регулятора. За існуючої системи влади фінансовий регулятор неминуче потрапить під вплив тієї чи іншої політичної сили, що матиме руйнівні наслідки для банківської системи. Прихильникам створення незалежного від НБУ регулятора слід врахувати негативний досвід країн, які у різний час це вже зробили.

Зокрема, у праці [7] аналізується негативний досвід Венесуели, де запровадження окремого фінансового регулятора мало наслідком використання його у політичних цілях, корупції та призвело у 1994 році до банківської кризи.

Повчальним є і сучасний досвід Угорщини. Як повідомляли офіційні джерела¹, голова органу нагляду за фінансовими установами цієї країни (PSZÁF) Іштван Фаркаш (Istvan Farkas) після різкої критики на свою адресу (зокрема з приводу того, як його установа здійснювала нагляд за банківським сектором) подав у червні 2009 року у відставку. Прем'єр-міністр Гордон Байнай (Gordon Bajnai) охоче її прийняв. За день до відставки Фаркаша уряд подав на розгляд парламенту законопроект, який фактично позбавляв повноважень голову, генерального директора та декількох заступників і членів наглядової ради PSZÁF. Це відбулося невдовзі після прийняття проекту закону, який надавав дозвіл Кабінету міністрів використовувати кошти, асигновані PSZÁF. Згідно з

інформацією веб-сайту index.hu, Фаркаш нарікав на узурпацію урядом повноважень регулятивного органу.

Веб-сайт index.hu повідомив, що PSZÁF було піддано критиці аналітиками та інвесторами за неспроможність приборкати ризикові операції банків, зокрема тенденцію до розкручування масового кредитування в іноземній валюті. Як наслідок, перед Угорщиною постала загроза втрати довіри на світових фінансових ринках. Зокрема експерти МВФ у червні 2009 року наголошили на необхідності термінового посилення фінансового регулювання та рекомендували повернути регулятивні функції банківської системи до Національного банку Угорщини².

Навіть у такій розвинутій фінансовій системі як система Німеччини, відокремлення функцій регулювання від центрального банку виявилось неефективним. За інформацією “Файненшл таймс” (Financial Times)³, новий уряд Німеччини призначить Бундесбанк єдиним регулятором банківського сектору і передасть йому відповідні повноваження регулятора фінансових ринків Ба Фін (BaFin) (Федерального управління фінансового нагляду Німеччини). Рішення про відміну біполярної системи регулювання банківського сектору було ухвалено лідерами провідних партій країни — Християнсько-демократичного союзу, який очолює канцлер Ангела Меркель, і Вільної демократичної партії.

ВИСНОВКИ

Видше за все, в Україні проблеми вибору “за” чи “проти” відокремлення банківського нагляду й регулювання від центрального банку на даному етапі розвитку просто немає. Якщо об'єктивно оцінити реальність, то одержимо категоричне “проти”, що особливо очевидно в сучасних кризових умовах. Цей висновок базується на таких основних аргументах:

- по-перше, фінансова структура в Україні значно менше розвинута, ніж у багатьох інших країнах з перехідними економіками, не кажучи вже про розвинуті держави. Водночас питома вага банківської системи нашої країни становить понад 90% від загальної фінан-

¹ Джерело: газета The Budapest Times (Tuesday, 23 June 2009), режим доступу: <http://www.budapesttimes.hu/content/view/12309/27>

² «IMF experts suggest strengthening of market oversight», режим доступу: <http://www.bbj.hu/?keyword=psz%C3%A1f>

³ <http://www.ft.com/cms/s/0/cef8ff62-b1fd-11de-a271-00144feab49a.html>

сової системи. Тому аргументи за відокремлення, пов'язані з розмиванням меж між функціями банків і небанківських установ, просто не на часі;

- по-друге, Україна в цілому та її банківська система зокрема ще дуже схильні до системних дисбалансів та нестабільності, тому завданням першого рівня для нагляду має бути передусім забезпечення системної стабільності, а вже потім захист окремих груп споживачів фінансових послуг. Для цього взаємозв'язок між монетарною політикою та надглядом, зокрема операції НБУ як кредитора в останній інстанції, має бути оперативнішим і ефективнішим, ніж у розвинутих економіках;

- по-третє, в Україні кваліфікація персоналу в наглядових структурах НБУ є високою, а їх статус та діяльність регулюється достатньо сучасним з точки зору міжнародних стандартів

банківським законодавством. НБУ має більшу, ніж будь-яка інша державна структура, автономію, а це означає, що він має і більший захист від економічного й політичного тиску та втручання у виконання власних функцій.

Тож наявні проблеми у фінансовому секторі України на даному етапі доцільно вирішувати не шляхом створення нових структур, а за рахунок удосконалення існуючих інституційних і технічних процедур у рамках Національного банку України.

Література

1. Borio, C. and R. Filosa, (1994), 'The Changing Borders of Banking: Trends and Implications', *BIS Economic Paper*, No. 43, (December).

2. Abrams, R. and M. Taylor, (2000), 'Issues in the Unification of Financial Sector Supervision', *IMF Working Paper*.

3. Goodhart, C. and D. Schoenmaker,

(1995 a), 'Institutional Separation between Supervisory and Monetary Agencies', in *The Central Bank and the Financial System*, ed. C.A.E. Goodhart (Macmillan: London), Chapter 16.

4. Goodhart, C. and D. Schoenmaker, (1995b), 'Should the Functions of Monetary Policy and Banking Supervision be Separated?', *Oxford Economic Papers*, 40, 539-60.

5. Ferguson, R., (2000), 'Alternative Approaches to Financial Supervision and Regulation', *Journal of Financial Services Research*, 17(1), 297-303.

6. Петрик О.І. Шлях до цінової стабільності: світовий досвід та перспективи для України: монографія / О.І. Петрик. — К.: НАН України, Інститут економіки та прогнозування; Університет банківської справи НБУ, 2008. — 372 с.

7. De Krivoy, R., (2000), *Collapse: The Venezuelan Banking Crisis of 1994*, (Group of Thirty: Washington, D.C.).

Наталія Кручок

Кандидат економічних наук,
керівник інвестиційних проектів
ТОВ "CDKM"

Теорія і практика/

Стандартизація вимог до кредитної історії позичальника банку та формалізація її оцінки

Пропонуємо увазі читачів "Вісника НБУ" цикл матеріалів, присвячених ключовим аспектам роботи з позичальниками. Зокрема мова піде про головні критерії оцінки фінансового стану підприємств-позичальників банків; стандартизацію вимог до їхніх бізнес-планів; стандартизацію та формалізацію вимог до забезпечення іпотечних кредитів. Завершиться цикл статтею, присвяченою моделюванню кредитоспроможності позичальників іпотечних кредитів. А розпочинає його наукова розвідка, в якій стандартизовано вимоги до кредитної історії позичальника банку та формалізовано за допомогою математичного апарату її оцінку.

Один із напрямів зниження кредитних ризиків полягає в стандартизації вимог і математичному моделюванні кредитоспроможності й створенні відповідного комп'ютерного забезпечення.

У цій статті спробуємо сформулю-

вати і стандартизувати вимоги до однієї з найважливіших складових математичної моделі оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника — оцінки його кредитної історії, а також описати ці вимоги у вигляді рівнянь та обмежень.

АЛГОРИТМ, ВИМОГИ ТА ЗАГАЛЬНА ФОРМУЛА ОЦІНКИ КРЕДИТНОЇ ІСТОРІЇ

Незадовільна кредитна історія є цілком достатньою підставою для відмови у наданні кредиту.

Автоматично: можливі запитання гитатів і відповіді на них

Запитання. Як саме кредитний інспектор здійснюватиме оцінку кредитної історії позичальника — одноразово у процесі прийняття рішення про надання кредиту чи періодично протягом дії кредитної угоди між банком і позичальником?

Відповідь. Маючи програмне забезпечення (або саму модель), кредитний інспектор може без перешкод здійснювати оцінку кредитоспроможності позичальника.

Запропонована модель не передбачає визначення періодичності проведення такої оцінки і встановлюється безпосередньо банківськими працівниками.

Стандартизація та формалізація кредитної історії здійснюється за таким алгоритмом:

1. Відбір критеріїв оцінки;
2. Формулювання вимог;
3. Формалізація (математичне описання) вимог, яка дає змогу оцінити кредитну історію в балах.

Математичне моделювання кредитоспроможності, складовою якої є оцінка кредитної історії, показало, що її зручно проводити за 100-бальною шкалою. Мінімальна допустима оцінка дорівнює 60-ти балам.

Нами відібрано такі чотири критерії оцінки кредитної історії:

1. Наявність чи відсутність простроченої та/або пролонгованої заборгованості на дату оцінки;
2. Тривалість кредитної історії;
3. Наявність чи відсутність простроченої та/або пролонгованої заборгованості протягом кредитної історії;
4. Сума кредитування протягом кредитної історії та її співвідношення із сумою запитуваного кредиту.

Відповідно до відібраних критеріїв сформульовано такі вимоги:

1. Не допускається наявність простроченої та/або пролонгованої заборгованості на дату оцінки;
2. Максимальна оцінка можлива за тривалості кредитної історії не менше п'яти років;
3. Якщо термін прострочення чи пролонгації кредитів протягом кредитної історії становив не менше 12-ти місяців для довгострокових кредитів та/або шести місяців для короткострокових — загальна оцінка кредитної історії не може перевищувати 60-ти балів;
4. Максимальна оцінка за четвертим критерієм можлива, якщо відношення між обсягом виконаних позичальником кредитних зобов'язань протягом кредитної історії та сумою запитуваного кредиту становить не менше 3.

Відбір критеріїв та формулювання вимог проведено на основі аналізу кредитних справ, термін повного ви-

Автоматично: можливі запитання гитатів і відповіді на них

Запитання. Чи можливо піддати математичному моделюванню напрацьовану роками інтуїцію, як кажуть — "нох", досвід кредитного працівника банку, його вміння багити і гитати між представленими цифрами і фактами?

Відповідь. Кредити можуть бути як стандартизованими, так і унікальними. Застосування запропонованої моделі не передбачає відмови банків від унікальних кредитів (коли в процесі прийняття рішення про надання таких кредитів інспектор застосовує свій досвід, набутий роками). Запропонована у статті модель, окрім зменшення рівня кредитних ризиків, сприятиме зменшенню витрат часу на процедуру оцінки кредитоспроможності у процесі надання звычайних кредитів.

конання зобов'язань за якими вже настав. При потребі критерії та відповідні їм вимоги можуть доповнюватися й уточнюватися.

Загальна формула оцінки кредитної історії O_{ci} має такий вигляд:

$$O_{ci} = O_{cn} + (O_{cm} + O_{cc}) \times P_{\partial} \times P_{\kappa}, \quad (1)$$

де O_{cn} — оцінка за наявністю чи відсутністю простроченої та/або пролонгованої заборгованості на дату проведення оцінки (заборгованість наявна — 0 балів; заборгованість відсутня — 60 балів);

O_{cm} — оцінка тривалості кредитної історії, бали ($0 \leq O_{cm} \leq 20$);

O_{cc} — оцінка за співвідношенням між сумою погашених кредитів та сумою запитуваного кредиту, бали ($0 \leq O_{cc} \leq 20$);

$P_{\partial(\kappa)}$ — поправка на наявність чи відсутність простроченої та/або пролонгованої заборгованості протягом кредитної історії за довгостроковими (короткостроковими) кредитами, коефіцієнт ($0 \leq P_{\partial(\kappa)} \leq 1$).

$$O_{cm} = 4 T_i \leq 20, \quad (2)$$

де T_i — тривалість кредитної історії, роки;

$$O_{cc} = 20 / 3 (K_0 - \text{Заб}) / K_3 \leq 20, \quad (3)$$

де K_0 — кредити, отримані від банку протягом кредитної історії, тис. грошових одиниць (надалі — гр. од.);

Заб — заборгованість перед банком на дату оцінки, тис. гр. од.;

$$K_3 - \text{запитуваний кредит, тис. гр. од.}$$

$$P_{\partial} = 1 - T_{\partial} / 12 \geq 0, \quad (4)$$

де T_{∂} — максимальний термін простро-

Таблиця 1. Запитувані кредити

Показник	Підприємство – потенційний позичальник	
	ВАТ "Агрос"	ТОВ "Полісся"
Об'єкт кредитування	Будівництво м'ясокомбінату потужністю 3 600 т м'ясопродуктів на рік	Реконструкція цеху переробки овочів потужністю 500 т овочів на рік
Сума кредиту, тис. грн	30 000	1 400
Термін кредиту, місяці	36	12

Таблиця 2. Кредитна історія підприємств – потенційних позичальників

Кредитор	Підприємство – потенційний позичальник	
	ВАТ "Агрос"	ТОВ "Полісся"
АКБ "Омега-інвестбанк"	Простроченої і пролонгованої заборгованості немає. Протягом останніх п'яти років отримано 29 короткострокових кредитів на загальну суму 95 300 тис. грн. та три довгострокових кредити на загальну суму 86 000 тис. грн. Заборгованість за короткостроковими кредитами — 9 500 тис. грн. та за довгостроковими — 57 000 тис. грн. із погашенням боргу протягом наступних 78 місяців. Кредитні зобов'язання виконувалися повністю і своєчасно	Простроченої і пролонгованої заборгованості немає. Протягом останніх трьох років отримано п'ять короткострокових кредитів на загальну суму 3 620 тис. грн. та один довгостроковий кредит на суму 2 000 тис. грн. Заборгованість за короткостроковими кредитами — 650 тис. грн. та за довгостроковими — 2 000 тис. грн. із погашенням боргу протягом наступних 60 місяців. У 2008 р. була пролонгація короткострокового кредиту на суму 350 тис. грн. терміном на 3 місяці
Інші кредитори	Фактів невиконання чи несвоєчасного виконання зобов'язань не виявлено	Фактів невиконання чи несвоєчасного виконання зобов'язань не виявлено

чення чи пролонгації довгострокових кредитів, місяці.

$$P_k = 1 - T_k / 6 \geq 0, \quad (5)$$

де T_k — максимальний термін прострочення чи пролонгації короткострокових кредитів, місяці.

ПРИКЛАД РОЗРАХУНКУ КРЕДИТНОЇ ІСТОРІЇ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Застосування наведених формул продемонструємо на прикладі з реальної практики. Зазначимо, що назви установ і підприємств — умовні. До АКБ “Омега-інвестбанк” звернулись із клопотанням про надання кредиту ВАТ “Агрос” і ТОВ “Полісся” (див. таблицю 1).

ВАТ “Агрос” і ТОВ “Полісся” є клієнтами АКБ “Омега-інвестбанк”, їхню кредитну історію відображено в таблиці 2.

Отже, оцінка кредитних історій ВАТ “Агрос” і ТОВ “Полісся” є такою:

ВАТ “Агрос”:

$$O_{ц_1} = 60 + (20 + 20) \times 1 \times 1 = 100 \text{ (балів)}.$$

ТОВ “Полісся”:

$$O_{ц_2} = 60 + (12 + 14.14) \times 1 \times 0.5 = 73.07 \text{ (бала)}.$$

Виникає питання, наскільки адекватним є саме такий спосіб оцінки кредитних історій підприємств-позичальників?

Відомо, що критерієм істини є практика. Застосовуючи кореляційно-регресійний аналіз, ми зіставили оцінки кредитних історій підприємств-позичальників на дату укладення ними кредитних договорів з рівнем подальшого

виконання цими позичальниками своїх кредитних зобов’язань за позичками, термін повного погашення яких настав. Після статистичної обробки інформації склали таку систему рівнянь:

$$\begin{cases} 9600 = 100a + 7014b \\ 695482 = 7014a + 526866b. \end{cases}$$

Її розв’язання визначило залежність між оцінкою кредитних історій позичальників та рівнем виконання ними своїх кредитних зобов’язань:

$$\bar{y}_x = 51.5137 + 0.63425x \leq 100, \text{ де } \bar{y}_x \text{ — теоретичний (найімовірніший) рівень виконання кредитних зобов’язань позичальниками залежно від оцінки їх кредитних історій, \%}$$

x — оцінка кредитної історії, бали.

Отже, між оцінкою кредитних історій позичальників та рівнем виконання ними своїх кредитних зобов’язань існує пряма залежність: якщо оцінка кредитної історії сягає 76.447 бала і вище — кредитний ризик мінімізується; при зниженні оцінки до 60 балів сподіваний рівень виконання кредитних зобов’язань падає до 89.6%.

Тісноту зв’язку між досліджуваними змінними визначено обчисленням коефіцієнта парної кореляції $r_{y/x} = 0.61723$.

Доволі високе значення коефіцієнта парної кореляції свідчить про адекватність обраного способу оцінки кредитних історій та суттєву залежність рівня повернення кредитів від такої оцінки.

Оскільки рівень повернення кредитів залежить від кількох факторів, вплив яких досліджуватиметься в наступних публікаціях, уточнення залежності між оцінкою кредитної

історії позичальника та сподіваним рівнем повернення кредиту буде проведено на основі множинного кореляційно-регресійного аналізу.

ВИСНОВОК

Стандартизація вимог до кредитної історії позичальника та їх формалізація є цілком можливими. Подальші дослідження слід спрямувати на стандартизацію вимог та формалізацію інших характеристик, яким має відповідати кредитоспроможний позичальник, із метою створення математичної моделі кредитоспроможності.

Література

1. Алексійчук В.М. *Гроші та кредит в системі АПК*. — К.: ІАЕ, 1998. — 346 с.
2. Заруба О.Д. *Банківський менеджмент та аудит*. — К.: Лібра, 1996. — С. 31–106.
3. *Збірник виробничих ситуацій з навчальної дисципліни “Банківські операції” / Керівник авт. колект. А.М.Мороз*. — К.: КНЕУ, 1998. — С. 121.
4. Олійник О.О. *Розвиток довгострокового банківського кредитування сільськогосподарських підприємств: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук*. — К., 2005. — 20 с.
5. *Фінансовий і ціновий механізм АПК в умовах переходу до ринку / П.Т.Саблук, М.Я.Дем’яненко, О.М.Шпичак та ін.; За ред. П.Т.Саблука, М.Я.Дем’яненка, О.М.Шпичака, Д.В.Положенка*. — К.: Урожай, 1993. — 352 с.

Кадри/

Перший набір у докторантуру

В Університеті банківської справи відкрито докторантуру для підготовки кадрів найвищої наукової кваліфікації за спеціальністю — 08008 “Гроші, фінанси і кредит”. Навчання розпочнеться у грудні. Першими кандидатами на здобуття звання доктора наук стануть два докторанти, які навчатимуться на стаціонарній основі. У перспективі університет планує відкрити докторантуру з обліку та аудиту, а також зі спеціальності “Матема-

тичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці”.

Як розповіла проректор УБС НБУ, кандидат економічних наук, професор Анжела Кузнецова, докторантура є наступним кроком після створення в 2001 році у вузі аспірантури. “Процес отримання дозволу на відкриття проходив досить складно, — зазначила проректор. — Справа не в оформленні документів, а у великій кількості різноманітних перевірок”.

Зокрема, ревізори з’ясовували, як університет проводить наукову роботу. Оцінку давали знані вчені, які очолюють Західний науковий центр і Науковий центр у Києві. Вивчали також діяльність кафедр, результати науково-дослідницьких тем, зокрема їх економічний ефект. За підсумками перевірок зроблено висновок, що високий рівень кваліфікації працівників УБС цілком відповідає вимогам докторантури. У вузі сформовано наукову школу, і є всі підстави для її успішного розвитку. Дозвіл на відкриття докторантури отримано! Університет починає підготовку спеціалістів найвищого ступеня.

Прес-служба Університету банківської справи НБУ.

Ексклюзив/

Основні показники діяльності банків України на 1 жовтня 2009 року

№ п/п	Назва показника	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.10. 2009 р.
1	Кількість зареєстрованих банків	189	182	179	181	186	193	198	198	198
2	Вилучено з Державного реєстру банків (з початку року)	9	12	8	4	1	6	1	7	5
3	Кількість банків, що перебувають у стадії ліквідації	35	24	20	20	20	19	19	13	12
4	Кількість діючих банків	152	157	158	160	165	170	175	184	185
4.1	Із них: з іноземним капіталом;	21	20	19	19	23	35	47	53	49
4.1.1	у тому числі зі 100-відсотковим іноземним капіталом	6	7	7	7	9	13	17	17	17
5	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	36.7	36.1
Активи, млн. грн.										
1	Загальні активи (не скориговані на резерви за активними операціями)	50 785	67 774	105 539	141 497	223 024	353 086	619 004	973 332	988 051
1.1	Чисті активи (скориговані на резерви за активними операціями)	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	926 086	889 959
2	Високоліквідні активи	7 744	9 043	16 043	23 595	36 482	44 851	63 587	79 702	84 416
3	Кредитний портфель	32 097	46 736	73 442	97 197	156 385	269 688	485 507	792 384	770 024
3.1	У тому числі:									
	кредити, надані суб'єктам господарювання;	26 564	38 189	57 957	72 875	109 020	167 661	276 184	472 584	475 881
3.2	кредити, надані фізичним особам	1 373	3 255	8 879	14 599	33 156	77 755	153 633	268 857	235 039
4	Довгострокові кредити	5 683	10 690	28 136	45 531	86 227	157 224	291 963	507 715	455 247
4.1	У тому числі довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	5 125	9 698	23 239	34 693	58 528	90 576	156 355	266 204	243 350
5	Проблемні кредити (прострочені та сумнівні)	1 863	2 113	2 500	3 145	3 379	4 456	6 357	18 015	54 757
6	Вкладення в цінні папери	4 390	4 402	6 534	8 157	14 338	14 466	28 693	40 610	35 773
7	Резерви за активними операціями банків	3 194	3 905	5 355	7 250	9 370	13 289	20 188	48 409	99 031
	Відсоток виконання формування резерву	85.4	93.3	98.2	99.7	100.1	100.1	100.04	100.1	100.08
7.1	У тому числі резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	2 963	3 575	4 631	6 367	8 328	12 246	18 477	44 502	81 891
Пасиви, млн. грн.										
1	Пасиви, всього	47 591	63 896	100 234	134 348	213 878	340 179	599 396	926 086	889 959
2	Власний капітал	7 915	9 983	12 882	18 421	25 451	42 566	69 578	119 263	117 968
2.1	У тому числі:									
	сплачений зареєстрований статутний капітал	4 575	6 003	8 116	11 648	16 144	26 266	42 873	82 454	104 358
2.2	частка капіталу в пасивах	16.6	15.6	12.9	13.7	11.9	12.5	11.6	12.9	13.3
3	Зобов'язання банків	39 676	53 913	87 352	115 927	188 427	297 613	529 818	806 823	771 991
3.1	У тому числі кошти суб'єктів господарювання;	15 653	19 703	27 987	40 128	61 214	76 898	111 995	143 928	119 225
3.1.1	із них строкові кошти суб'єктів господарювання	4 698	6 161	10 391	15 377	26 807	37 675	54 189	73 352	49 692
3.2	Кошти фізичних осіб;	11 165	19 092	32 113	41 207	72 542	106 078	163 482	213 219	200 542
3.2.1	із них строкові кошти фізичних осіб	8 060	14 128	24 861	33 204	55 257	81 850	125 625	175 142	151 965
Довідково										
1	Регулятивний капітал, млн. грн.	8 025	10 099	13 274	18 188	26 373	41 148	72 265	123 066	128 051
2	Адекватність регулятивного капіталу (H2)	20.69	18.01	15.11	16.81	14.95	14.19	13.92	14.01	15.63
3	Доходи, млн. грн.	8 583	10 470	13 949	20 072	27 537	41 645	68 185	122 580	108 292
4	Витрати, млн. грн.	8 051	9 785	13 122	18 809	25 367	37 501	61 565	115 276	129 236
5	Результат діяльності, млн. грн.	532	685	827	1 263	2 170	4 144	6 620	7 304	-20 944
6	Рентабельність активів, %	1.27	1.27	1.04	1.07	1.31	1.61	1.50	1.03	-3.19
7	Рентабельність капіталу, %	7.50	7.97	7.61	8.43	10.39	13.52	12.67	8.51	-23.75
8	Чиста процентна маржа, %	6.94	6.00	5.78	4.90	4.90	5.30	5.03	5.30	6.28
9	Чистий спред, %	8.45	7.20	6.97	5.72	5.78	5.76	5.31	5.18	5.39

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Аналітичний огляд

Ганна Карчева

Кандидат економічних наук,
заступник директора департаменту – начальник
управління нагляду за діяльністю банків I та II груп
департаменту безвізного банківського нагляду
Національного банку України

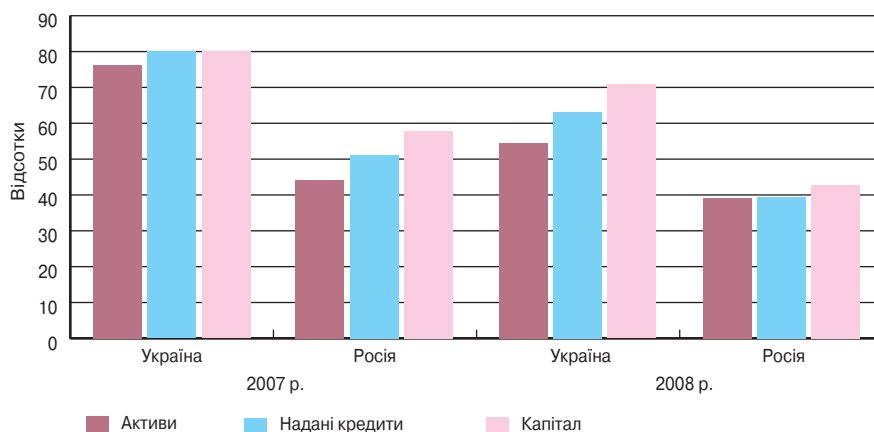
Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи

Загальноприйнято вважати, що каталізатором фінансової кризи в Україні стала передусім світова фінансова криза. Та чи насправді це так? Шукаючи відповідь на це запитання, автор статті аналізує цілу низку інших факторів, які свідчать про ключову роль у розвитку кризових явищ особливостей вітчизняної фінансово-економічної системи.

Функціонування банківської системи в умовах фінансової кризи характеризувалося зростанням ризику ліквідності, валютного, кредитного та інших ризиків унаслідок значного впливу коштів клієнтів; невисоким рівнем надходжень від погашення активів; обмеженими можливостями щодо кредитування економіки та залучення коштів на міжбанківському й зовнішніх фінансових ринках; підтриманням ліквідності банків значною мірою за рахунок кредитів рефінансування, отриманих від Національного банку України.

Виділяють зовнішні та внутрішні чинники банківської кризи в Україні. Зовнішні – це насамперед міжнародна фінансова криза, яка розпочалася в другій половині 2008 року. Внутрішні – передусім макроекономічна криза в Україні, яка значною мірою зумовлена наявними диспропорціями в економіці, високою її доларизацією. Серед інших важливих факторів – значне інституційне відставання в розвитку економіки України, яка не диверсифікована, по суті неконкурентоспроможна. Економіка нашої країни залишається надмірно відкритою, експортноорієнтованою¹, значною мірою залежною від однієї галузі – металургійної. Тому зміна кон'юнктури на

Графік 1. Темпи приросту показників розвитку банківських систем України та Росії у 2007–2008 рр.²

зовнішніх ринках негативно вплинула на розвиток цієї галузі, на стан платіжного балансу в цілому, що в сукупності з іншими факторами спричинило стрімке зростання валютного курсу і, як наслідок, значний дефіцит валютної ліквідності.

Як і в усьому світі, від фінансової кризи в Україні найсильніше постраждали найбільші та великі банки. Середні давно вже звикли покладатися на власні сили. А найвідчутніших втрат зазнали ті банки, в яких менеджмент проводив високоризикову політику, здійснював неефективне управління активами й пасива-

ми, управляв ліквідністю переважно завдяки міжбанківським ресурсам, штучно підтримував нормативи ліквідності за рахунок зустрічних міжбанківських операцій, ігнорував вимоги щодо збалансованості активів і пасивів за строками, активно використовував так звані “накопичувальні рахунки”, які по своїй суті були рахунками до запитання і давали змогу банкам штучно “поліпшувати” збалансованість на вимогу НБУ та зменшувати вплив довгострокових репів на адекватність регулятивного капіталу.

Вважається, що каталізатором фінансової кризи стала світова фінансова криза. Чи так це? Звернемо увагу на те, що протягом останніх років, які передували банківській кризі, в Ук-

¹ Гесць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи // Економіка України. – № 2. – 2009. – С. 5-23

² Для побудови графіка використано статистичні дані Національного банку України (www.bank.gov.ua) та Банку Росії (www.cbr.ru).

БАНКИ УКРАЇНИ

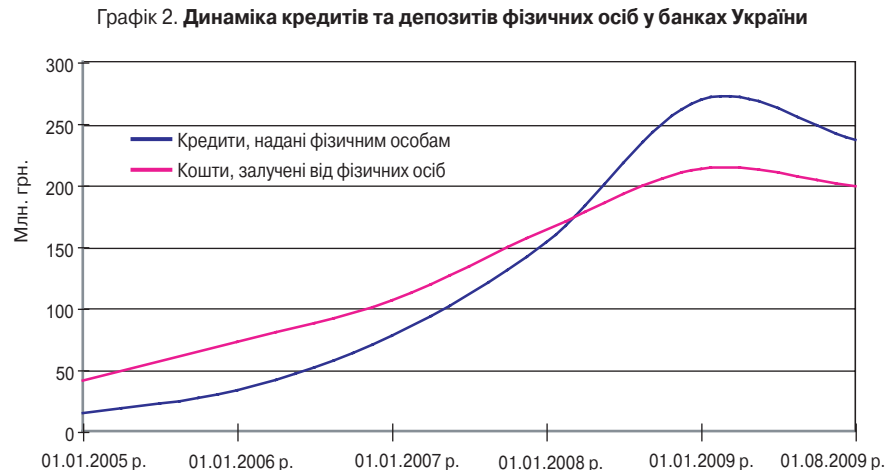
раїні, в умовах недостатньої капіталізації, надвисоких темпів зростання обсягів діяльності банків та масштабних запозичень на зовнішніх ринках, ризики у діяльності банків стрімко зростали. Найінтенсивніше загострювалися кредитний, валютний ризики та ризик ліквідності. Банківська система України демонструвала одні з найвищих темпів зростання порівняно з іншими країнами колишнього Радянського Союзу.

Ризик надвисоких темпів зростання активних операцій (як кажуть, “кредитний бум”), що розпочався ще в 2001–2003 роках, у 2005–2007 роках тільки прискорився, зокрема завдяки безперешкодному залученню в значних обсягах короткострокових коштів на зовнішніх ринках. Так, у 2006 році на 30%, а у 2007-му – на 31.6% фондування активних операцій відбувалося за рахунок короткострокових коштів, залучених від нерезидентів, тобто спостерігалася надмірна залежність банківського сектору від зовнішнього фінансування. Зауважимо, що ми не торкаємося тих довгострокових іноземних інвестицій, які надходили в банківську систему України у зв’язку з купівлею українських банків іноземними інвесторами.

Таблиця 1. Фондування активних операцій у 2006–2007 рр.

Джерела фондування активних операцій	Відсотки	
	2006 р.	2007 р.
Джерела фондування активних операцій	100	100
Кошти нерезидентів	30	31.6
Кошти населення	25.8	21.6
Кошти суб’єктів господарювання	12.1	13.2
Цінні папери власного боргу	2.5	5
Капітал	13.2	10.2
Інші	16.4	18.5

Унаслідок високих темпів зростання обсягів діяльності вплив банківської системи на соціально-економічний розвиток країни значно посилювався, про що свідчить відношення основних показників її розвитку до ВВП, зокрема, наданих банками кредитів до ВВП, який за 2005–2008 роки збільшився з 37 до 83.2% (на 01.01.2008 р. – 64.8%), а відношення активів до ВВП – з 51 до 102.4% (на 01.01.2008 р. – 84.5%). Однак за цими показниками у неї залишається значний невикористаний потенціал. Так, відношення активів банківської системи до ВВП у Франції становило 250%,

у Німеччині – близько 300%, Великобританії – 360%³.

У 2008 році в умовах низьких темпів зростання валового внутрішнього продукту – 102.1% (за 2007 – 107.9%), скорочення обсягів промислового виробництва на 3.1%, будівництва – на 15.8% банківська система України демонструвала високі темпи зростання в основному за рахунок девальвації гривні (на 60%). За 2008 рік активи банківської системи збільшилися на 54.5% (за 2007 рік – на 76.2%), надані кредити – на 63.2% (за 2007 рік – на 80%), зобов’язання банків – на 52.3% (за 2007 рік – на 78%) і становили 84.9% від ВВП⁴.

Зауважимо, що населення, яке, починаючи з 2003 року, було основним кредитором для банківської системи України, в 2006–2007 роках поступило своїми позиціями запозиченням на зовнішніх ринках і дедалі більшою мірою ставало основним позичальником, оскільки банки, зокрема з іноземним капіталом, орієнтувалися переважно на кредитування фізичних осіб. Тобто населення із кредитора поступово перетворилося на одного з основних боржників банківської системи. На початок фінансової кризи в Україні кредити, надані фізичним особам, становили третину кредитного портфеля банків країни (за станом на 01.01.2005 р. – 15%). Зауважимо, що ті основні причини, які зумовили іпотечну кризу в США, виникли і в Україні. Маємо на увазі насамперед надання окремими банками, так би мовити, “легких” ризикових кредитів фізичним особам, які не завжди мали достатні доходи для їх

погашення. Використання окремими банками так званого “безпечного” скорингу давало змогу класифікувати їх за оптимістичним сценарієм як надійні і формувати мінімальні резерви, отримуючи додаткові прибутки завдяки мінімізації витрат на формування резервів за кредитними операціями. Це призводило до низького рівня хеджування ризиків за кредитними операціями, зниження запасу міцності банків та їх фінансової стійкості.

Водночас упродовж останніх років в українських банках через неефективне управління активами й пасивами стрімко зростав ризик ліквідності, про що свідчило зниження рівня високоліквідних коштів, розбалансованість активів і пасивів за строками, наявність так званих “накопичувальних” рахунків (режим роботи яких передбачав, що вночі це строкові рахунки, а вдень – поточні), які штучно “поліпшували” показники ліквідності, а в умовах кризової ситуації призвели до лавиноподібного відпливу коштів клієнтів. Зростала кількість банків, які значною мірою підтримували ліквідність за рахунок міжбанківських операцій, зберігаючи незначний обсяг високоліквідних коштів.

Для таких банків в умовах фінансової кризи різко загострилася проблема ліквідності у зв’язку зі значним відпливом коштів клієнтів та неможливістю залучення грошей на міжбанківському та зовнішніх фінансових ринках. Гостро постало питання джерел ресурсного забезпечення, своєчасного виконання зобов’язань перед вкладниками і кредиторами, реструктуризації зовнішніх боргів, фондування активних операцій.

Загальновідомо, що важливу роль у підтримці ліквідності для банків відіграє так звана “ліквідна подушка” – наявність у достатньому обсязі висо-

³ Масштабы российского банковского сектора. Концепция развития финансового рынка России до 2020 года // Банковский рынок (электронная версия: <http://www.raexpert.ru/strategy/bank/>).

⁴ Джерело: Річний звіт НБУ за 2008 рік.

Графік 3. Динаміка високоліквідних коштів банків України

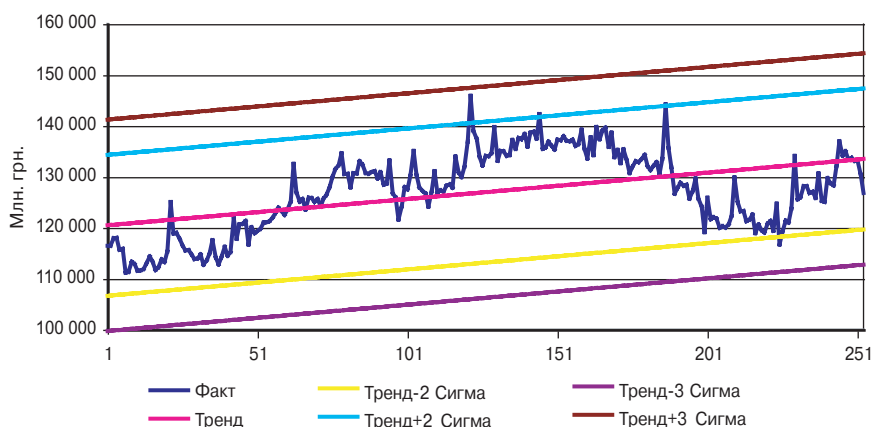
коліквідних коштів. Кредитний бум, який спостерігався протягом останніх років (2005–2007), призвів до того, що банки, жертвуючи ліквідністю, намагалися якомога більше надавати кредитів. Урешті-решт, така політика призвела до того, що за станом на 01.10.2008 р. банківська система України мала як ніколи низький рівень високоліквідних коштів, що дорівнював лише 8.8% (на початок 2008 року – 10.3%).

З огляду на це не можемо погодитися з твердженням окремих авторів, що за станом на початок жовтня 2008 року банківська система України мала доволі значний запас ліквідності – її обсяги буцімто удвічі перевищували відповідні потреби банків⁵. Мінімальний ризик ліквідності вимагає збалансованості активів і пасивів за всіма часовими діапазонами, передусім – у часовому діапазоні до 31 дня. Так, у Німеччині вимагається 100-відсоткова збалансованість активів і пасивів із терміном погашення до 31 дня, в Україні – 40-відсоткова, в Росії – 50-відсоткова. Фактично ж значення нормативу Н5 (поточної ліквідності) у зазначений час становило по банківській системі України 75%. Окремі банки підтримували нормативи ліквідності за рахунок зустрічних міжбанківських операцій. Однак для зменшення негативного впливу фінансової кризи банки повинні мати підвищений запас міцності, насамперед – більший запас ліквідності.

Про зростання ризику ліквідності напередодні фінансової кризи свідчила й висока волатильність поточних пасивів протягом 2008 року, які просто “нуртували”, на відміну від 2007 року,

⁵ Довгань Ж. Фінансова стійкість банківських установ у період економічної кризи // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 20–26.

Графік 4. Динаміка поточних пасивів банків України у 2008 році

коли чітко простежувався тренд у динаміці цих пасивів (див. графік 4).

Уперше з 2003 року був відсутній аналітичний тренд, який би достатньо точно описував динаміку поточних пасивів за 2008 рік, що свідчило про високі ризики у банківській системі.

Зауважимо, що висока волатильність поточних пасивів спостерігалася у банківській системі, починаючи з II кварталу 2008 року ($R^2 = 0.047$).

За своєю мінливістю поточні пасиви у цьому кварталі наближалися до IV кварталу 2008 року ($R^2 = 0.048$). У кризовий період характер їх мінливості суттєво відрізнявся.

Слід звернути увагу, що криза ліквідності у 2008 році була значно сильнішою за кризу ліквідності 2004 року. Це підтверджується і статистичними даними. Так, у період фінансової нестабільності в 2004 році аналітичного тренду для динаміки поточних пасивів не було лише у жовтні-листопаді ($R^2 = 0.0007$), а в цілому за рік поточні пасиви доволі точно описувалися трендом ($R^2 = 0.807$).

У літературі по-різному розглядають етапи банківської кризи в Україні. На нашу думку, слід виділити п'ять із них.

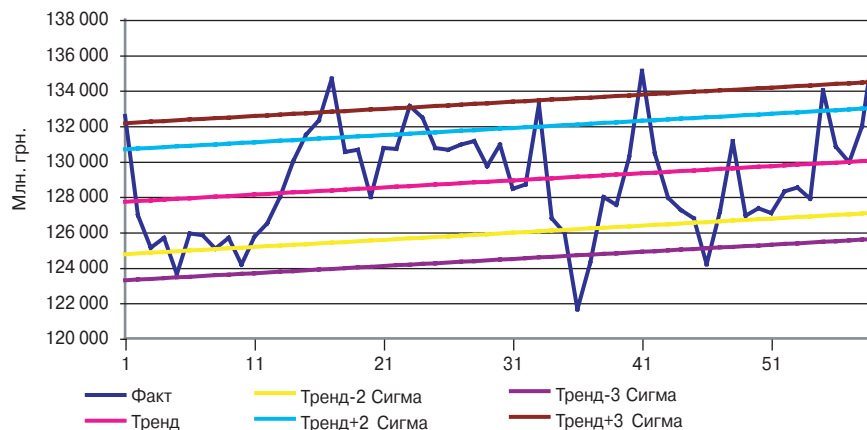
1. *Кінець вересня–жовтень 2008 року*, коли внаслідок рейдерських атак розпочалося масове вилучення коштів із Промінвестбанку. Спочатку – юридичними особами, а потім і фізичними, і тільки вчасне запровадження Національним банком України тимчасової адміністрації запобігло банкрутству цього банку та забезпечило відновлення його діяльності. У зв'язку з відновленням платоспроможності Промінвестбанку, появою у ньому інвестора – Зовнішекономбанку Росії – після п'яти місяців роботи тимчасова адміністрація припинила своє функціонування. Зауважимо, що недопущення банкрутства Промінвестбан-

ку та відновлення його платоспроможності стало можливим завдяки вжиттю тимчасовим адміністратором таких ефективних заходів, як встановлення повного контролю за платіжною системою банку, впровадження управління ліквідністю (яке базувалося на збалансованості грошових потоків), поліпшення забезпечення готівкою за рахунок внутрішніх джерел, посилення контролю за своєчасністю погашення кредитів, упровадження нової системи оплати праці (основним критерієм якої стала ефективність роботи кожного працівника банку), а також втілення в життя проекту “Ліквідні кошти” (який дав змогу використовувати переваги платіжної системи Промінвестбанку і повернув довіру клієнтів до нього).

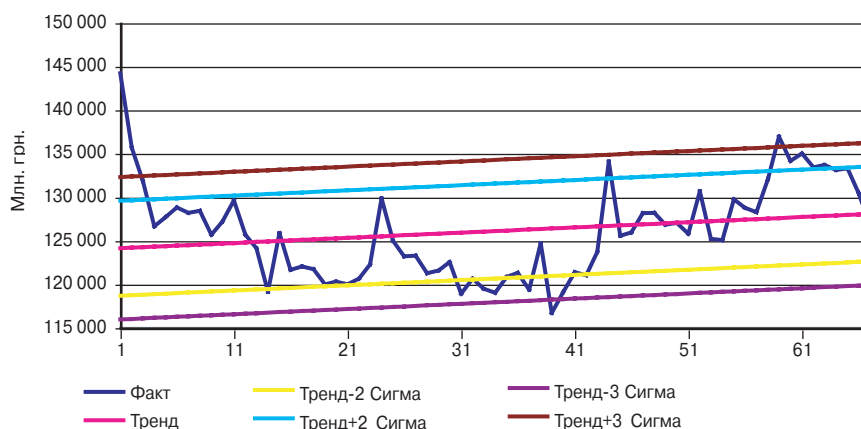
На початку жовтня значних проблем із ліквідністю зазнав банк “Надра”. Це сталося зокрема через його неспроможність розрахуватися за своїми зовнішніми зобов'язаннями та неможливість їх реструктуризувати. Проблеми у діяльності банків, порушення кругообігу коштів у них унаслідок невідповідності грошових потоків від погашення кредитів та відпливу коштів

БАНКИ УКРАЇНИ

Графік 5. Динаміка поточних пасивів банків України у II кварталі 2008 року

Графік 6. Динаміка поточних пасивів у IV кварталі 2008 року

Таблиця 2. Статистичний аналіз волатильності поточних пасивів

Роки	Значення коефіцієнта детермінації (R^2) для аналітичного тренду	Період 2008 року	Значення коефіцієнта детермінації (R^2) для аналітичного тренду
2003	0.929	I квартал	0.468
2004	0.807	II квартал	0.048
2005	0.928	III квартал	0.175
2006	0.931	IV квартал	0.047
2007	0.919	I півріччя	0.756
2008	0.230	II півріччя	0.415

клієнтів. Гроші в основному вилучалися. Знизився рівень погашення кредитів. Тривала внутрішня політична нестабільність і міжнародна фінансова криза. Ситуація в банках не завжди об'єктивно висвітлювалася в засобах масової інформації, нагніталася істерія. Все це призвело до різкого зростання недовіри до банків та значного вилучення коштів клієнтами.

Зауважимо, що в Україні, як і в інших країнах колишнього Радянського Союзу, фінансову кризу розглядають як кризу ліквідності, тоді як у західних країнах ситуацію, що склалася, визначають у першу чергу як кризу довіри до банків.

Міжнародний досвід свідчить, що

в умовах фінансової кризи, коли зростає недовіра до банків, міжбанківський ринок практично не працює, згортається. Так сталося в Євросоюзі. Як тільки розпочалася фінансова криза, банки не змогли залучати кошти на міжбанківському ринку, тож змушені були звертатися до Європейського центрального банку для отримання кредитів для підтримання ліквідності. Подібна ситуація спостерігалася і в Україні. Для підтримання ліквідності й недопущення втрати банками платоспроможності, забезпечення виконання ними розрахункової функції, уникнення масової зупинки платіжної системи Національним банком надавалися банкам кредити рефінансування під

ліквідне забезпечення та за умови подання ними планів ефективних заходів щодо забезпечення підтримання ліквідності або програм фінансового оздоровлення, а також встановлювалися певні вимоги та обмеження щодо діяльності банків із метою недопущення зростання ризиків у їх діяльності.

Запровадження Національним банком із 11.10.2009 р. заборони на дострокове повернення строкових депозитів комерційними банками (постанова Правління НБУ № 319) уповільнило процеси вилучення коштів, але їх кругообіг не відновився. Кошти вилучали з настанням терміну, в кращому випадку частина їх переоформлялася на невеликий строк (в основному на 1-3 місяці) за вищими процентними ставками. Нові кошти в банки майже не надходили.

2. Наступний етап банківської кризи — **листопад—грудень 2008 року**, коли до кризи ліквідності додалася валютна криза. Внаслідок різкої зміни курсу у листопаді (знецінення національної валюти щодо долара на 60%, у Росії — на 35%⁶) окремим банкам забракло капіталу для покриття кредитних ризиків, зокрема за кредитами в іноземній валюті, що призвело до порушення ними нормативу максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7). З іншого боку, різка девальвація гривні в умовах, коли більшість банків мала довгу відкрити валютну позицію, дала змогу банкам за рахунок переоцінки валюти отримати значні торговельні доходи. За результатами 2008 року торговельний дохід відносно активів становив 1.7% (за 2007 рік — 0.71%), що в умовах зростання відрахувань у резерви на покриття ризиків за активними операціями (3.41% від активів; за 2007 рік — 1.65%) дало змогу банківській системі України все-таки забезпечити рентабельність активів на достатньому рівні: ROA = 1.03% (за 2007 рік ROA = 1.50%). Рівень рентабельності був забезпечений також за рахунок зростання чистої процентної маржі — з 5.03% у 2007 році до 5.3 у 2008-му. Це сталося зокрема завдяки зростанню чистої процентної позиції з 4.7 до 10.4% внаслідок зниження рівня високоліквідних коштів і використання їх для кредитування. Зауважимо, що зростання чистої процентної маржі відбулося в умовах зниження чистого спреда з

⁶ Алексеев М.Ю. Проблемы развития российской банковской системы в кризисный период // Банковское дело. — № 5. — 2009. — С. 23-25.

5.31 до 5.18% внаслідок інтенсивнішого зростання процентних ставок за депозитами порівняно з кредитами. З метою недопущення відпливу коштів клієнтів або зниження його інтенсивності на той момент було виправдане встановлення банками підвищених процентних ставок (у розумних межах) за депозитами.

Щодо адміністративних витрат (якщо їх розглядати в сукупності з іншими операційними витратами), то їх рівень відносно активів залишився у 2008 році практично на тому ж рівні, що й у 2007-му.

На цьому етапі завдяки активним діям Національного банку України низку гострих проблем, пов'язаних із ліквідністю банків, було знято. В окремих банках призначено тимчасові адміністрації з метою відновлення платоспроможності й ліквідності, стабілізації діяльності банків, усунення виявлених порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.

3. Подальший етап — *січень—лютий 2009 року*. У цей час, незважаючи на згадане вище вирішення проблем із ліквідністю, банки не змогли самостійно підтримувати її без одержання нових траншів кредитів рефінансування від Національного банку України. Чергове погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури, зниження економічної активності, суттєве стиснення внутрішнього попиту продовжували бути основними факторами негативних тенденцій розвитку економіки, що негативно впливало також і на стан ліквідності банківської системи.

На цьому етапі у зв'язку з втратою ліквідності і платоспроможності були призначені тимчасові адміністрації в банках "Надра" та Укрпромбанк, що входять до I групи, і які мали значний обсяг коштів, залучених від фізичних осіб.

Ситуація з ліквідністю в банках залишалася напруженою, рівень високоліквідних коштів продовжував знижуватися. Частка високоліквідних активів порівняно з початком року знизилася в банківській системі з 8.8 до 7.5%.

З метою посилення контролю за банками Національним банком було впроваджено *інститут кураторства*. Призначені куратори за дорученням НБУ здійснювали контроль за діяльністю банку, перебуваючи безпосередньо в ньому. Зокрема контролювалося використання банком кредитів рефінансування, отриманих від Національного банку України, виконання програм фінансового оздоровлення тощо.

4. Наступний етап — *березень—червень 2009 року*. Певні позитивні зміни відбулися у березні, зокрема значно знизилася темпи відпливу коштів в умовах уповільнення падіння індексу виробництва базових галузей — до (–)28.8% у річному вимірі порівняно з (–)29.9% у лютому (падіння за січень—березень становило (–)30.1%), що було зумовлено поліпшенням динаміки деяких видів промислової діяльності — в харчовій промисловості, виробництві коксу та нафтопереробки, хімічній та нафтохімічній промисловості. У березні незначно прискорилося зростання сільськогосподарського виробництва.

На цьому етапі у банківській кризі намітився певний перелом тенденцій.

Завдяки кредитній підтримці банків Національним банком, поступовому відновленню довіри до банків знизилася інтенсивність відпливу коштів клієнтів, рівень ліквідності банківської системи дещо підвищився. За станом на 01.07.2009 р. частка високоліквідних активів зросла до 9%.

Поліпшенню ситуації з ліквідністю сприяло й виконання програм фінансового оздоровлення та планів ліквідності, посилення контролю за банками, які мали нестійке фінансове становище, шляхом призначення кураторів і тимчасових адміністраторів.

Позитивно вплинули на зниження інтенсивності відпливу коштів стабілізація валютного курсу, поступове відновлення довіри до банків, зокрема до банків із іноземним капіталом, у більшості з яких у березні спостерігалася зростання обсягу коштів клієнтів.

Водночас макроекономічна ситуація залишалася складною, що негативно позначалося на загальній ситуації. За II квартал 2009 року реальний ВВП скоротився на 18% (за I квартал — на 20.3%), обсяг інвестицій в основний капітал за I півріччя 2009 року порівняно з відповідним періодом 2008 року зменшився на 43.3%.

Незважаючи на певний перелом тенденцій, ситуація в банківському секторі залишалася складною, тривало скорочення обсягів активно-пасивних операцій. За I півріччя 2009 року обсяги загальних активів зменшилися на 3.0%, кредитного портфеля — на 5.4%. Тривав відплив коштів клієнтів. Зобов'язання банків зменшилися на 55 млрд. грн., або на 6.8%, із них кошти суб'єктів господарювання — на 26 млрд. грн., або на 18%, кошти фізичних осіб — на 16.6 млрд. грн., або на 8%.

В умовах високих ризиків і погіршення платоспроможності населення (зростання безробіття, зниження заробітної плати та інших доходів) розвиток роздрібного кредитування перестав бути пріоритетним. За 6 місяців 2009 року обсяги кредитів, наданих фізичним особам, скоротилися на 30 млрд. грн., або на 11%.

Ринкова ситуація суттєво впливала на діяльність банків. Різке зростання ризиків, погіршення якості банківських активів у 2009 році (за півроку обсяги проблемних кредитів збільшилися в 2.3 раза) зумовило значні відрахування в резерви за активними операціями, що спричинило збиткову діяльність багатьох банків та банківської системи загалом. Помітне підвищення чистої процентної маржі (з 5.3 до 6.3%) та скорочення адміністративних витрат виявилася недостатнім для покриття збільшення відрахувань у резерви для відшкодування можливих втрат за активними операціями. За 6 місяців 2009 року ці відрахування (32 млрд. грн.) перевищили такий самий показник за весь 2008 рік (28.2 млрд. грн.) і спричинили збитки у розмірі 14.3 млрд. грн.

Зауважимо, що для світової банківської системи фінансова криза 2008 року за обсягом збитків у три рази перевищила попередні кризи. Якщо за останні 50 років на відновлення після кризи вимагалася 1-1.5 року, то для подолання збитків після останньої потрібно буде 2.5 року⁷.

Такий стан справ потребував збільшення регулятивного капіталу банків для підтримання рівня показників фінансової стійкості, зокрема адекватності регулятивного капіталу.

На цьому етапі поліпшенню ситуації сприяло збільшення капіталу як за рахунок внесення власниками реальних грошей, так і капіталізації 50% прибутку за 2008 рік. Статутний капітал за I півріччя 2009 року збільшився на 10 млрд. грн., або на 12.2%.

Рівень капіталізації підвищився також у зв'язку з виконанням банками програм капіталізації за результатами проведеного діагностичного обстеження аудиторськими компаніями.

5. На наступному етапі — у *липні—серпні 2009 року* — незважаючи на певне пожвавлення у реальному секторі, макроекономічна ситуація залишалася складною. У таких умовах продовжу-

⁷ Тютюнник А.В. Какой будет российская банковская система после кризиса // Банковское дело. — 2009. — № 2. — С. 22-26.

БАНКИ УКРАЇНИ

Таблиця 3. Вплив фінансової кризи на показники діяльності банків України у 2009 році

Показники	Млн. грн.						
	На 01.01. 2009 р.	На 01.07. 2009 р.	На 01.09. 2009 р.	Приріст		Темп приросту, %	
				за I пів-річчя	за період з 01.07.2009 р. до 01.09.2009 р.	за I пів-річчя	за період з 01.07.2009 р. до 01.09.2009 р.
Загальні активи	973 332	944 458	970 004	-28 874	25 546	-2.97	2.70
Високоліквідні активи	79 702	85 043	90 052	5 341	5 009	6.70	5.89
Частка високоліквідних активів, %	8.2	9.0	9.3	x	x	x	x
Кредити надані	792 384	749 738	755 355	-4 2646	5 617	-5.38	0.75
суб'єктам господарювання	472 584	469 490	471 854	-3 094	2 364	-0.65	0.50
фізичним особам	268 857	239 163	239 133	-29 694	-30	-11.04	-0.01
Проблемні кредити	18 015	40 679	51 418	22 664	10 739	125.81	26.40
Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі, %	2.27	5.43	6.81	x	x	x	x
Резерви під активні операції банків	44 503	80 816	79 820	36 313	-996	81.60	-1.23
Зобов'язання банків	806 823	752 098	757 370	-54 725	5 272	-6.78	0.70
Кошти суб'єктів господарювання	143 928	117 635	115 030	-26 293	-2 605	-18.27	-2.21
Кошти фізичних осіб	213 219	196 656	201 889	-16 563	5 233	-7.77	2.66
Статутний капітал	82 454	92 527	104 202	10 073	11 675	12.22	12.62
Результат діяльності	7 304	-14 321	-20 503	-21 625	-6 182	-296.07	43.17

вала посилюватися тенденція до стабілізації в банківській системі, про що свідчить подальше зростання частки високоліквідних коштів у загальних активах до 9.2%, збільшення статутного капіталу за 2 місяці (липень–серпень) на 11.7 млрд. грн., або на 12.6%.

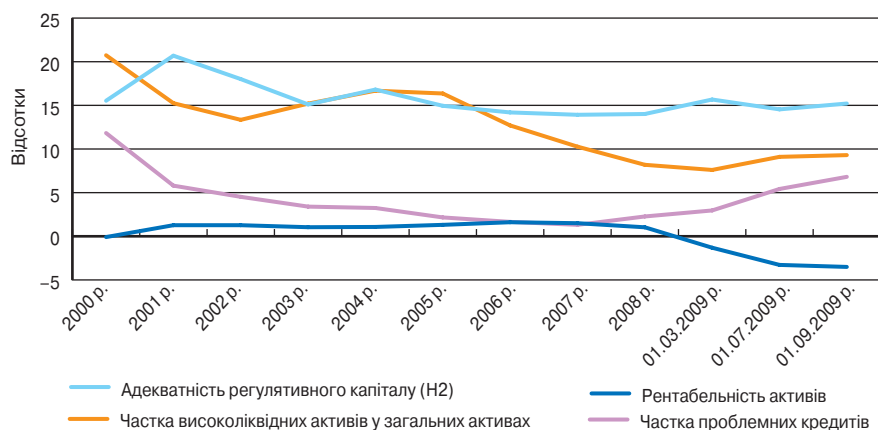
Протягом липня–серпня 2009 року почало відновлюватися кредитування економіки. Позички, надані суб'єктам господарювання, збільшилися на 2.4 млрд. грн., або на 0.5%, а кредити, надані фізичним особам, скоротилися лише на 30 млн. грн., або на 0.01%.

В Україні вперше було проведено капіталізацію трьох банків за участі держави (Укргазбанк, Родовід-банк, "Київ"), що сприяло відновленню довіри до них з боку вкладників.

Водночас зберігалася негативна тенденція до погіршення якості кредитного портфеля та активів у цілому, що вимагало формування додаткових резервів за активними операціями і призвело до зростання збитків до 20.5 млрд. грн. Частка проблемних кредитів за балансовими даними після скорочення у 2007 році до 1.3% збільшилася у 2008 році до 2.3%, а за 8 місяців 2009 року — до 6.8%. Подібні тенденції в умовах міжнародної фінансової кризи характерні і для інших країн колишнього Радянського Союзу.

У Росії, за прогнозами аналітиків, частка проблемних кредитів на балансі найбільших російських банків може сягнути у 2010 році 24% від кредитного портфеля, що відповідає значенню показника в кризові періоди. А рівень простроченої заборгованості

Графік 7. Динаміка показників банківської системи України

по всій банківській системі може становити 16%⁸. Проблема загострюється непрозорістю застави та зниженням вартості ліквідних активів. Рівень цінової волатильності цих активів залишається досить високим, що значно збільшує ризики, пов'язані як з простроченою заборгованістю, так і з наданням нових кредитів.

Тенденція до погіршення якості кредитного портфеля, зниження надходжень від погашення кредитів негативно впливає на рівень ліквідності й залишається однією з основних проблем для банківської системи України. Як свідчить світовий досвід, для зменшення негативного впливу фінансової кризи та недопущення зростання ризиків у діяльності банків важливого значення

набуває вжиття антикризових заходів, підтримка банків державою.

Заходи державної підтримки, що використовуються у світі, прийнято поділяти на 4 групи:

- ◆ забезпечення державних гарантій за боргами банків;
- ◆ рекапіталізація фінансових інститутів;
- ◆ купівля проблемних активів;
- ◆ стимулювання економічного попиту.

Багато країн (наприклад, Великобританія, Китай) активно використовують заходи податкового стимулювання.

Зауважимо, що період фінансової кризи в Україні характеризується посиленням державних банків (Укр-ексімбанку та Ощадбанку), суттєвим збільшенням участі держави в їх капіталі, капіталізацією за участі держави трьох (зазначених вище) банків.

Вже на сьогодні наявна практично

⁸ Алексеев М.Ю. Проблемы развития российской банковской системы в кризисный период // Банковское дело. — № 5. — 2009. — С. 23-25.

рівнозначна участь у капіталі банків приватного, іноземного та державного капіталу. Якщо на початок банківської кризи (за станом на 01.10.2008 р.) частка капіталу державних банків (Ощадбанку та Укресімбанку) в капіталі банківської системи становила лише 5.1%, то на сьогодні з урахуванням державної капіталізації Укргазбанку, Родовідбанку, банку "Київ" та збільшення капіталу Ощадбанку й Укресімбанку участь держави в капіталі банків наближається до 25%.

Вважається, що після такої реструктуризації банківської системи в Україні можна буде створити конкурентне банківське середовище, в якому банківський капітал приблизно в рівних частинах контролюватиметься державою, приватним бізнесом, а також іноземним капіталом⁹.

Отже, вжиття Національним банком антикризових заходів дало змогу не допустити зупинення платіжної системи, підтримати ліквідність банківської системи в умовах впливу коштів клієнтів та ускладнення залучення коштів на міжбанківському й на зовнішніх фінансових ринках, а також зберегти дієздатною платіжно-розрахункову систему та здійснювати кредитування життєво важливих об'єктів.

Починаючи з березня намітився певний перелом у банківській кризі. Про окремі ознаки стабілізації банківської системи свідчить:

- ♦ зростання частки високоліквідних коштів із початку року з 8.2 до 9.3%, що може сигналізувати про тенденцію до зниження ризику ліквідності;

- ♦ підвищення рівня капіталізації. Значення нормативу адекватності регулятивного капіталу порівняно з початком року підвищилося з 14.01 до 15.21%. Очікується й подальше збільшення капіталу банків, оскільки вони продовжують виконувати програми капіталізації, розроблені за результатами діагностичного обстеження, та програми фінансового оздоровлення у зв'язку з отриманням кредитів рефінансування. Це теж сприятиме поліпшенню ситуації з ліквідністю;

- ♦ практично призупинився вплив коштів клієнтів, що має позитивно позначитися на ліквідності банків;

- ♦ почало відновлюватися кредитування економіки. Найближчим часом

очікується відновлення кредитування й фізичних осіб.

У банківській системі України й надалі відбуватимуться процеси реструктуризації як унаслідок реорганізації банків шляхом приєднання або злиття проблемних банківських установ до фінансово стабільних банків, так і в результаті подальшої капіталізації банків, у тому числі за участю держави, а також завдяки збільшенню іноземних інвестицій. Банки мають концентруватися не лише на виконанні поточних завдань, а й дбати про довгостроковий розвиток, орієнтуватися на досягнення синергетичного ефекту, тобто ведення такого бізнесу, який враховував би інтереси всіх зацікавлених сторін, передусім держави та суспільства в цілому.

Разом з тим залишаються значними загрози для стабільності банків України як внутрішнього характеру (у зв'язку з різким погіршення якості активів та зростанням кредитного ризику), так і зовнішнього, пов'язаного з макроекономічною нестабільністю, невизначеністю валютного курсу, поганим фінансовим станом позичальників та неспроможністю погашення ними кредитів, високим рівнем інфляції та безробіття, політичною нестабільністю.

І хоча динаміка макроекономічних показників у другій половині 2009 року була сприятливішою завдяки поліпшенню ситуації на зовнішніх ринках, очікується, що зменшення ВВП у 2009 році, за оцінками Світового банку, становитиме 15% за інфляції 13.4%.

Очевидно, макроекономічна ситуація буде складною і в 2010 році. Світовий банк прогнозує зниження реального ВВП в Україні на 1.5% (уряд прогнозує його зростання на рівні 3.7% за інфляції 9.7%)¹⁰.

У таких умовах стабілізація банківської системи залишається ключовою умовою відновлення економічного зростання в Україні.

Для диверсифікації фінансового ризику, спричиненого нестабільною макроекономічною та політичною ситуацією в нашій країні, банки потребують перш за все фінансової підтримки акціонерів шляхом збільшення статутного капіталу та субординованого боргу.

Банківська криза загострила нагальну потребу в удосконаленні регулювання ліквідності банків, підви-

щення дієвості нормативів ліквідності. Загальноприйнято вважати, що ліквідність — це потік, але в той же час відповідно до нормативів ліквідності ми контролюємо залишки, а не обороти коштів, тоді як під час кризи ліквідності порушується кругообіг коштів у банках, коли кошти до банків не надходять, але в той же час банки мають здійснювати клієнтські платежі, мусять вчасно виконувати свої зобов'язання перед вкладниками і кредиторами.

Слід звернути увагу й на недостатню готовність багатьох банків до роботи в екстраординарних умовах. Будучи дуже залежними від коштів населення (яке є чутливим і схильним до панічних настроїв) та міжбанківських ресурсів, банки часто не мають виражених планів роботи в нестабільних умовах.

Фінансова криза показала неефективність і непридатність у більшості банків так званих планів заходів щодо підтримки ліквідності на випадок непередбачених обставин. Вони насправді не передбачали ефективних заходів, орієнтувалися не на мобілізацію внутрішніх ресурсів, а на отримання кредитів рефінансування від Національного банку України та залучення коштів на міжбанківському ринку, який у момент настання фінансової кризи відразу "згорнувся".

З урахуванням завдань ризик-орієнтованого нагляду необхідно вдосконалити управління ризиком ліквідності, виходячи з концепції грошових потоків і оцінки стану систем управління ліквідністю в банках.

Необхідно прискорити роботу щодо реалізації підходів, запропонованих Базельським комітетом із банківського нагляду "Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи. Уточнена версія" (Базель II), впровадження яких сприятиме наближенню оцінки достатності капіталу українських банків до міжнародних стандартів.

Міжнародна фінансова криза поставила питання про необхідність масштабної реформи банківського сектору. З метою запобігання фінансових криз Групою 20 розглядаються питання обмеження залежності банків від залученого капіталу, збільшення акціонерного капіталу ("капітальної подушки"), пулу ліквідних активів, посилення відповідальності фінансових компаній за ризик.

⁹ Гесь В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи // Економіка України. — № 2. — 2009. — С. 5-23.

¹⁰ Новини // Інтерфакс-Україна. — 17 вересня 2009 року.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у вересні 2009 р.¹

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Публічне акціонерне товариство "Легбанк" (колишня назва – Акціонерний комерційний банк "Легбанк")	ПАТ	51 000 000	08.10.1991 р.	17	м. Київ, вул. Жилинська, 27
Відкрите акціонерне товариство ВТБ Банк	БАТ	2 928 784 405	11.11.1992 р.	128	м. Київ, бул. Тараса Шевченка / вул. Пушкінська, 8/26
Публічне акціонерне товариство комерційний банк "ПРАВЕКС-БАНК" (колишня назва – Акціонерний комерційний банк "ПРАВЕКС-БАНК")	ПАТ	991 499 139	29.12.1992 р.	139	м. Київ, вул. Кловський узвіз, 9/2
Публічне акціонерне товариство "ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК" (колишня назва – Акціонерне товариство "ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК")	ПАТ	550 000 000	10.02.1993 р.	149	м. Київ, вул. Пушкінська, 42/4
Публічне акціонерне товариство "Комерційний Індустріальний Банк" (колишня назва – товариство з обмеженою відповідальністю "Комерційний Індустріальний Банк")	ПАТ	61 276 684	03.12.1993 р.	219	м. Київ, вул. Воровського, 6
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	ПАТ	58 085 000	31.01.1996 р.	255	м. Київ, вул. Тургенєвська, 52/58
Публічне акціонерне товариство "Терра Банк" (колишня назва – Закрите акціонерне товариство "Терра Банк")	ПАТ	57 141 000	18.10.1996 р.	263	м. Київ, Кудрявський узвіз, 2
Публічне Акціонерне товариство "Перший Інвестиційний Банк" (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство "Перший Інвестиційний Банк")	ПАТ	200 000 000	20.06.1997 р.	267	м. Київ, Московський просп., 6
Публічне акціонерне товариство "ІНГ Банк Україна" (колишня назва – Акціонерний банк "ІНГ Банк Україна")	ПАТ	731 298 045	15.12.1997 р.	271	м. Київ, вул. Спаська, 30-а
Публічне акціонерне товариство "ОТП Банк"	ПАТ	2 868 190 522	02.03.1998 р.	273	м. Київ, вул. Жилинська, 43
Публічне акціонерне товариство "ПроКредит Банк" (колишня назва – Закрите акціонерне товариство "ПроКредит Банк")	ПАТ	227 000 196	28.12.2000 р.	276	м. Київ, просп. Перемоги, 107-а
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "БАНК РЕНЕСАНС КАПІТАЛ" (колишня назва – Товариство з обмеженою відповідальністю "Банк Ренесанс Капітал")	ПАТ	201 400 000	29.01.2003 р.	285	м. Київ, вул. Раїси Окіпної, 8-б
Дніпропетровська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АКЦЕНТ-БАНК" (колишня назва – ЗАКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АКЦЕНТ БАНК")	ПАТ	125 560 000	30.10.1992 р.	127	м. Дніпропетровськ, вул. Батумська, 11
Запорізька область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ІНДУСТРІАЛБАНК" (колишня назва – АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "ІНДУСТРІАЛБАНК")	ПАТ	407 798 053	16.10.1991 р.	36	м. Запоріжжя, вул. Сорок років Радянської України, 39-д
Львівська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ФОЛЬКСБАНК" (колишня назва – ВІДКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "ФОЛЬКСБАНК")	ПАТ	260 000 000	10.10.1991 р.	25	м. Львів, вул. Грабовського, 11
Одеська область					
Комерційний банк товариство з обмеженою відповідальністю "Місто Банк"	ТОВ	124 980 000	23.07.1993 р.	184	м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 11
Сумська область					
Публічне акціонерне товариство "Комерційний банк "Володимирський" (колишня назва – Відкрите акціонерне товариство "Комерційний банк "Володимирський")	ПАТ	35 860 000	13.12.2001 р.	279	м. Суми, пл. Незалежності, 10
Харківська область					
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО "АКЦІОНЕРНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК "БАЗИС" (колишня назва – Акціонерний комерційний банк "Базис")	ПАТ	72 405 888	15.04.1992 р.	103	м. Харків, вул. Сумська, 88 (поштова адреса – м. Харків, пров. Мар'яненка, 4)

¹ "Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків", опубліковано у "Віснику НБУ" № 8, 2009 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків Національного банку України Олена Сілецька.

Експрес-аналіз

Олександр Барановський

Доктор економічних наук, професор, проректор з науково-дослідної та інноваційної роботи Університету банківської справи Національного банку України, заслужений економіст України

Проблемні банки: виявлення й лікування

Фінансова криза виявила тенденцію до зростання обсягів “поганих” активів у комерційних банках. Сьогодні як ніколи актуальні терміни “проблемні активи” (distressed assets), “токсичні активи” (toxic assets), “прострочена заборгованість”, “проблемні кредити”, “проблемні борги”, “безнадійні борги”, “кредитні токсини”, “токсичні цінні папери”, “проблемний банк”. Вчасне виявлення симптомів та ознак функціональних розладів банківської системи, пошук дієвих інструментів їх подолання нині мають пріоритетне значення.

У період кризи загострюється проблема “поганих” боргів. І причиною тому не лише нерозуміння керівництвом банків сутності даної проблеми, а й законодавча неврегульованість низки питань. Брак правових механізмів для вирішення питання прострочених позик спонукає фінансові інститути шукати нові шляхи розв’язання своїх проблем поза правовим полем, що ускладнює вихід банків із кризи [14].

Початок 2009 року для банків був характерний тим, що криза ліквідності поступилася першістю проблемі швидкого погіршення якості кредитних портфелів. Вона супроводжується порушенням графіків обслуговування позик, наданих позичальникам, котрі ще недавно вважалися абсолютно надійними. Це спричиняє масштабне “понадпланове” формування резервів під можливі втрати за ризиковими позиками, а отже, — “заморожування” частини прибутку та/або капіталу.

На відміну від кризи ліквідності, криза “поганих” боргів проходитиме латентно, тобто приховано. Однак наслідки цього процесу, незважаючи на його млявий перебіг, можуть виявитися значно руйнівнішими, ніж за попередніх обвалів. На думку експертів, існує реальна небезпека того, що значна частина великих позичальників зловживатиме можливостями ре-

структуризації заборгованості перед кредитними організаціями, апелюючи до державних органів. Цілком можливо, що розгляд судовими інстанціями позовів банків затягуватиметься. Вжиття заходів забезпечення позову (арешт рахунків та майна відповідача) щодо великих і містоутворюючих підприємств стане неможливим, оскільки державні органи розцінюватимуть такі заходи як дії, що підривають соціальну стабільність.

Широке ж використання “примусової” реструктуризації призведе до розмивання банківських активів, критичного нарощування частки пролонгованих позик, регулярного виникнення локальних криз ліквідності й касових розривів. Ситуацію загострюватиме періодичне зниження рейтингів фінансових інститутів, що за певних умов може спричинити лавиноподібні процеси, пов’язані з виникненням у контрагентів вимог щодо негайного повернення боргу, та крос-дефолти [5].

Накопичення “прострочки” (це явище загалом інтернаціональне) може спричинити найсерйозніші проблеми, зумовити процеси перерозподілу активів.

“ПОГАНІ” АКТИВИ: СТАТУС-КВО

Згідно з даними Центрального банку Росії, частка простроченої заборгованості в загальному обсязі кредитів, на-

даних нефінансовим організаціям, збільшилася з 1% за станом на 1 вересня 2008 року до 4.4% на 1 червня 2009 року. Експерти ж оцінюють її в 2008 році на рівні 7–9%, зазначаючи, що останнім часом зростання простроченої заборгованості за кредитами фізичних осіб у російських банках становить у середньому від 10 до 20 відсотків на місяць [13]. За прогнозом Центрального банку Росії, обсяг простроченої заборгованості на кінець нинішнього року дорівнюватиме 10–12%. Агентство зі страхування вкладів Росії збільшує цей показник до 10–15%, а міжнародне рейтингове агентство Фітч Рейтингс (Fitch Ratings) — до 25%.

Різниця в оцінках “поганих” боргів зумовлена насамперед тим, що регулятори банківської системи вважають “прострочкою” несплачені відсотки і невнесену своєчасно частину кредиту, а більшість банкірів — усе тіло кредиту, за яким почалися неплатежі (як це, власне, й прийнято за міжнародними стандартами). Мало того, сьогодні вельми непросто скласти загальну картину обсягів “прострочки” й неплатежів підприємств за банківськими кредитами, оскільки частина фінансування корпоративних клієнтів здійснювалася не безпосередньо банками, а через їхні лізингові чи факторингові компанії та за іншими схемами. Тому в разі дефолту боржника цей “лізинговий” чи “факторинговий” борг на балансі банку “не

висить”. Крім того, раніше банки практично не передавали корпоративні борги колекторам [22].

Банки вкрай неохоче визнають свої борги простроченими, до останнього реструктуризуючи позики, щоб не погіршувати показники своїх балансів. Водночас вони навчилися майстерно приховувати “дірки” в балансах. Наприклад, у банку є проблемний кредит, однак, аби переконати регулятора, що все гаразд і заборгованість погашається, він надає компанії-боржнику новий кредит, яким фактично погашається старий. Таким чином створюється ілюзія успішної діяльності. Грошові кошти перебувають в обороті. Коли ж у банку відкликають ліцензію, він уже не в змозі реалізувати цю схему, і все впливає на поверхню. Проте такі оборудки вдається викрити, як правило, тільки на завершальному етапі діяльності банку [33].

Зуважимо, що проблема “поганих” боргів — це проблема не лише банківського, а й реального сектору економіки. Утворилося замкнуте коло: банки не кредитують підприємства реального сектору тому, що у потенційних позичальників поганий фінансовий стан, тобто є значні кредитні ризики, а підприємства мають поганий фінансовий стан у тому числі й через те, що позбавлені доступу до кредиту [7].

В опублікованому за підсумками 2008 року “Огляді фінансової стабільності” Банк Росії констатував “зниження стійкості банківського сектору”, збільшення кількості потенційно проблемних банків, які в разі розгортання кризи можуть дестабілізувати банківську систему. На думку регулятора, про це свідчить “збільшення дисбалансу між зростанням кредитування і внутрішнього фондування” — в 2008 році кошти організації і громадян забезпечили видачу 58% роздрібних і корпоративних кредитів, тоді як у 2007 році ці джерела покривали 83.5% кредитування. На стійкість банків негативно впливає розрив у строковості залучених і наданих ними коштів. Різниця між часткою кредитів, виданих на термін понад рік, і часткою депозитів аналогічної строковості збільшилася до 12.3 в. п. порівняно з 9.9 в. п. в 2007 році.

За оцінкою рейтингового агентства Стандарт енд Пурс (Standard & Poor's), в результаті агресивного зростання обсягів кредитування впродовж кількох минулих років, високого рівня кредитування в іноземній валюті нехеджованим клієнтам, а також малим і середнім

підприємствам, виникнення фінансових “бульбашок” на ринку нерухомості, низьких стандартів гарантування кредитів, зумовлених намаганням збільшити частку ринку, і недостатнього резервування втрати за позиками в найближчі роки можуть зростати. В звіті зазначається, що зниження доходів від інвестиційних операцій, великі витрати, зокрема на формування резервів, можуть негативно позначатися на рентабельності багатьох банків (скажімо, кількість збиткових банків з 01.01.2009 р. до 01.06.2009 р. зросла з 56 до 201 (тобто в 3.6 раза), або з 5 до 18.5 % від їх загальної кількості). В свою чергу, зниження доходів може обмежувати генерування внутрішнього капіталу і збільшити потребу у вливаннях в акціонерний капітал [12].

“Обсяги “поганих” кредитів у російських банках можуть зрости в чотири рази і сягнути 70 млрд. дол. США (2.35 трлн. руб.) на кінець поточного року внаслідок найглибшої в країні кризи з часів дефолту 1998 року”, — стверджує американське інформаційне агентство Блумберг (Bloomberg) [23].

Розділ доповіді рейтингового агентства Мудіс (Moody's) “Кредитні тенденції в Європі: огляд 2008 року і перспективи на 2009 рік”, присвячений Східній Європі та Росії, має красномовну назву: “Якість кредиту в Східній Європі й Росії змінилася на гірше”. “Погіршення рейтингу торкнулося 1.7 млрд. доларів боргу. Ми не бачимо перспектив для його поліпшення”, — зазначається в доповіді. Найпроблемнішими країнами в Мудіс вважають Угорщину, Латвію, Туреччину та Україну.

Не уникнули проблеми “поганих” боргових зобов'язань також економічно розвинуті країни світу. Так, можна припустити, що в США на початок 2009 року потенційна сума проблемних активів була близька до категорії активів третього рівня. Це активи, які або втратили істотну частину своєї вартості, або не мають ринкової ціни чи ринку взагалі, й вартість котрих не можна адекватно оцінити. Всі списання проходять через цю категорію.

Сума активів третього рівня, за даними 1290 банків США (хоча загалом їх більш як 2900), на сьогодні становить 1.752 трлн. доларів. Приблизно таку суму грошей потрібно для придбання проблемних активів банків за допомогою створення “поганого” банку. За іншими оцінками, загальний обсяг проблемних активів на банківських балансах сягає 2 трлн. доларів [2].

Згідно з даними Американської

банківської асоціації (American Bankers Association; ABA), кількість прострочених більш як на 30 днів платежів зросла в першому кварталі 2009 року на 3.23% порівняно з четвертим кварталом 2008 року. Це найвищий показник за останні більш як 30 років. Причому ці дані стосуються значних кредитів — на придбання будинку, автомобіля тощо. Рекорди б'ють також заборгованості за кредитними картами: у першому кварталі 2009 року вони зросли на 4.75% (в четвертому кварталі 2008 року — 4.52%). В останні місяці обсяги прострочення платежів у найбільших операторів кредитних карт у США постійно збільшувалися. За прогнозом рейтингового агентства Мудіс, на кінець 2009 року квота “поганих” споживчих кредитів може сягнути за 10%, тоді як у 2008 році цей показник не перевищував 6–7%.

Німецькі експерти вважають, що в зв'язку з рецесією на кінець 2010 року сума неповернутих кредитів може становити 170 млрд. євро [38] (зараз на німецький банківський сектор тиснуть “токсичні” цінні папери на суму 230 млрд. євро [39]). А загалом, за оцінками Міжнародного валютного фонду (International Monetary Fund), у світовому масштабі внаслідок фінансової кризи списанню підлягають активи на суму понад 4 трлн. доларів, реальне ж коригування поки що досягло близько 1.5 трлн. доларів США [3].

За даними Банку Іспанії (Banco de España), в 2008 році фінансові інститути цієї країни зареєстрували неповернення споживчих кредитів у сумі 4.5 млрд. євро, що становить 5.2% від усього обсягу споживчих запозичень. Це вдвічі більше, ніж рік тому, і набагато вище рівня “поганих” кредитів у системі в цілому (3.3%). За оцінкою іспанських банків, сьогодні прострочення платежів за кредитними картами вже становить 7%. За інформацією бюро кредитних історій Еквіфакс (Equifax), у лютому 2009 року цей показник в Іспанії зріс порівняно з 2008 роком на 77%.

Не менш тривожна ситуація й у Великобританії. Ще наприкінці 2008 року рейтингове агентство Фітч попереджало, що прострочення за забезпеченими “картковими” боргами кредитними сягнуло рекорду нового рівня. Відтоді становище ще більше погіршилося: в лютому 2009 року індекс Фітч Чардж Оф (Fitch Charge Off), яким вимірюється показник списання боргів за кредитними картами, піднявся з 6.8 до рекордних 7.4%. Зростання обсягу

неплатежів у сегменті споживчого кредитування, за даними англійських банків, почалося ще в середині 2007 року. Сила-силенна боргів британських споживачів, у тому числі за іпотечними кредитами, на сьогодні вже перевищила 1 трлн. фунтів стерлінгів, що більше, ніж ВВП цієї країни.

Проблемні боржники загрожують також Австрії, Швеції, Італії та Бельгії, банки яких масштабно кредитували економіку країн, що розвиваються. Позики країнам Центральної та Східної Європи до національного ВВП становлять: 55% для Австрії, 23% — для Бельгії, 21% — для Швеції. За оцінками Європейського банку реконструкції та розвитку (European Bank for Reconstruction and Development, EBRD), західноєвропейським банкам доведеться списати як безнадійні близько 20% боргів країн Східної Європи [34]. Значний обсяг кредитів, наданих східноєвропейським клієнтам філіями французьких, італійських, німецьких і австрійських банків, загрожують фінансовій стабільності всієї Єврозони. За даними Банку міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements, BIS), борги центрально- та східноєвропейських країн перед кредитними організаціями становлять 1.25 трлн. доларів. Разом із зобов'язаннями британських, шведських і швейцарських банків ця сума збільшується до 1.45 трлн. доларів. Рівень заборгованості країн Східної Європи збільшився 2008 року в середньому з 5 до 8% [18].

Загалом фінансова криза розвивається поки що під знаком "токсичних" цінних паперів і другосортних іпотечних кредитів, однак незабаром вона може набути нового забарвлення. Експерти попереджають про небезпеку, яка криється у готовій луснути "бульці" боргів за кредитними картками. Ця проблема загрожують не лише американській фінансовій системі, адже, як і у випадку з іпотечними кредитами, банки займалися структуруванням боргів за кредитними картками та їх подальшим продажем як цінних паперів по всьому світу. Загроза постала і перед країнами Європи з високим рівнем заборгованості споживачів — такими, наприклад, як Іспанія і Великобританія. На відміну від Німеччини, жителі цих держав користуються кредитними картками не лише для того, щоб відстрочити сам момент оплати, а й для нарощування своїх довгострокових боргових зобов'язань [9].

В Україні, за даними Національного банку України, проблемні кредити (про-

строчені та сумнівні) на 01.06.2009 р. становили майже 36.5 млрд. грн., зрісши із початку року більш як удвічі. Їх частка в загальному обсязі наданих кредитів дорівнювала 4.9%, тоді як на початок року — лише 2.3%. За експертними ж оцінками, обсяг проблемних боргів у вітчизняних фінустановах становить від 7 до 15%. За розрахунками інвестиційної компанії Фенікс Кепітал (Phoenix Capital), до кінця поточного року рівень проблемної заборгованості в банках може сягнути 25–30% [38]. Погіршення ситуації зумовлюється тривалим падінням доходів населення і підприємств, що спричинено зниженням зарплат і масовими звільненнями, сповільненням фінансових оборотів, зменшенням обсягів інвестицій, надмірним борговим навантаженням, погіршенням ліквідності, затримками платежів з боку клієнтів, незбалансованістю строків погашень, низькою активністю на ринку злиттів і поглинань, браком у керівництва багатьох компаній досвіду управління в умовах економічної кризи.

Причин виникнення проблем, за провадження тимчасових адміністрацій у вітчизняних банків багато. Найважливіші з них такі:

- глобальний (як за глибиною, так і за поширенням) характер сучасних кризових явищ і загальносвітова рецесія;

- нелегальне виведення акціонерами багатьох фінустанов грошей у період кризи;

- припинення обслуговування низки кредитів, наданих особам, які пов'язані з акціонерами банку;

- негативний вплив на банківську систему кризової ситуації в реальному секторі економіки, зростання кількості так званих крос-дефолтів клієнтів банків (особливо це стосується тих банків, які фондували свої операції, використовуючи залишки на рахунках клієнтів);

- висока доларизація національної економіки; дисбаланс валютної структури банківських активів і пасивів; девальвація національної грошової одиниці;

- кредитний бум; зростання обсягів бланкових і експрес-кредитів; недостатня диверсифікація кредитних портфелів; збільшення відсоткових ставок за наданими кредитами; високі темпи зростання простроченої кредитної заборгованості; зниження коефіцієнта покриття резервами;

- зменшення вартості заставного майна;

- широкий і неоднорідний склад кредиторів; низька культура реструктуризації боргу (банки інстинктивно прагнуть накласти стягнення на активи, а боржники — приховати їх відсутність) і брак досвіду роботи з проблемними позичальниками;

- неефективність законодавства про банкрутство (сторони не розуміють свого статусу в разі розвитку альтернативного сценарію), затягування справ і непередбачуваність результату;

- істотне перевищення відсоткових ставок за депозитами, встановлених банком, порівняно з середньоринковими;

- неконтрольований вплив депозитів та спричинена ним банківська паніка;

- неадекватність популярних серед інвесторів і рейтингових агентств моделей оцінки ризику сучасним реаліям і монополізм у галузі аудиту систем ризик-менеджменту;

- зниження рейтингів банків, унаслідок чого іноземні кредитори вимагають дострокового повернення боргів;

- недостатня увага питанням заставного забезпечення; брак у банків мотивації до підвищення якості заставних портфелів; недосконалість діючих у банках систем ризик-менеджменту.

ПРОБЛЕМНІ БАНКИ – ЦЕ ЗРОСТАННЯ ОБСЯГІВ БЕЗНАДІЙНИХ АКТИВІВ, ЗБИТКИ І ВТРАТА КАПІТАЛУ

Проблемним можна вважати банк, у якого спостерігаються:

- зменшення абсолютної величини власних коштів (капіталу) до рівня, нижчого від розміру фактично сплаченого статутного капіталу;

- наявність на аналізовану звітну дату неоплачених платіжних та інших розрахункових документів клієнтів і банку (прострочені залучені міжбанківські кредити) через відсутність коштів на коррахунку понад три дні поспіль;

- недоліки в бухгалтерському обліку та звітності (завищення або заниження фінансового результату, величини капіталу, свідомо неправильна класифікація кредитів тощо);

- несприятливі зміни в стані чи складі учасників і керівників банку (незадовільний фінансовий стан власників банку, залучення в оборот банку капіталу сумнівного походження).

Таким чином, зростання обсягів безнадійних активів, збиткова діяльність і втрата власного капіталу характеризують банк як проблемний. Однак для того, щоб кваліфікувати ситуацію в банківській системі як банківську кризу, проблемними має стати значна кількість банків, що в рамках економічної системи проявляється у неспроможності банків виконувати свої основні функції — акумулювання й мобілізацію тимчасово вільних грошових коштів, надання кредитів, проведення розрахунків і платежів в економіці країни.

Вітчизняні банки розрізняють такі категорії проблемних позичальників [30]:

- **неощадливі позичальники:** не вміють планувати свій бюджет і часто густо несвоєчасно погашають кредит. До цієї категорії можна віднести також заздалегідь неплатоспроможних позичальників, фінансове становище яких банк оцінив помилково ще на етапі надання кредиту;

- **позичальники з фінансовими чи іншими труднощами:** не можуть своєчасно погасити черговий платіж за кредитом, оскільки раптово занедужали, втратили роботу тощо;

- **непорядні позичальники:** зазвичай беруть кредит, не збираючись його повертати. Ховаються від фахівців із повернення боргів, змінюють місце проживання і телефон. Переважно беруть споживчі кредити, які не потребують застави;

- **організовані злочинні групи:** одержують великі суми позик одразу в кількох банках (нерідко за підробленими документами). Зазвичай заздалегідь готуються до судових процесів й інколи навіть першими подають позов на банк, щоб затягнути розгляд справи про неповернення кредиту.

Кредитні ризики виникають щоразу, коли кошти банку надаються, виділяються, інвестуються, ставляться під ризик потенційних збитків (незалежно від того, відображається чи не відображається це в балансі). Вони можуть критися в позиках, інвестиційних портфелях, овердрафтах, у ряді банківських продуктів, видах діяльності та послугах (таких як деривативи, валюта, послуги з управління грошовими коштами, документарні операції).

Зауважимо, що кредитування фізичних осіб характеризується підвищеними ризиками порівняно з іншими сферами діяльності кредитних організацій. **Ризик комерційного банку при кредитуванні фізичних осіб** — це ймовірність настання різних негативних подій (або їх варіацій), які призво-

дять до втрати банком частини своїх ресурсів, недоодержання доходів чи додаткових витрат [8]. Даний ризик необхідно розглядати як комплексний, що включає повний спектр ризиків, котрі виникають у процесі кредитування, основними елементами якого є позичальник — фізична особа, кредитний продукт, організаційна структура банку, що визначають особливості етапів кредитного процесу, та зовнішнє середовище.

У розрізі цих елементів виокремлюються такі **чинники ризику комерційного банку при кредитуванні фізичних осіб**:

- ◆ чинники ризику, пов'язані з позичальником—фізичною особою: не своєчасна виплата заробітної плати; втрата основного місця роботи; скорочення соціальних виплат чи пільг; втрата або знецінення власності, яка була одним із джерел виплат за кредитом; збільшення кількості утриманців; шахрайство з боку позичальника; втрата дієздатності чи зміна правоздатності тощо;

- ◆ чинники ризику кредитного продукту: помилки в конструюванні процесу реалізації і використання кредитної послуги; побудова кредитної послуги з набору елементів з підвищеним ризиком (наприклад, наявність можливості нецільового використання позики, значний розмір і тривалий строк кредиту, незначна частка власних коштів клієнта в реалізації угоди);

- ◆ чинники ризику, пов'язані з організаційною структурою банку: невідповідність побудови організаційної структури банку характеру і масштабам здійснюваних операцій; нечіткий розподіл функціональних обов'язків між структурними підрозділами; наявність посередників — торговельних організацій тощо;

- ◆ чинники ризику, пов'язані із зовнішнім середовищем: негативні соціально-економічні та політичні зміни в країні або регіоні; несприятливі зміни ситуації у фінансовій сфері; низький ступінь розвитку інфраструктури; поява форс-мажорних обставин.

Досвід багатьох країн свідчить, що ризик дефолту позичальника, щомісячні платежі якого становлять **більше 36%** від його місячного доходу, вдвічі вищий, ніж у позичальника, платежі якого не перевищують 25–30% від доходу, — його достатньо, щоб суттєво знизити ймовірність несплати за кредитом [17, с. 35]. Для юридичних осіб оцінка надійності здійснюється ана-

логічно, а саме: визначається частка платежів на обслуговування боргу в сукупному розмірі надходжень грошових коштів підприємства.

Інтернет-енциклопедія “Вікіпедія” тлумачить “погані” (проблемні) активи як такі, що мають комерційну цінність, але пов'язані з суперечкою, конфліктом, ризиком втрати, збитками або неефективним управлінням.

Однозначного визначення терміна “проблемний кредит” немає. За визначенням Базельського комітету з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision), проблемним кредитом є *кредитний продукт, який характеризується істотними порушеннями строків виконання зобов'язань перед банком, ознаками погіршення фінансового стану боржника, суттєвим зниженням якості чи втратою забезпечення*. Міжнародний валютний фонд вважає проблемним кредитом зобов'язання, повне погашення якого є сумнівним унаслідок неадекватного фінансового стану позичальника чи забезпечення за даним зобов'язанням, і прострочення сплати основного боргу та/або відсотків за яким перевищує 90 днів. Федеральна резервна система США (Federal Reserve System) під проблемним розуміє *кредит чи позику, що не приносять доходів, тобто відсоткових платежів, і виплата відсотків за якими затримується більш як на 90 днів*. Центробанк Росії визначає проблемний кредит як *прострочену й сумнівну кредитну, вексельну і відсоткову заборгованість, а також прострочену заборгованість за комісійними платежами*.

Про виникнення проблем у позичальника можуть свідчити [1]:

- ◆ величина щомісячного обороту грошових коштів на рахунку клієнта (якщо в договорі зазначено незнижуваний обсяг обороту);

- ◆ величина залишків грошових коштів на рахунку клієнта (якщо в договорі зазначено суму незнижуваного залишку);

- ◆ необґрунтовані затримки позичальником фінансової звітності (якщо в договорі обумовлено її щоквартальне надання);

- ◆ різкі зміни у планах позичальника, перехід на нові ринки діяльності та збуту;

- ◆ радикальні зміни у складі керівників підприємства-позичальника;

- ◆ часті зміни юридичної адреси, місцезнаходження, телефонних номерів тощо;

- ◆ прохання відстрочити надані кредити;

- ♦ отримання негативної інформації про позичальника службою безпеки банку;
- ♦ нецільове використання кредиту;
- ♦ проведення кредитування з наростаючим підсумком (перекредитування);
- ♦ моральне чи фізичне старіння застави;
- ♦ погіршення фінансового стану гаранта чи поручителя позичальника;
- ♦ затримка чи неповна виплата відсотків за кредитом;
- ♦ різке зменшення дебіторської заборгованості;
- ♦ зниження коефіцієнтів ліквідності;
- ♦ падіння обсягів продаж;
- ♦ збитки від операційної діяльності.

До потенційно проблемних банків ЦБ РФ зараховує кредитні організації, котрі за економічним станом входять до третьої-п'ятої груп ризику. Їх кількість у 2008 році збільшилася втричі — до 151 (14% від усіх банків Росії порівняно з 8.8% за підсумками 2007 року), а питома вага їх активів у активах банківської системи — з 0.2 до 5%. На думку регулятора, це свідчить про погіршення параметрів *системної стійкості* банківського сектору. Експерти наголошують, що в перспективі потенційно проблемних банків у країні стане ще більше.

26.2 млрд. доларів чистого збитку зазнали в четвертому кварталі 2008 року американські банки, включені до системи страхування вкладів. Таке сталося вперше за останні 18 років. За показниками кварталу збитки зафіксовано майже третину банків, за підсумками ж усього 2008 року — майже 25% банків. Близько тисячі банків США можуть збанкрутувати у найближчі три-п'ять років унаслідок збільшення дефолтів за кредитами під заставу комерційної нерухомості, застерігають аналітики Ар. Бі. Сі. Кепітал Маркетс (RBC Capital Markets). Більшість із них — банки з активами менше 2 млрд. доларів. Федеральна корпорація страхування депозитів США (Federal Deposit Insurance Corporation, FDIC) на початок лютого 2009 року закрила вже дев'ять банків, тоді як за весь 2008 рік — 25. У списку проблемних банків FDIC на цей період налічувалася 171 кредитна установа [24].

ВИВЕДЕННЯ ГРОШЕЙ ІЗ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ

Деякі клієнти за перших ознак проблем у банку застосовують усілякі схеми, щоб “витягнути” свої гроші.

Таблиця 1. Характеристика способів виведення коштів із проблемних банків		
Спосіб виведення коштів	Переваги	Недоліки
Продаж (переуступка) прав вимоги до банку його дебітору	Можливість повернути гроші (з дисконтом)	Велика ймовірність, що згодом обгородка буде оскаржена
Залік зустрічних вимог з банком	“Живий” борг повертається “мертвими” грошми	Обсяг коштів, що “зависли”, може істотно перевищувати залишок із заборгованості
Переказ коштів на зарплатні рахунки співробітників (працівник або знімає готівку через банкомат, а потім повертає до каси, або переказує кошти на рахунок організації в іншому банку), родичів чи друзів	Можливість швидко повернути гроші через систему страхування вкладів і опинитися в першій черзі кредиторів	Агентство страхування вкладів виявляє такі операції, їх учасникам загрожує судове переслідування за статтею “шахрайство групи осіб за попередньою змовою”. Крім того, з'являються податкові зобов'язання
Обмін на векселі проблемного банку з їх достроковим погашенням	Шанс повернути бодай частину коштів	Конкурсному керуючому, швидше за все, вдасться оскаржити обгородку

Так, у Росії найчастіше використовують норми закону про страхування депозитів, що гарантує приватним вкладникам стовідсоткове відшкодування вкладу на суму до 700 тис. рублів. Наприклад, юридичні особи переказують грошові кошти на рахунки своїх керівників і засновників у формі виплати дивідендів у розмірі, аналогічному сумі стовідсоткового страхового відшкодування. Дивним чином зарплата співробітників збільшується з 20 тис. до 700 тис. руб. і переказується на їхні зарплатні рахунки. Працівники починають терміново укладати договори позики зі своїм працедавцем і також у розмірах, порівнянних із сумою страхового відшкодування. Громадяни, вклади яких у проблемному банку виявилися більшими від суми стовідсоткового відшкодування, теж активно позичають і дарують гроші своїм найближчим родичам та знайомим, доводячи суму вкладу до встановленого рівня стовідсоткового страхового відшкодування.

Такі маніпуляції отримали назву “*подрібнення вкладів*”. Мета подібних операцій — трансформувати зобов'язання проблемного банку в зобов'язання Агентства страхування вкладів (АСВ) перед спеціально підібраними фізичними особами, які, звісно ж, потім повертають отримане страхове відшкодування фактичному власнику коштів, одержавши за це певну винагороду.

Оскільки операції всередині одного банку не вимагають проведення грошових коштів через кореспондентський рахунок, то навіть брак грошей на кореспондентському рахунку банку не є технічною перешкодою для виконання платіжного доручення з переказу коштів на рахунок підставного вкладника, відкритий у цьому ж банку. Звичайно, всі ці операції неможли-

во здійснити без “сприяння” працівників банку.

З точки зору побутової моралі здається, що громадяни, як і підприємства, рятують свої кривні гроші. Однак, зауважимо, що подібні схеми реалізуються в той період, коли банк стає фактично неплатоспроможним. Залишки на рахунках уже не є реальними грошима — це лише записи, що означають обсяг зобов'язань банку перед вкладниками. Тобто технічно в банку можуть здійснюватися будь-які операції, але вони не мають ані економічних, ані правових наслідків. Таким чином, дії щодо переведення зобов'язань банку перед юридичними особами та індивідуальними підприємцями в зобов'язання перед фізичними особами в умовах стійкої неплатоспроможності банку, яка має призвести до відкликання у нього ліцензії, є неправомірними. Мета цих операцій — необгрунтоване отримання страхового відшкодування через АСВ [37].

Російські експерти зауважують кілька способів виведення клієнтами коштів із проблемних банків, розглядаючи їх переваги і недоліки (див. таблицю 1)¹.

Прагнучи вивести з проблемних банків хоча б частину своїх коштів, суб'єкти господарювання розраховують на швидкість прийняття рішень і напрацьовані зв'язки. Один із російських сайтів навіть пропонує підприємцям-відчайдухам придбати брошуру, де “зібрано схеми виведення грошей із проблемних банків, подано зразки супровідних документів, позовів, листів до ЦБ і договорів”. І попит на таку “продукцію” є, оскільки,

¹ Складено автором за матеріалами [15].

як зазначають фахівці, зазвичай юридичним особам вдається врятувати не більше 1–2% від загальної маси “завислих” коштів. Натомість в Агентстві страхування вкладів зазначають, що якщо в докризовому 2007 році вдалося задовольнити 61% вимог кредиторів усіх черг (при цьому кредитори половини банків отримали 100% коштів), а в 2008 році — 67% [15].

Та в будь-якому разі боротися за повернення коштів слід виключно в рамках закону. Інакше можна втратити все. Так, у Росії один клієнт, на рахунках компанії котрого “зависла” певна грошова сума, вирішив не очікувати конкурсної процедури і обміняв частину коштів на актив, що належав банку. В результаті він спізнився подати заявку на включення своїх вимог до реєстру, який складався впродовж двох місяців. Згодом ті, хто ввійшли до реєстру, отримали 100% коштів, а “спритний” клієнт — лише 30%.

ПРОТИДІЯ ПРОБЛЕМНОСТІ БАНКІВ

Глави держав Великої вісімки (G-8), що зібралися в липні 2009 року в італійській Аквилі, ухвалили заяву, в котрій стверджувалося, що для відновлення фінансової системи “надзвичайно важливо рішуче позбавлятися “поганих” активів і рекапіталізувати життєздатні фінансові установи”.

Світова практика виробила принципи санації банківської системи. Зокрема, у Фінляндії на початку 1990-х років влада визначила шість основних засад: 1) забезпечення повної гласності і прозорості заходів з фінансової підтримки окремих фінансових інститутів; 2) чіткий розподіл витрат на капіталізацію банків між бюджетом і акціонерами; 3) негайне втручання в управління банками з метою перешкодити зростанню ризикових вкладень і надання нових коштів боржникам з високим рівнем простроченої та сумнівної заборгованості; 4) вжиття банками заходів з раціоналізації і реструктуризації шляхом злиттів з місцевими кредитними інститутами чи залучення іноземних інвесторів (як обов’язкові умови надання банкам державної підтримки); 5) обмеження негативного впливу операцій з порятунку банків на конкурентне середовище всередині банківської системи; 6) посилений нагляд з боку держави стосовно банків, які одержують державну підтримку.

Контроль капіталізації

Під час кризи платоспроможність практично всіх клієнтів погіршується, і тому в умовах спаду банки змушені постійно збільшувати власний капітал, щоб забезпечити відповідність наданих кредитів регулятивним вимогам Базельського комітету з банківського нагляду щодо капіталу банків (Базель II (Basel II)). Здебільшого цього можна досягти тільки за рахунок відмови від пролонгації позик, термін яких добігає кінця. Наскільки жорсткий такий механізм, свідчить формула, яку застосовують щодо цінного папера номінальною вартістю 1 млн. євро, забезпеченого нерухомістю в США. Якщо рейтингове агентство Мудіс присвоює йому вищу оцінку надійності — “AAA”, то при його придбанні банк резервує всього 5 600 євро власного капіталу. При зниженні оцінки на 10 пунктів — до рівня “Ba” — слід резервувати вже 200 тис. євро. Якщо ж рейтинг падає до рівня “B”, потрібен цілий мільйон. Щодо корпоративного кредитування застосовується інший коефіцієнт, але логіка не змінюється. Європейські політики розпачливо намагаються звільнити капітал від ланцюгів. 21 червня 2009 року глави фракцій Соціал-демократичної партії Німеччини з Гессена, Баварії та Баден-Вюртемберга зажадали тимчасового звільнення банків від необхідності дотримуватися регулятивних вимог Базеля II [3].

У липні нинішнього року ЦБ Росії відкликав ліцензію у ТОВ “Банк Євро Трейд” за невиконання ним федеральних законів, що регулюють банківську діяльність, і нормативних актів Центрального банку Росії та зменшення упродовж трьох місяців посліпль обсягу власних коштів (капіталу) до нижчого рівня, аніж було досягнуто ним на 1 січня 2007 року. В даному разі набрало чинності так зване “*діду-сєве застереження*”, згідно з яким банк, що має капітал, менший від установленого мінімального розміру — 5 млн. євро, не має права зменшувати його нижче рівня, зафіксованого на 1 січня 2007 року. Зауважимо, що в поточному році “Банк Євро Трейд” допустив таке зменшення чотири рази. При цьому він не вжив передбачених федеральним законом заходів щодо збільшення розміру капіталу.

У лютому поточного року перший віце-прем’єр РФ Ігор Шувалов заявив, що держава планує брати участь у капіталі кількох десятків приватних банків за принципом “15 на 15”: якщо

банк збільшить капітал на 15%, то стільки ж одержить і від держави у вигляді кредиту строком на десять років. А деякі приватні банки зможуть збільшити капітал за рахунок державних коштів навіть до 60%. Під цю програму виконавча влада готова витратити близько 40 млрд. дол. США. При цьому акціонерам не обов’язково вносити зазначені кошти безпосередньо в статутний капітал банку — вони можуть бути внесені у формі позикового капіталу, наприклад субординованого кредиту. Схожу практику застосовують у західних країнах: держава в тій чи іншій формі входить у капітал банку, — скажімо, за принципом зворотного викупу його акцій.

Євросоюз оприлюднив плани щодо радикальної зміни стандартів оцінки достатності капіталу банків — відповідні вимоги будуть посилені у періоди економічного піднесення і лібералізовані в періоди спадів [11]. Зміну регулятивних вимог до капіталу банків на початку липня поточного року принципово схвалили міністри фінансів країн Євросоюзу. Зміни будуть внесені в стандарти оцінки достатності капіталу Базеля II. Нині вимоги до банківського капіталу не залежать від фази економічного циклу. Мета поправок — перехід від проциклічного до антициклічного регулювання капіталу за допомогою створення фінансових резервів у часи зростання, щоб мати можливість витрачати їх у періоди кризи, запобігаючи таким чином погіршенню ситуації з кредитуванням і неплатежами.

Оцінити ефективність запропонованої зміни регулятивних вимог Базеля II можна буде лише після оприлюднення деталей нового підходу до оцінки достатності капіталу. Учасники ринку вважають, що все залежатиме від того, які коефіцієнти ризику будуть установлені для різних видів банківських активів. Для банків зменшення ризиків означатиме збільшення витрат на додаткові інструменти їх хеджування, — наприклад, опціони та строкові угоди. На думку фахівців, у міжнародному масштабі коригування Базеля II — лише початок радикальної зміни регулювання банківського ринку. Потому будуть відкориговані міжнародні стандарти фінансової звітності, оскільки від методу обліку і відображення залежать суми банківських операцій. Згодом можна очікувати істотного перегляду також принципів роботи міжнародних рейтингових агентств.

У вересні центральні банки та фінансові регулятори 27 країн Європи домовилися прийняти до кінця 2009 року нові стандарти для банків. За словами глави Європейського центрального банку (European Central Bank) Жана Клода Тріше, вони покликані запобігти повторенню нинішньої кризи світової фінансової системи, найсерйознішої з часів Великої депресії. Запропоновані Базельським комітетом з банківського нагляду заходи передбачають також запровадження нових правил, що стосуються вимог до банківського капіталу, співвідношення власних і позикових коштів банку, мінімальних стандартів ліквідності та реалізацію програми, покликаної пом'якшити чутливість банків до економічних підйомів і спадів. Глави центробанків і регуляторів, що входять до цього комітету, узгодили основні принципи періоду переходу до нових правил. Ідеться зокрема про обмеження на виплату надмірних дивідендів, зворотний викуп акцій та компенсації для банкірів. Таким чином, лідери європейської грошово-кредитної політики дали чітко зрозуміти, що рішення прийнято остаточно.

Робота з “поганими” активами

Сьогодні економіки розвинутих країн світу використовують різні стратегії роботи з “поганими” активами. Якщо США, з огляду на гостроту ситуації, створюють фонд для викупу таких активів, то в ЄС вважають, що кожний банк має бути предметом окремого аналізу, а інструменти підтримки банків повинні бути різними, — насамперед через підвищення капіталізації.

У “Керівництві для органів банківського нагляду по роботі зі слабкими банками” (Supervisory Guidance on Dealing with Weak Banks) Базельського комітету з банківського нагляду зазначено кілька причин для відокремлення пакета “поганих” активів від решти активів банку: *поліпшення показників балансу, що зробить банк більш привабливим; змога менеджменту зосередити свою увагу на вирішенні поточних проблем банку та його стратегічного розвитку, не витрачаючи значну частину часу на проблему активів; можливість найняти фахівців з метою оздоровлення неякісних активів, щоб зробити їх привабливішими для інвесторів.*

Поділ активів може набувати різних форм. Серед них — передача активів підрозділу банку, дочірній компанії чи спеціальній компанії з управління акти-

Таблиця 2. Переваги та недоліки можливих варіантів прийняття рішень		
Можливі варіанти прийняття рішень	Переваги	Недоліки
Продаж простроченої заборгованості з балансу	“Очищення” балансу банку; призупинення сплати податків на відсотки, що нараховуються; відсутність потреби працювати з простроченою заборгованістю	Необхідність вирішення питання про відповідальність за “сірі” схеми; неможливість дорого продати коротке прострочення
Аутсорсинг збору простроченої заборгованості	Швидкий ефективний результат; можливість домовитися про гнучкі умови; можливість сконцентруватися на основній банківській діяльності; оплата лише за результат	Необхідність зробити “крок довіри”; відсутність 100-відсоткового контролю за процесом збору заборгованості
Самостійний збір простроченої заборгованості	Краще знання кредитного портфеля; досягнення ефективності за рахунок інтеграції збору заборгованості у внутрішні процеси банку; незалежність від зовнішніх колекторів	Необхідність істотних інвестицій. Тривалість процедури — щонайменше 12 місяців на організацію і налагодження процесів з моменту формування підрозділу по роботі з простроченою заборгованістю; відволікання ресурсів банку на “боротьбу” з простроченою заборгованістю

вами (КВА), що фінансується й управляється приватними інвесторами або державою. Відновлення неякісних активів можна здійснювати шляхом прямої інкасації (втрати права викупу активів дебіторів, особливо великих дебіторів), продажу активів третім особам або управління активами (наприклад, через урегулювання “поганих” боргів) з метою підготовки до наступного продажу. Якщо непрацюючі та інші неякісні активи продано за ринковими цінами окремі, спеціально створеній компанії, технологію розв’язання проблем називають сортуванням на “хороший” банк і “поганий” банк. КВА, яку називають “поганий” банк, потребує капіталізації з боку держави чи страховика депозитів, оскільки важко знайти приватного інвестора, зацікавленого у придбанні неякісних активів. Така компанія ставить за мету управління активами для максимізації припливу грошових коштів. Прозорість, компетентність, належне управління і відповідне стимулювання — необхідні умови для інтенсифікації процесу відновлення цієї компанії [28]. Такий поділ дає змогу знизити рівень невизначеності щодо “хороших” банків.

Банки мають два основні варіанти позбутися “поганих” боргів: *їх реструктуризація власними силами або стягнення заборгованості, в тому числі за допомогою передачі боргових портфельів колекторським агентствам.* І перший, і другий варіанти не є ідеальними — обидва мають свої мінуси.

Зазначимо, що гіпотетично існує ще один — *інфляційний варіант*, коли висока інфляція сама знецінить неякісні активи.

Переваги та недоліки можливих варіантів прийняття рішень висвітлено в таблиці 2.

Теоретично існує кілька механізмів реструктуризації заборгованості корпоративного позичальника, схожих на механізми реструктуризації заборгованості фізичних осіб: *1) переведення валютного кредиту в кредит у національній валюті; 2) надання кредитних “канікул”; 3) пролонгація кредитного договору; 4) реструктуризація з наданням пільгового періоду; 5) пошук інвестора, який би придбав активи і перевів існуючу заборгованість на свій баланс.* На практиці банки частіше використовують перші три форми реструктуризації. Обираючи її механізм, необхідно прорахувати всі можливі наслідки, щоб мінімізувати ймовірні ризики [32]. Вдаються банки також до скасування штрафних санкцій за разове прострочення, зниження на певний строк розміру щомісячного платежу, надання відстрочки поточних виплат за кредитом.

Працюючи з проблемними позичальниками, банки мають точно знати поточний фінансовий стан клієнтів, чітко розуміти, хто з них може і готовий платити, хоча в даний момент переживає тимчасові труднощі, а хто свідомо ухиляється від виконання зобов’язань.

На думку фахівців, банкам слід за-

БАНКИ УКРАЇНИ

стосовувати аутсорсинг стягнення заборгованості лише щодо тих прострочених кредитів, за якими ймовірність стягнення значної частини суми невелика. Водночас незалежні експерти дедалі частіше надають перевагу самостійному поверненню банком заборгованості за наданими кредитами, аніж зверненню до професійних колекторських агентств.

Переваги використання банком власної служби по роботі з проблемною заборгованістю полягають у тому, що вона: *забезпечує індивідуальний підхід до корпоративних клієнтів з урахуванням їх "цінностей" для банку; відповідає за ризики банку, пов'язані з роздрібним кредитуванням, тоді як колектор не відповідає за ризики банку в рамках процедури стягнення; має більші права в роботі з боржниками, оскільки діє в рамках банківського законодавства; враховує, як результат стягнення позначиться на показниках діяльності банку; може реструктуризувати заборгованість; відстоює інтереси банку в суді й реалізує майно; відстежує історію позичальника в режимі он-лайн, актуалізує інформацію про нього; дає змогу оптимізувати витрати на ліквідацію простроченої заборгованості; підтримує лояльне ставлення банку до клієнта і клієнта до банку, оскільки банк завжди намагається зберегти клієнта, повернути його в графік платежів* [31].

Експерти пропонують також запровадити програму захисту активів. Для зниження тиску зростаючої частки проблемних активів можна використати інструмент державних гарантій щодо проблемних активів на оплатній основі, що сприятиме скороченню ризикових обсягів активів і послабить нормативний тиск на капітал. Цей захід передбачає розробку програми розподілу збитків між банком і третьою стороною, наприклад, урядом. Банки залишаються при цьому повноправними учасниками процесу на будь-якому рівні втрат, що дасть змогу зберегти їх зацікавленість у самостійній роботі з проблемними боргами. Комплекс таких заходів нині реалізується у банках Великої Британії, деяких банках США, зокрема Сітігруп (Citigroup) і Бенк оф Америка (Bank of America). Даний механізм зміцнює впевненість учасників ринку і страхує від подальшого погіршення якості їхніх активів, послаблює формальні вимоги до капіталу банку і не вимагає грошових впливів уряду в момент запуску механізму [16].

Таблиця 3. Індикативні показники для виявлення сумнівних операцій			
Показники ділової активності (умовне позначення)	Діапазон можливих значень	Економічний зміст	Формула розрахунку
Показник загальної ділової активності (ЗДА 1)	0 – ∞	Характеризує ділову активність банку в цілому	$\frac{\text{Обороти за рахунками клієнтів}}{\text{Валюта балансу}}$
Показник загальної ділової активності (ЗДА 2)	0 – ∞	Характеризує ділову активність клієнтів банку	$\frac{\text{Обороти за рахунками клієнтів}}{\text{Залучені кошти}}$
Показник обслуговування банком клієнтської активності (ОБКА 1)	0 – ∞	Характеризує обсяги покриття грошових потоків клієнта коштами банку	$\frac{\text{Обороти за рахунками клієнтів}}{\text{Обороти за: (коррахунок банку + каса)}}$
Показник обслуговування банком клієнтської активності (ОБКА 2)	0 – ∞	Частка клієнтських платежів у безготівкових платежах банку (без урахування операцій із міжбанківського кредитування)	$\frac{\text{Обороти за рахунками клієнтів}}{\text{Обороти за коррахунок банку}}$
Показник обслуговування банком клієнтської активності (ОБКА 3)	0 – ∞	Частка клієнтських платежів у сукупних платежах банку (без урахування операцій з міжбанківського кредитування)	$\frac{\text{Обороти за рахунками клієнтів}}{\text{Обороти за коррахунок банку + касові обороти}}$
Показник безготівкового обороту (ПБО 1)	0 – 1	Частка безготівкового клієнтського обороту в клієнтських платежах	$\frac{\text{Обороти безготівкові (коррахунок – міжбанківські кредити (МБК))}}{\text{Обороти (коррахунок + каса – МБК)}}$
Показник безготівкового обороту (ПБО 2)	0 – 1	Частка безготівкового клієнтського обороту в сукупних клієнтських платежах (без урахування операцій із міжбанківського кредитування)	$\frac{\text{Обороти безготівкові (коррахунок)}}{\text{Обороти всього (коррахунок + каса)}}$
Показник оборотності коштів клієнтів (ОКК)	0 – ∞	Оборотність коштів клієнтів	$\frac{\text{Обороти за рахунками клієнтів}}{\text{Залишки на рахунках клієнтів}}$

Продаж проблемних кредитів вигідний банкам, які потребують докапіталізації: якщо фінустанова позбудеться частини кредитного портфеля, показник адекватності капіталу підвищиться, а отже, коштів для докапіталізації знадобиться менше.

Банківський нагляд

У звіті Групи по роботі зі слабкими банками Базельського комітету з банківського нагляду перелічено основні оздоровчі заходи і засоби, які необхідно застосовувати органам банківського нагляду, а саме: *вимоги до банку щодо посилення керованості, використання системи внутрішнього контролю та управління ризиками; підтримання вищого рівня достатності капіталу і ліквідності; накладання обмежень на ділову активність банку; зменшення масштабу операцій з активами та реалізації активів; обмеження експансії відділень і філій чи їх закриття у країні та за кордоном; невідкладне чи розширене ство-*

рення резервів стосовно активів сумнівної якості й активів, не представлених на рахунках за вартістю в поточних цінах (за справедливою вартістю); заборона виплати основної суми чи відсотків за субординованою заборгованістю; припинення будь-якої діяльності, що завдає шкоди даному банку, наприклад, незаконних операцій, порушень законів і правил, які регулюють банківську діяльність; заборона чи обмеження певних напрямів банківської діяльності, банківських продуктів чи залучення клієнтів (включаючи ліміти на концентрацію); попереднє схвалення органами банківського нагляду будь-яких значних витрат капіталу, матеріальних зобов'язань або умовного зобов'язання; призначення зовнішнього адміністратора чи попечителя [25].

Для виявлення проблемних банків, які здійснюють сумнівні операції, можна використовувати індикативні показники ділової активності банку (див. таблицю 3) [35].

Ознакою сумнівності угод може

служувати суттєве відхилення протягом певного інтервалу часу (квартал чи рік) абсолютних значень даних показників від середньовстановлених.

Операції з імовірно сумнівними угодами разового характеру ідентифікуються на основі помітних коливань абсолютних значень індикативних показників. Ті ж операції, але тривалого (постійного) характеру, можна ідентифікувати шляхом порівняльного аналізу значень індикативних показників банку, який аналізується, показників аналогічних (із подібною структурою залучених і розміщених коштів чи структурою клієнтських операцій) банків.

Необхідно створити *систему управління проблемною заборгованістю*, яка має включати такі підсистеми:

1) “Організація моніторингу стану платіжної дисципліни і фінансового стану позичальників”;

2) “Реструктуризація боргу” (продовження строку кредиту, пільговий період, списання частини боргу, викуп боргу зі знижкою, обмін боргу на акції, погашення за допомогою продажу активів/капіталу);

3) “Акумуляція і викуп проблемних боргів” (створення банку “поганих” активів — визначення механізмів ціноутворення активів і обсягу державного фінансування); надання державних гарантій за проблемними активами на оплатній основі; створення фонду рефінансування, що забезпечує поновлюваний викуп проблемної заборгованості; синдикуване кредитування);

4) “Робота з майном і заставами, котрі є забезпеченням позикової заборгованості” (вдосконалення законодавства про заставу, спрощення роботи банків із закладеним майном; створення системи обліку застав рухомого майна і автотранспорту);

5) “Рекапіталізація банків” (урахування в капіталі банків акцій і часток участі, придбаних у процесі реструктуризації позикової заборгованості, а також вкладень у капітали дочірніх компаній, створених для роботи із заставними активами, які перейшли під контроль банку (так званих торгових домів для реалізації застав); розробка критеріїв відбору банків для інвестування, способів входження у капітал (наприклад, купівля державою пакетів привілейованих акцій із фіксованим розміром дивідендів), а також програми входження держави в капітал системоутворюючих банків);

6) “Сек’юритизація активів”;

7) “Стимулювання кредитування” (активізація і грошове наповнення

фондів підтримки малого підприємництва в регіонах, субсидування відсоткових ставок у соціально значущих галузях);

8) “Удосконалення корпоративного управління в банках” (суттєве поліпшення управління ризиками та підвищення внутрішньої ефективності роботи банків; підвищення вимог до практики корпоративного управління з боку регулятора ринку банківських послуг; посилення санкцій щодо основних акціонерів і топ-менеджерів банків у разі банкрутств банків);

9) “Підвищення відповідальності позичальників”.

“ПОГАНІЙ” БАНК – ЗАСІБ ОЗДОРОВЛЕННЯ СИСТЕМИ

У ряді країн уже давно існують організації, що займаються викупом проблемних активів банків. Наприклад, у Південній Кореї при виникненні у банку проблем спеціально створена організація купує його знецінені активи. Викупивши їх, вона може працювати з ними доволі тривалий час. Чим зручний цей механізм? Насамперед банки відразу одержують ліквідність для погашення зобов’язань перед клієнтами, для безперебійного здійснення розрахунків та кредитування реального сектору економіки. Водночас “погані” активи вилучаються з балансу банку, що підвищує його капіталізацію [27].

У практиці країн зі зростаючою економікою часто використовуються два підходи: передача проблемних позик КУА (як правило, державній) чи створення власної банківської філії, на баланс якої й переводяться всі низькоякісні активи. У кожного підходу — свої переваги й недоліки. Вельми поширена практика викупу “поганих” активів банків-невдах державними КУА, зокрема, в Китаї. Для стабілізації своїх провідних банків уряд КНР через державні КУА інвестує в них солідні суми, поки банки не стануть привабливими для приватних інвесторів і не отримають новий капітал. Водночас за такої схеми проблемні банки не набувають цінних навичок управління ризиками і “поганими” кредитами, які передаються до КУА, — тепер це завдання КУА, а не фінансових інститутів [14]. Крім того, Пол Міллер (Paul Miller) з інвестиційного банку Фрідман Биллінгс Рамсей (Friedman Billings Ramsey) наголошує, що державний “поганий” банк може дорожче заплатити за активи, ніж приватний інвестор, оскільки для нього

вартість залучених коштів значення не має, він не потребує капіталу і може зберігати активи до терміну їх погашення. Крім того, він має професійний і єдиний підхід до оцінки вартості та ліквідації “поганих” активів.

Створення ж банком власного підрозділу чи філії — так званого “поганого” банку, який одержує всі проблемні активи, дає йому змогу відпрацювати механізми управління кредитами і контролю ризиків. “Поганий” банк часто укомплектований співробітниками з материнської компанії, які, ймовірно, втратили б роботу, якби неліквідні активи були продані КУА. Наявність досвідчених фахівців допомагає банку накопичувати досвід управління кредитами й розвивати навички у сфері ризик-менеджменту й управління кредитним портфелем, що важливо не лише в кризові періоди, а й у часи відновлення і зростання. Створення “поганого” банку — чудовий спосіб вилучити “погані” активи з балансу реструктуризованих банків. Очищуючи баланс від таких позик, банки можуть залучити новий капітал і повернути колишню прибутковість.

Дослідження міжнародної консалтингової компанії МакКінсі (McKinsey) досвіду виведення банків із кризи та поетапного поновлення їх діяльності, проведені міжнародною консалтинговою компанією, свідчить, що стратегію “поганих” банків використовують як у промислово розвинутих, так і в країнах, що розвиваються, причому і приватні, і державні банки [14].

Перші прецеденти поділу фінансово-кредитних структур на “погані” й “хороші” з’явилися 1988 року в США, коли американський Меллон Бенк (Mellon Bank) перемістив свої “погані” позики у сферах енергетики та нерухомості в Грант Стріт Нешнел Бенк (Grant Street National Bank, GSNB), який фінансувався за рахунок викидних облігацій і прямих інвестицій. Меллон Бенк виявив негаразди у своєму кредитному портфелі в 1987 році, за два роки до того, як почалася банківська криза у США. Перед новою командою менеджерів постали проблеми не лише скорочення витрат і переорієнтації стратегії банку, а й екстреного залучення близько 500 млн. доларів додаткового акціонерного капіталу.

Співпрацюючи з нью-йоркською групою венчурного капіталу І.Ем. Варбург Пінкас (Е.М. Warburg Pincus), команда вирішила отримати кошти за рахунок емісії високоризикових облігацій і фінансувати створення Грант Стріт

БАНКИ УКРАЇНИ

Нешнел Бенк, який став класичним зразком “поганого” банку. Грант Стріт Нешнел передали за балансовою ціною близько 1 млрд. доларів США активів Меллон Бенк (ринкова ціна була вдвічі нижчою), до того ж було проведено емісію його звичайних акцій, що проходила в два етапи. На вигідних умовах акції пропонували діючим акціонерам банку та менеджерам. Меллон Бенк у результаті чистого продажу акцій Грант Стріт Нешнел Бенк одержав 525 млн. доларів, що дало йому змогу відшкодувати втрати від інших позик і “поганих” активів та отримати новий капітал для розвитку.

Крім того, GSNB почав активну співпрацю з ще однією дочірньою компанією Меллон Бенк — Колекшн сервіс (Collection Service), розгорнувши спільну роботу над “поганими” позиками на умовах “витрати плюс 3% від зборів”. Колекшн сервіс діяла під пильним наглядом керуючих GSNB. У ній служило понад 50 висококваліфікованих банкірів, юристів, бухгалтерів, які розв’язували проблеми управління “поганими” кредитами. В результаті їх діяльності вдалося досягнути певних успіхів у відновленні вартості позик. Таким чином Грант Стріт Нешнел Бенк зробив свою справу. Добре структурована філія запропонувала відповідні стимули і для досвідчених співробітників, які повернулися в Меллон Бенк, потому як місію GSNB було завершено [14].

А знаменита Резолюшн траст корпорейшн (Resolution Trust Corp.) зразка 1989 року створювалася для подолання наслідків так званої ощадно-кредитної кризи (savings and loans crisis). Спочатку вона одержала 50 млрд. доларів США, та згодом потрібні були ще три додаткових вливання коштів упродовж шести років. У результаті платники податків зазнали втрат у сумі 124 млрд. доларів. Зате банківська система була очищена від “мотлоху”. Таким чином врятували майже 750 фінансових організацій із загальним обсягом активів майже 400 млрд. доларів США, причому Резолюшн траст не платила за ці активи [36].

На початку 1990-х років **Швеція та Фінляндія** націоналізували деякі великі банки і заснували “погані” банки (bad bank), в яких акумулювалися “токсичні” активи. Найуспішнішим виявився шведський досвід. Для подолання масштабної банківської кризи восени 1992 року шведи створили спеціалізовану державну установу КУА — Сек’юрум (Securum), яка викупувала проблемні банківські акти-

ви і брала на себе подальшу турботу про них. Головним її завданням було поновлення кредитування. Розподіл банків на “хороші” й “погані” давав змогу повернути перші до нормальної діяльності, щоб потім уряд міг їх продати, виручивши значні кошти. Завдання Сек’юрум полягало в тому, щоб повернути платникам податків якомога більше грошей із прийнятих нею у Нордбанкен (Nordbanken) (зараз Нордеа (Nordea)) проблемних банківських активів на суму понад 67 млрд. шведських крон (близько 12 млрд. доларів США), куплених із дисконтом. Нордбанкен зміг провести реструктуризацію і до 1995 року став одним із найприбутковіших банків Швеції. Сек’юрум до 1994 року рефінансувала більшість “поганих” активів і в 1997 році припинила діяльність.

Характерною ознакою шведської моделі є наявність незалежної ради з оцінки активів, що забезпечує прозорість цього процесу. За підрахунками економіста Емре Ергунгора з Федерального резервного банку в Клівленді (Federal Reserve Bank of Cleveland), шведському “поганому” банку вдалося повернути близько третини балансової вартості “токсичних” активів. Ще краще ілюструють ефективність його роботи такі дані: рівень прострочення у Швеції в 1991 році — в розпал національної банківської кризи — становив близько 12%, а загальні фіскальні витрати на вирішення цієї проблеми не перевищили 5%. Для порівняння: в Чилі, де уряд тягнув час зі створенням “поганого” банку, при простроченні в 25% фіскальні витрати на вирішення проблеми “поганих” боргів сягнули близько 43–44%. Як у США, так і в Швеції активи, що надійшли до “поганого” банку, становили приблизно 8% до ВВП [26].

Наприкінці 1990-х — початку 2000-х років у **Чехії** застосовувалася така схема реалізації проблемних активів: їх купували державні агентства в державних банках, що давало змогу мінімізувати конфлікт інтересів та корупційні дії, оскільки великі проблемні кредити переводилися в агентство, а невеликі залишалися у банках. Державне агентство надавало рефінансування й гарантії, а банки залишали за собою винагороди за обслуговування кредитів і колекторські послуги.

Практикується у світі також втручання регулюючих органів в управління справами проблемних банків за допомогою спеціальних нормативно-правових актів. Скажімо, в **Іспанії**

у 1980 році Фонд гарантування депозитів (ФГД) отримав таке право завдяки спеціальним дозволам Банку Іспанії, який визначав комерційні банки, що потребують вжиття спеціальних заходів, розміри допомоги, і в разі, якщо капіталізація не могла бути здійснена коштами акціонерів, просив провести її ФГД.

В **Індонезії** у рамках програми оздоровлення банківської системи було створено Індонезійське агентство з реструктуризації банків — Індонезіан Бенк Реструкчерінг Едженсі (Indonesian Bank Restructuring Agency) (IBRA), яке приймало рішення про капіталізацію, злиття і ліквідацію проблемних банків.

У **Південній Кореї** до 1997 року Корпорація управління майном Коріе Ессет Менеджмент Корпорейшн (Korea Asset Management Corporation (KAMCO)) була дрібною держустановою, що стягувала прострочені борги. Після кризи вона отримала завдання реструктуризувати фінансовий сектор, на порятунок якого держава виділила 128.5 млрд. доларів США. Банки передали KAMCO прострочені кредити на суму 110 трлн. південнокорейських вонів (93 млрд. доларів США).

Що ж до **японської** державної корпорації з урегулювання і зборів Резолюшн енд Колекшн Корпорейшн (Resolution and Collection Corp.), створеної у квітні 1999 року, то вона лише в січні 2002 року зробила перший значущий крок до позбавлення банківської системи тягаря безнадійних боргів, провівши сек’юритизацію 150 прострочених кредитів на суму 100 млрд. єн (745 млн. доларів США). Через низьку активність Резолюшн енд Колекшн Корпорейшн японські банки почали співпрацювати з іноземними. Так, у лютому 2003 року американський інвестиційний банк Мерілл Лінч (Merrill Lynch) вклав майже 1 млрд. доларів у підрозділ Ю. Еф. Джей. Холдінгс (UFJ Holdings), взявши в управління прострочені кредити дрібних і середніх компаній обсягом 800 млрд. єн (6.64 млрд. доларів).

Зазвичай урядові агентства з реструктуризації кредитних організацій припиняють свою діяльність після “розчищення” банківської системи. Наприклад, адміністрація США ліквідувала в 1995 році Резолюшн траст. Водночас маємо й повчальні інакші приклади. Так, KAMCO, очистивши банківський сектор Південної Кореї від уламків, що утворилися внаслідок азійської кризи 1997–1998 років, не

залишилась без роботи. Ця комерційна організація (хоча головними акціонерами КАМСО залишалися міністерство фінансів і державний Корейський банк розвитку) продовжувала реструктуризацію на новому рівні — в рамках загальної реформи фінансового сектору [19].

У жовтні 2008 року схему, близьку до ідеї “поганого” банку, реалізувала влада Швейцарії. Національний банк Швейцарії (Swiss National Bank) створив спеціальний фонд, куди найбільший банк країни — Ю.Бі.Ес. (UBS) Юніон Бенк оф Свіцзеленд (Union Bank of Switzerland), який серед інших європейських банків найбільше постраждав від кредитної кризи, перевів проблемні активи на суму близько 60 млрд. доларів США. Паралельно швейцарська влада одержала від банку облігації, які можуть бути конвертовані в 10% його акцій. Така схема обмежує витрати уряду країни.

Адміністрація Джорджа Буша наприкінці своєї каденції запровадила 350-мільярдну урядову програму викупу проблемних активів фінансових установ Траблд Ессет Ріліф Програм (Troubled Asset Relief Programme — TARP). У березні 2009 року Міністерство фінансів США оприлюднило програму з “очищення” банківських балансів від проблемних кредитних активів — Паблік - Прайвет Інвестмент Програм (Public-Private Investment Program — PPIP), згідно з якою в банків придбаватимуть проблемні кредити і цінні папери, пов’язані з іпотечним ринком. Банки зможуть продавати пули таких активів приватно-державним фондам, які залучатимуть інвесторів. Федеральна резервна система (ФРС), Міністерство фінансів і Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД) повідомили про вибір перших учасників цієї програми. Як зазначається у спільній заяві ФРС, Мінфіну і ФКСД, інвесткомпаніями, котрі почнуть реалізацію цієї програми, утворивши з державою приватно-державні керуючі фонди, є Блек Рок (BlackRock) (під його управлінням знаходяться активи на загальну суму 1.3 трлн. доларів); Ар. Ел. Джей. Вестерн Ессет Менеджмент (RLJ Western Asset Management) (480 млрд. доларів), Елайенс Бернштейн (AllianceBernstein) (460 млрд. доларів); Інвеско (Invesco) (460 млрд. доларів); Велінгтон Менеджмент Компені (Wellington Management Company) (420 млрд. доларів); Ті. Сі. Дабл’ю.

Груп (TCW Group) (120 млрд. доларів), Оуктрі Кепітал Менеджмент (Oaktree Capital Management) (50 млрд. доларів); Енджело, Гордон енд Компені (Angelo, Gordon & Co) (20 млрд. доларів); Меретон Ессет Менеджмент (Marathon Asset Management) (9 млрд. доларів). Кожна з цих компаній має впродовж трьох місяців залучити від приватних інвесторів по 500 млн. доларів [2].

За даними “Уол-стріт джорнел” (“The Wall Street Journal”), основне питання стосовно створення “поганого” банку, полягало в ціні, яку влада країни повинна заплатити за викуп збиткових і неліквідних активів, оскільки завищені ціни могли спричинити втрати платників податків, а ринкові — нові збитки банків.

Утім, лауреат Нобелівської премії з економіки за 2001 рік американський економіст Джозеф Стігліц вважає, що, створивши так званий “поганий” банк, уряд США “викине гроші на вітер”. “Якщо виплатити банкам за їх проблемні активи ринкову вартість, банки просто збанкрутують”, — заявив Дж. Стігліц в інтерв’ю телеканалу Франс 24 (France 24) в рамках цьогогорічного Всесвітнього економічного форуму в Давосі.

Подібну точку зору поділяє також відомий фінансист-мільярдер Джордж Сорос, котрий стверджує, що створення “поганого” банку для поглинання активів, які опинилися в тилу кризи кредиторів, стане великою помилкою як із політичної, так і з фінансової точки зору. На його думку, такі заходи спричинять труднощі в оцінці “поганих” активів і зниження прозорості в розподілі державних субсидій серед банків, що створить “значне політичне неприйняття такої допомоги в подальшому”. Сорос вважає, що оптимальним виходом із цієї ситуації стало б ізолювання “поганих” активів у “боковій кишені”. Таким чином, той самий трильйон доларів, який буде витрачений на “поганий” банк, можна влити у “хороші” банки. Водночас в інтерв’ю австрійському виданню “Дер Штандарт” (“Der Standard”) він зауважує, що ЄС має брати активну участь у розробці міжнародних антикризових заходів, спрямованих на вирішення проблеми “токсичних” активів. На його думку, потрібна міжнародна угода про “погані” активи, яка дасть змогу розділити навантаження між усіма державами.

Натомість редактор журналу “Зе Бенкер” (“The Banker”) Брайан Кап-

лен вважає, що створення “поганого” банку — оптимальний варіант розв’язання проблем: “Ідея “поганого” банку, тобто поділу “хороших” і “поганих” активів у банківському секторі — кращий спосіб виходу із ситуації, що склалася. Інвестори втрачають упевненість і ухиляються від прийняття рішень. Тому влада має зробити дві речі: перша — провести рекапіталізацію, друга — ввести “токсичні” активи з балансової звітності банків. Це, по-моєму, кращий вихід, ніж страхування збитків, як досі робили уряди деяких країн”.

Німецький аналітик Міхаель Лібіг зазначає: “Передбачаючи нагромадження ще масивніших “токсичних” активів у своїх банківських системах і піддаючись тиску з боку банків та істеричної преси, уряди США і Великобританії, схоже, обирають шлях створення державного “поганого” банку. Схема передбачає придбання державою у приватних банків “сек’юритизованих” (ABS) чи структурованих (деривативи) активів, які фактично нічого не коштують, на суму 2 трлн. доларів США. Практично створення “поганого” банку означає цілковиту соціалізацію спекулятивних збитків, що виникли внаслідок приватної ініціативи. Це призведе США до банкрутства. Месидж банків, котрі шантажують державу, простий: не вкладайте гроші в реальну економіку, а допоможіть нам позбутися наших викидних активів”.

Наприкінці лютого 2009 року Європейська комісія заявила, що банки повинні фінансувати частину витрат урядових програм країн ЄС, спрямованих на викуп чи гарантію “токсичних” банківських активів, які гальмують процес кредитування. Водночас уряди країн Євросоюзу мають установити чіткі критерії “поганого” банку або запровадити страхову програму, як це планує зробити Великобританія, щоб упоратися з можливими збитками, з якими стикаються банки, долаючи наслідки кризи. У цілому Єврокомісія вимагає від банків позбутися “токсичних” активів і встановити єдині стандарти оцінки. Вона дала банкам півроку, щоб визначитися з подальшим планом дій.

У Великобританії держава прагне убезпечити банки від збитків, пов’язаних із “токсичними” активами, надавши Банку Англії (Bank of England) безпрецедентні можливості з купівлі цінних паперів. Водночас Королівський банк Шотландії (Royal Bank of Scotland) передбачає створити власний “пога-

ний” банк і бере на себе конкретні зобов’язання стосовно кредитування.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) пропонує урядам країн ЄС обговорити перспективу створення об’єднаного “поганого” банку з гарантіями щодо цінних паперів з метою знайти рентабельний шлях звільнити банки від “токсичних” активів. Аби переконати, що найкращою стратегією будуть самостійні дії банків і держав, ЄЦБ наводить приклад недавнього збільшення допомоги урядом Швейцарії, наданої Ю.Бі.Ес. через гібридну схему, яка поєднує елементи “поганого” банку і страхування.

Обговорення перспективи створення державної кредитної установи для викупу безнадійних боргів у німецьких комерційних банків розпочалося ще в лютому 2003 року, після зустрічі тодішнього канцлера Німеччини Герхарда Шредера з банківською елітою. Цей захід розглядався у банківських колах як складова плану оздоровлення німецької банківської системи, котра за підсумками 2002 року зазнала відчутних втрат, насамперед унаслідок того, що два з трійки найбільших німецьких банків — HVBAG (Мюнхен) і Комерцбанк (Commerzbank) (Франкфурт) — закінчили рік із величезними збитками. Однак тоді ідея підтримки німецького банківського сектору шляхом викупу державою безнадійних боргів не викликала ентузіазму в Європейському центральному банку. Глава банківського комітету ЄЦБ Едгар Майстер стверджував, що німецькі банки наразі не в змозі вирішити проблеми самостійно, без залучення грошей платників податків.

Глава Дойче банку (Deutsche Bank) Йозеф Аккерманн вважає, що протистояти черговій хвилі списань, розміри якої можуть сягнути сотень мільярдів євро, можна за допомогою “поганого” банку. Створений за державної участі, такий банк міг би купляти на фінансовому ринку “тухлі” цінні папери (вартість яких різко знизилася під час кризи). Тобто німецькі банки обмінювали б свої проблемні активи на застраховані державою облігації. Їх вартість, як очікується, становитиме не більше 90% від вартості обмінюваних активів. Німецькі парламентарі обумовлювали таку допомогу жорсткими зобов’язаннями, здатними обмежити свободу маневрів на роки наперед. Зокрема, фінансові інститути мали відразу ж перерахувати до федерального бюджету 10% від номіналь-

ної вартості цінних паперів, переданих “поганому” банку, потенційні втрати компенсувалися у розстрочку впродовж двадцяти років тощо.

Нещодавно німецький парламент — Бундестаг — ухвалив закон про створення “поганого” банку. До цього інституту будуть передані “токсичні” активи (ризикові цінні папери) банків. Натомість вони одержать від державного Спеціального фонду стабілізації фінансового ринку (SoFFin) гарантовані позики. Відповідальність за збитки “поганих” банків нести будуть самі фінансові установи. Якщо ж вони збанкрутують, розплачуватися доведеться платникам податків.

Законом передбачається два варіанти функціонування “поганих” банків: щодо приватних банків створюватимуть цільові компанії, котрі поглинатимуть “токсичні” цінні папери; щодо земельних — спеціальні установи, підвідомчі або самим землям, або SoFFin. Цікаво, що в ці установи можна буде “скидати” не лише цінні папери, але і цілі напрями ділової активності банків. Формування “поганого” банку є справою добровільною. Витрати з реалізації цієї моделі нести будуть насамперед самі фінансові установи, котрі позбуваються своїх проблемних паперів.

Одночасно Бундестаг прийняв закон, покликаний посилити контроль за діяльністю фінансових інститутів. Тепер Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини (BaFin) має право вимагати від них підвищення обсягу власних коштів та ліквідності. Міністр фінансів ФРН Пеер Штайнбрюк наголошує, що німецьким банкам потрібно уникнути “спіралі списань”. За німецькою моделлю, банки зможуть поміщати “токсичні” активи в компанії спеціального призначення (SPV-компанії), тобто невеликі “погані” банки, де спеціально навчені фахівці працюватимуть із проблемними кредитами. На думку експертів, багато німецьких кредиторів можуть поліпшити становище завдяки цьому плану [20].

Нова програма підтримки фінансового сектору Німеччини ґрунтується на так званій моделі “полегшеного варіанту” “поганого” банку (“bad bank light”), коли держава купує високоризикові активи, а банки відшкодовують можливі збитки в довгостроковій перспективі. Як вважають німецькі експерти, “полегшений варіант “поганого” банку” — кращий варіант, ніж просто бед бенк (bad bank — “поганий”

банк), оскільки державі не треба робити термінових ресурсних вливань, щоб забезпечити ліквідність банку, натомість упродовж 40–50 років вона одержує частину банківського прибутку як компенсацію. Рішення про затвердження цієї моделі прийнято в керівному комітеті SoFFin. Аналогічна програма вже використовувалася в Німеччині — для підтримки фінансового сектору колишньої Німецької Демократичної Республіки після її возз’єднання з ФРН у 1990 році.

У Росії Агентство страхування вкладів (АСВ) пропонує запустити механізм викупу (з невеликим дисконтом у 5–7%) проблемних активів, поширюючи його лише на кредити реальному сектору. Банк Росії запропонував АСВ розглянути питання про участь у запобіганні банкрутства 20 банків. У результаті для десяти банків знайдено приватних інвесторів, у трьох — уперше застосували такий механізм санації, як переведення частини активів і зобов’язань проблемного банку в “здоровий” банк. Ще два банки перебувають під безпосереднім контролем АСВ. Цей механізм реалізується в умовах відсутності нового інвестора, але за необхідності санації банку. Шойно будуть знайдені нові інвестори, АСВ продасть свою частку на відкритих торгах. Тобто навіть у цьому разі державне втручання в банківський сектор не обертається неминучою націоналізацією [27]. На фінансування оздоровчих процедур виділено 139 млрд. рублів. Здебільшого це кредити Банку Росії.

А загалом на підтримку банківського сектору, без урахування Ошадбанку, в найближчі два роки в Росії буде спрямовано 25 млрд. доларів США. Про це 30 червня 2009 року повідомив міністр фінансів Олексій Кудрін. За підрахунками міжнародного рейтингового агентства Фітч Рейтингс, при базовому сценарії розвитку подій потреба російського банківського сектору в докапіталізації впродовж 12 місяців становитиме 37 млрд. доларів США, з них 15 млрд. доларів банки зможуть покрити за рахунок власного прибутку. Таким чином, потрібні вливання у капітал становитимуть 22 млрд. доларів. Агентство Мудіс прогнозує, що потреба російських банків у новому капіталі вже у 2009 році сягне 40 млрд. доларів [21]. А для поновлення економічного зростання необхідно подвоїти капітал банків, вважає президент Альфа-банку Петро Авен. До кінця року, на його думку, частка прострочених кредитів становити-

Таблиця 4. Аргументи “за” і “проти” створення “поганого” банку

Аргументи прихильників	Аргументи опонентів
Без створення “поганого” банку неможливо розчистити банківські баланси й вивільнити кошти для збільшення обсягів кредитування. А без збільшення обсягів кредитування неможливо поновити зростання чи хоча б стабілізувати ситуацію в реальному секторі економіки	Створення спеціального банку “поганих” активів за рахунок державних коштів означає, що за рахунок коштів платників податків списуються з балансу банку помилки тих, хто оцінював ризики і приймав їх. Однак це, по-перше, провокує збільшення частки “поганих” активів, – формуючи додатковий моральний ризик (moral hazard) ² , а по-друге, створює практично нерозв’язну проблему оцінки цих активів. Якщо вони придбаваються за ринковою ціною, то ситуація для банків не поліпшується. Якщо вони купуються не за ринковою ціною, то маємо потужний корупційний чинник. Створення фонду “поганих” боргів відповідає інтересам не так банків, як їх позичальників, що мають проблеми з обслуговуванням боргу. Адже якщо продаж активів відбуватиметься за справедливою ринковою ціною, без очевидного субсидування банків державою, то фінансовий стан банків принаймні не поліпшиться
“Поганий” банк купує проблемні активи разом із забезпеченням і заставне майно без права користування (нерухомість поза балансом) у ліквідаторів збанкрутілих банків, у комерційних, державних і націоналізованих банків з дисконтом	Складнощі у сфері оподаткування, що істотно зменшують вигоду від продажу активів “поганому” банку, зокрема, неможливо зарахувати втрати від реалізації майна з дисконтом на валові витрати
Банк, що перебуває на межі банкрутства, може отримати хоча б якісь фінансові ресурси і частково компенсувати збитки, не очікуючи, коли з’явиться можливість продати проблемні активи	Можливість виникнення якихось корупційних схем, поява стимулів купити активи лише у кількох “обраних” банків з використанням неринкових механізмів відбору банків
	Створення “поганого” банку потребує додаткових вливань капіталу. Аби впевнитися, що банк-одержувач може вижити, уряд вкладатиме кошти лише в тому разі, коли банк зуміє негайно залучити приватні інвестиції. Якщо банк, не в змозі їх залучити (що підтверджує його неплатоспроможність), він буде поглинутий. Однак такий захід потребує тривалого часу і може провалитися будь-якої миті в разі втрати ринкової довіри

ме 25–30%. Агентство Фітч передбачає, що половину з них буде списано [4].

Загалом “погані” банки мають як прихильників, так і критиків (див. таблицю 4).

ВИСНОВКИ

Проблемними активами слід активно управляти, інакше вони ще більше знецінюватимуться. Фізичні активи треба експлуатувати там, де вони можуть генерувати прибуток (як орендний дохід), і “поганий” банк чи приватне агентство мають управляти цим процесом. Агентство повинно мати широкі можливості щодо управління однорідними активами, пропонуючи як окремим компаніям, так і цілим галузям програми реструкту-

ризації боргів. Це сприятиме консолідації галузей і розв’язанню їх внутрішніх проблем.

Активи можуть бути продані “поганим” банком через аукціони. Крім того, “поганий” банк може вдатися до послуг інвестбанків щодо сек’юритизації кредитів і потім продавати цінні папери (облігації з певним рівнем ризику) інвесторам [29].

Коли на початку 1990-х років регулюючі органи скандинавських країн і США почали вилучати проблемні (“погані”) активи з потерпілої від кризи банківської системи, допомогло те, що банки – учасники цього процесу або вже збанкрутували, або знаходились під контролем держави. Сьогодні ж деякі політики намагаються вилучити “токсичні” активи з приватних банків, які все ще продовжують існувати, принаймні офіційно. І в цьому випадку завдання ускладнюється [6].

Оскільки надання підтримки для

відновлення платоспроможності проблемного банку певним чином наражає гроші платників податків на ризик неповернення, подібне рішення має приймати законодавчий, а фінансувати – виконавчий органи влади, а не центральний банк. На практиці ж від центрального банку часто вимагають авансового фінансування доти, доки не відбудуться законодавчі зміни чи схвалення бюджетного асигнування.

Як свідчить міжнародний досвід, у разі рекапіталізації та реорганізації проблемних банків використання державних коштів для їх підтримки дає стійкий позитивний ефект лише тоді, коли дотримуються низки принципів. Ідеться про негайне припинення кредитування неспроможних боржників; розробку проблемними банками програми реструктуризації і забезпечення жорсткого контролю над її реалізацією; встановлення й суворе дотримання правил, які обмежують надання допомоги проблемним банкам у разі недотримання ними вимог щодо якості управління і поліпшення фінансового стану; негайну відставку вищого менеджменту, відповідального за погіршення стану банків; посилення контролю за дотриманням банками нормативів власних коштів.

Поширеною є також практика надання уряду права бути акціонером комерційного банку для забезпечення фінансової стабільності останнього (уряд самостійно або через національну керуючу компанію може викупити 10 і більше відсотків розміщеного пакета акцій комерційного банку з перспективою наступного продажу цих акцій новому інвестору).

В Україні ідея створення “поганого” банку не отримала логічного завершення. В інтерв’ю газеті “Дзеркало тижня” виконавчий віце-президент Міжнародної фінансової корпорації (International Finance Corporation) Ларс Танелл зазначив, що створення спеціалізованої установи для викупу проблемних банківських активів могло б сприяти оздоровленню банківської системи країни. При цьому він наголосив: якщо в Україні візьмуться за створення такої установи, то держава як її власник серйозно зануриться в ці процеси. І тоді вкрай важливо забезпечити, щоб і “хороші”, і “погані” банки управлялися належним чином, як комерційні структури, а не обслуговували політичні інтереси.

Українські банкіри погоджуються, що розробка такої моделі та її гра-

² Ризик, що одна зі сторін угоди порушить її, сподіваючись уникнути збитків шляхом використання правових важелів, страхування або за рахунок інших суб’єктів (ризик аморального вчинку).

мотне впровадження можуть істотно послабити негативний вплив кризи на реальний сектор вітчизняної економіки та банківську систему. Вірогідно, в нинішніх умовах найкращим варіантом стало б створення спеціалізованого агентства. При цьому обов'язковою умовою має бути прийняття відповідного закону та наявність регуляторного впливу з боку держави (в особі НБУ, Держфінпослуг та інших владних інститутів). Найімовірніше, це буде недержавна організація, яка увійде на правах члена до корпорації великих банків і згодом розширить своє поле діяльності на інші банки. Хоча доцільною була б також участь держави з її фінансовими ресурсами і потужними адміністративними важелями [29].

Водночас голова Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг Віктор Суслов, вважає, якщо фінансова втратила капітал та активи, не виконує нормативи платоспроможності, не здатна самостійно розрахуватися з кредиторами, іншого вибору немає. “Не можна перекладати втрати банків на державу, тобто — на громадян, якщо тільки ми не поставили за мету побудувати суспільство загальної бідності [10]”.

Для запровадження і правильного налаштування механізму “поганого” банку слід відповісти принаймні на кілька запитань: у кого і які активи викупляти? За якою ціною? Де взяти кошти для викупу проблемних кредитів? Хто має регулювати цю роботу?

Література

1. Александров А.Ю. Управление проблемными активами в кризисных условиях // Проблемы современной экономики. — 2009. — № 1.
2. Американские банки очищаются от активов // Коммерсантъ. — 2009. — 10 июля (№ 123).
3. Балили Б., Малер А., Ройтер В. Много денег, мало капитала. // Профиль. — 2009. — № 25.
4. Бараулина А., Кувшинова О. Форум Петра Авена // Ведомости. — 2009. — 1 июля.
5. Бухарова О. Резкая девальвация // Российская Бизнес-газета. — 2009. — 28 июля.
6. Возрождение после кризиса // <http://globalist.org.ua/?p=8302>.
7. Выступление Председателя Банка России С.М.Игнатова на XVIII Международном банковском конгрессе // Ве-

стник Банка России. — 2009. — № 36.

8. Гололобова М.Н. Риски коммерческих банков при кредитовании физических лиц и способы их минимизации: Автореф. диссерт. канд. экон. наук. — М., 2008. — 25 с.

9. Грюттер А., Маши М. Банкам грозит новая опасность // РБК daily. — 2009. — 29 апреля.

10. Гузенко Н. Платіжна криза // Контракти. — 2009. — 16 березня (№ 11).

11. Дементьева С. Капиталу сделают поправку на кризис // Коммерсантъ. 2009. — 8 июля.

12. Для банков России, Украины и Казахстана, находящихся в сложной ситуации, “волшебной формулы” не существует, говорится в отчете Standard & Poor's // www.standardandpoors.ru.

13. Евтюхина Е. Возврат долгов: дороже, сложнее, жестче... // Банковское обозрение. — 2009. — № 2.

14. Завьялова Е. Оптимальные антикризисные решения // Банковская практика за рубежом — 2005. — № 5.

15. Зарищев А. Как спасаются деньги, когда тонут банки // Финанс. — 2009. — № 11.

16. Защита активов и консолидация // Банковское обозрение. — 2009. — № 5.

17. Ипотечное кредитование: проблемы та перспективы развития в Украине: Информационно-аналитичні матеріали / За загальною ред. О.І.Кіреєва — К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2004. — 104 с.

18. Кириллов Р. Западные банки под угрозой // РБК daily. — 2009. — 18 февраля.

19. Корейское АРКО не осталось без работы // Ведомости. — 2003. — 6 августа.

20. Кочелягин Н. “Плохой” банк близится к просрочке // Время новостей. 2009. — 10 июля.

21. Локшина Ю. Капитал банков обернут господдержкой // Коммерсантъ. 2009. — 1 июля.

22. Мнимое банкротство — не вариант // Банковское обозрение. — 2009. — № 1.

23. Нерсесов М. Кризис сегодня // Fibo-forex.ru. — 2009. — 14 апреля.

24. Оверченко М. Банкротство ждет 1000 банков // Ведомости. — 2009. — 10 февраля.

25. Отчет Группы по работе со слабыми банками. — Базель: Банк международных расчетов, 2002.

26. “Плохой” банк для “хороших” банков // Банковское обозрение. — 2009. — № 5.

27. Предложена цена выкупа “плохих” активов // Банковское обозрение. — 2009. — № 5.

28. Руководство для органов банко-

вского надзора по работе со слабыми банками. — Базель: Банк международных расчетов, 2002.

29. Румянцев А. Банкам необходимо избавиться от токсичных активов // http://banki.ua/theme/?news_id=69.

30. Слесарчук С. Час повертати // Контракти. — 2008. — 21 липня (№ 29) // http://kontrakty.com.ua/show/ukr/full_main/292008.html.

31. Собственная служба взыскания — защита от высоких цен // Банковское обозрение. — 2009. — № 6.

32. Сошина В. Реструктуризация со множеством неизвестных // Банковское обозрение. — 2009. — № 3.

33. Сошина В. Что делать клиенту с проблемным банком // Банковское обозрение. — 2009. — № 5.

34. Струк О. Дорогі боржники // Контракти. — 2009. — 23 березня (№ 12).

35. Трохов М.Е. Использование кредитными организациями показателей, ориентированных на риск // Деньги и кредит. — 2007. — № 4. — С. 52–53.

36. Хороший плохой банк // <http://www.nand.ru/baza-znani/publikatsii/28-01-2009.html>.

37. Шестаков Д. Злоупотребление дроблением // Банковское обозрение. — 2009. — № 5.

38. Шкарпова О. Неповоренці // Контракти. — 2009. — № 13.

39. Шпаков Ю. Принуждение к кредитованию // Время новостей. — 2009. — 6 июля.

Комплексне технічне обслуговування банківських відділень та офісів

- Обслуговування:
  - електросистем
  - сантехнічних систем
  - систем кондиціонування
- Столярні роботи

ТОВ “Рустлер Нерухомість Сервіс”
(044) 496-52-42
www.rustler.com.ua

Дослідження/

Сергій Ніколайчук

Кандидат економічних наук, начальник управління методології, аналізу та прогнозування платіжного балансу департаменту платіжного балансу Національного банку України

Інна Каушан

Провідний економіст департаменту платіжного балансу Національного банку України. Аспірант ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"

Вплив глобальної фінансово-економічної кризи на платіжний баланс України та динаміку його основних показників

Структура економіки України значною мірою орієнтована на міжнародну торгівлю. Про це зокрема свідчить показник відкритості економіки, що розраховується як відношення суми експорту й імпорту товарів і послуг до ВВП. У 2008 році він становив 102%. З огляду на це можна стверджувати, що стабільність ситуації на світових ринках має ключове значення для розвитку нашої країни. Крім того, протягом останніх років посилюється інтеграція України у світовий фінансовий простір. Значний приплив капіталу, з одного боку, став фактором стимулювання економічного зростання, а з другого – підвищив вразливість вітчизняної економіки до змін настроїв на фінансових ринках. Тому розгортання глобальної фінансово-економічної кризи визначило розвиток кризових явищ в економіці України, що в тому числі позначилося на показниках платіжного балансу. Ключові тенденції цього процесу аналізуються в статті.

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС УКРАЇНИ В МІЖКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

(1999 р. – III квартал 2008 р.)

Після кризи 1998 року саме зовнішній сектор став локомотивом і рушійним чинником економічного зростання в Україні. Девальвація обмінного курсу, низькі реальні заробітні плати, сприятлива кон'юнктура на світових ринках традиційного українського експорту визначили формування в Україні експортоорієнтованої моделі економічного зростання. Високі темпи зростання обсягів експорту (в середньому 20% за 2000–2004 роки) не тільки збіль-

шили доходи країни, а й зумовили реанімацію інших галузей економіки завдяки підвищенню попиту на сировину, матеріали тощо через міжгалузеві зв'язки та активізацію внутрішнього інвестування. Мало того, що сальдо поточного рахунку платіжного балансу в зазначений період було стабільно додатним (у середньому 6.5% від ВВП), цей профіцит доволі активно збільшувався і в 2004 році сягнув 10.6% від ВВП.

Водночас Україна була чистим кредитором відносно "реши країні світу" – дефіцит за фінансовим рахунком зумовлювався відпливом капіталу за фіктивними операціями на тлі мінімального припливу інвестиційних і боргових ресурсів. Однак стабільно високий про-

фіцит за поточним рахунком давав змогу накопичувати міжнародні резерви (на кінець 2004 року вони становили 9.5 млрд. доларів США порівняно з 2.0 млрд. доларів на початок 1999 року) й утримувати показники вразливості економіки на прийнятному рівні. Так, відношення зовнішнього боргу до ВВП на кінець 2004 року становило 47.2%, а чиста міжнародна інвестиційна позиція – (–)18.7% від ВВП (з урахуванням не лише зовнішніх зобов'язань, а й обсягів зовнішніх активів та накопичених запасів інвестицій). Проте фактично слабка інтеграція України в світовий фінансовий простір позбавляла її можливостей належним чином використовувати переваги доступу до міжна-

МАКРОЕКОНОМІКА

родних ринків капіталу, на відміну від інших країн Центрально-Східної Європи.

Із 2005 року в Україні формується модель економічного зростання на основі стимулювання внутрішнього попиту за рахунок фінансової лібералізації та залучення інвестиційного і боргового капіталу.

Першими ластівками цього процесу стали реприватизація «Криворіжсталі» та продаж банку «Аваль» у 2005 році. У 2006-му ці процеси суттєво посилюються у зв'язку зі стабілізацією політичної ситуації та поліпшенням бізнес-клімату (фактично влада відмовилася від ін-

ших «реприватизаційних» процесів) та визнанням України країною з ринковою економікою. Розпочався процес активного приходу в Україну іноземних банків (якщо на початок 2005 року частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків становила 9,6%, то на кінець 2008 року — вже 36,7%). Фінансовий сектор став найпривабливішим об'єктом для інвестування, і на кінець 2008 року акумульований обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у цей сектор досяг 12,7 млрд. доларів США, або 30% від загального обсягу ПІІ.

Привабливими для зовнішніх ін-

весторів були також і галузі зі швидким оборотом капіталу — нерухомість (8,9% від накопиченого обсягу ПІІ на кінець 2008 року), що сприяло формуванню цінової бульбашки на цьому ринку (з одного боку, іноземний капітал штовхав ціни вгору, а з другого, зростання цін приваблювало капітал) — та оптова торгівля (6,9%), які зайняли відповідно друге та четверте місце за накопиченим обсягом ПІІ.

Однак найбільший приплив капіталу в зазначені роки спостерігався за борговими зобов'язаннями приватного сектору: українські банки та компанії активно залучали фінансові ресурси за кордоном, що було пов'язано як з надлишковою ліквідністю світової фінансової системи, так і з високим попитом на фінансові ресурси вітчизняних суб'єктів та їх нездатністю задовольнити цей попит на внутрішньому фінансовому ринку.

Материнські банки охоче надавали кредити своїм «дочкам», великі банки з українським капіталом також доволі успішно залучали синдиговані кредити та випускали єврооблігації — усім необхідні були ресурси для боротьби за свою частку на новому, швидко зростаючому ринку. В результаті в Україні спостерігався кредитний бум — обсяги кредитів у 2006–2008 роках зростали зі швидкістю 70% на рік, а їх відношення до ВВП підвищилося до 83,4% на кінець 2008 року (порівняно з 35,4% на кінець 2005 року).

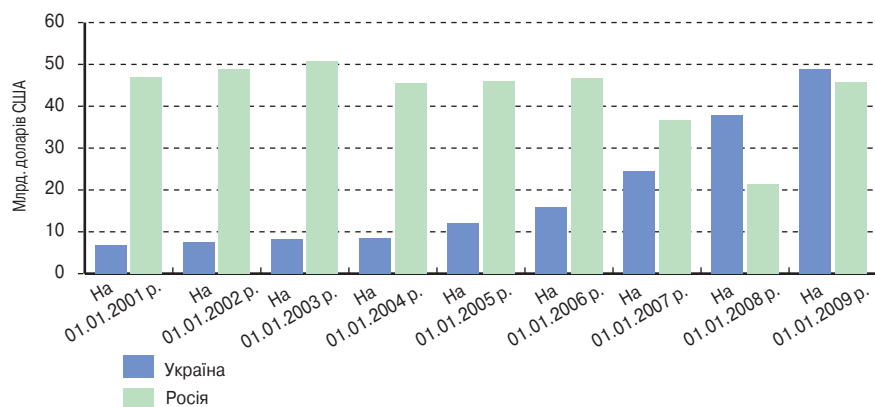
Українські компанії теж активно залучали іноземний капітал, насамперед у формі зовнішніх кредитів. При цьому доволі значна частка кредитів йшла з офшорних зон і, за окремими оцінками, від власників компаній в Україні за рахунок капіталів, раніше виведених за кордон.

З одного боку, вищезгадані тенденції стимулювали ділову активність і економічне зростання, а з другого — підвищували вразливість економіки до зовнішніх шоків. До того ж відсутність економічних структурних реформ стримувала якісне зростання, зниження енергозатратності виробництва, розвиток імпортозаміщуючих галузей та переорієнтації виробництва на внутрішній ринок, скорочення частки проміжного споживання у ВВП. Фактично зовнішні ресурси спрямовувалися не на інвестиційний, а на споживчий розвиток економіки. Зокрема протягом 2006–2008 років обсяги кредитів, наданих фізичним особам, зростали вищими темпами, ніж кредитів, наданих суб'єктам господарюван-

Платіжний баланс України (2005–2009 рр.; аналітична форма представлення)

Показники	Млн. доларів США						
	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.			2009 р.
				9 місяців	IV квартал	рік	I півріччя
Рахунок поточних операцій	2 531	-1 617	-5 272	-9 053	-3 710	-12 763	-750
Баланс товарів і послуг	671	-3 068	-8 152	-10 803	-3 547	-14 350	-1 169
Експорт товарів і послуг	44 378	50 239	64 001	68 297	17 315	85 612	23 739
Імпорт товарів і послуг	-43 707	-53 307	-72 153	-79 100	-20 862	-99 962	-24 908
Баланс товарів	-1 135	-5 194	-10 572	-12 529	-3 562	-16 091	-1 883
Експорт товарів	35 024	38 949	49 840	54 099	13 618	67 717	17 640
Імпорт товарів	-36 159	-44 143	-60 412	-66 628	-17 180	-83 808	-19 523
Баланс послуг	1 806	2 126	2 420	1 726	15	1 741	714
Експорт послуг	9 354	11 290	14 161	14 198	3 697	17 895	6 099
Імпорт послуг	-7 548	-9 164	-11 741	-12 472	-3 682	-16 154	-5 385
Доходи (сальдо)	-985	-1 722	-659	-654	-886	-1 540	-1 264
Поточні трансферти (сальдо)	2 845	3 173	3 539	2 404	723	3 127	1 683
Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій	8 190	4 025	14 693	15 308	-5 754	9 554	-6 538
Капітальні трансферти	-65	3	3	4	1	5	75
Прямі інвестиції (сальдо)	7 533	5 737	9 218	8 845	1 058	9 903	2 094
Портфельні інвестиції (акціонерний капітал)	86	320	694	394	4	398	-64
Кредити й облігації	7 563	12 527	23 105	13 358	-1 043	12 315	-4 636
Інший капітал	-6 927	-14 562	-18 327	-7 293	-5 774	-13 067	-4 007
у тому числі готівкова валюта поза банками	-3 272	-8 507	-13518	-7806	-5091	-12897	-4403
Помилки та упущення	129	93	-437	-10	492	482	403
Зведений баланс	10 721	2 408	9 421	6 255	-9 464	-3 209	-7 288

Графік 2. Запас готівкової валюти поза банківським сектором

ня (3.5 раза порівняно з 2.8). Більшість кредитів, наданих фізичним особам, — це позички на придбання товарів іноземного виробництва споживчого призначення (авто, побутова техніка, мобільні телефони тощо), тобто відбувалося приховане фінансування іноземних виробників.

Ще однією проблемою було те, що зростання залучень банків на міжнародних ринках капіталу призвело до швидкого нарощування кредитного портфеля в іноземній валюті — частка кредитів в іноземній валюті, наданих резидентам України на кінець 2008 року, досягла 59% порівняно з 43% на початок 2005 року. Фактично значна частина кредитів надавалася суб'єктам, які не мали стабільних валютних доходів, що призвело до збільшення вразливості банківської системи до змін обмінного курсу.

Зрозуміло, що таке зовнішнє фінансування економіки сприяло зростанню імпорту, причому насамперед споживчого характеру. Додатковим фактором стимулювання внутрішнього споживчого попиту, хоча іноді його вважають і визначальним, було постійне підвищення соціальних стандартів, що стимулювало платоспроможність населення, однак не було підкріплене відповідним зростанням продуктивності праці. Серед наслідків такої політики те, що Україна стала одним зі світових лідерів за темпами інфляції. Так, за рівнем споживчої інфляції у 2008 році (22.3%) Україну випередили тільки декілька країн Африки, а в більшості сусідніх країн інфляція була на порядок нижчою, зокрема в Росії — 13.3%. Внаслідок цього суттєво погіршувалася зовнішня конкурентоспроможність України і зростав попит на імпортовані товари: протягом 2006 — III кварталу 2008 років імпорту товарів і послуг збільшувався у середньому на 34.5%,

при цьому середні темпи зростання споживчого імпорту становили 45.7%.

Частково ситуацію виправляла вкрай сприятлива кон'юнктура на світових товарних ринках, зокрема підвищення цін на товари традиційного українського експорту — продукцію чорної металургії. Це давало змогу демонструвати протягом 2006 — III кварталу 2008 року достатньо високі темпи зростання вартісних обсягів експорту товарів та послуг — 27%, хоча й нижчі за імпорту. Варто також зазначити, що це зростання майже повністю було зумовлене ціновою компонентою, а зростання фізичних обсягів становило за зазначений період у середньому лише 2%.

Структура українського експорту залишалася неефективною (і навіть погіршувалася). Так, найбільшою в експорті товарів у 2008 році виявилася питома вага товарів проміжного споживання (82%), хоча ще в 2005 році їх частка була суттєво нижчою — 74.1%. Відповідно питома вага готової продукції залишалася дуже низькою: споживчих товарів — 9.1%, а засобів виробництва — 9.4%.

Отже, період із 2005 року і до початку кризи наприкінці 2008 року можна охарактеризувати такими тенденціями в платіжному балансі України:

1) *перехід до дефіциту поточного рахунку і його розширення* через вищі темпи зростання імпорту над експортом унаслідок стимулювання внутрішнього попиту, насамперед споживчого;

2) *формування додатного сальдо за рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій* через високі обсяги припливу капіталу за прямими іноземними інвестиціями і борговими інструментами внаслідок насамперед потреби внутрішнього ринку в фінансових ресурсах та високої ліквідності світової фінансової системи;

3) *цей приплив капіталу давав змо-*

гу фінансувати зростаючий дефіцит поточного рахунку і накопичувати міжнародні резерви, однак водночас посилювалася і вразливість української економіки до зовнішніх шоків, про що свідчила динаміка показників зовнішнього боргу та валютних ризиків.

Фактично Україна перетворилася з "чистого інвестора" в "чистого боржника і реципієнта зовнішніх капіталів".

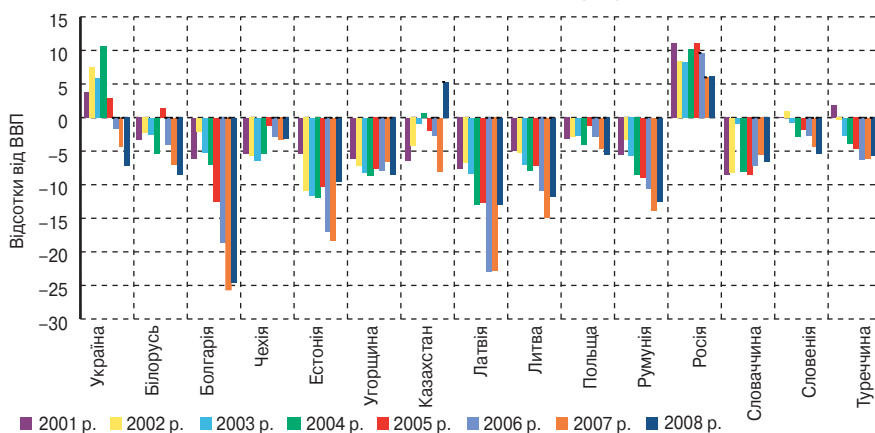
Варто також звернути увагу ще на одну цікаву деталь українського платіжного балансу — на статтю "приріст готівкової валюти в інших секторах економіки", що наочно демонструє ефективність використання отриманих зовнішніх ресурсів. Значний попит населення на валюту (приріст за 2006 — III квартал 2008 років — 29.8 млрд. доларів США), тобто процес прискорення доларизації власної економіки і фактичного кредитування економіки США, був зумовлений усе ще низьким рівнем довіри до національної валюти, бумом ринку нерухомості, що обслуговувався значною мірою готівковою валютою, високою питомою вагою тіньової економіки, що також обслуговується іноземною готівкою, та кредитним бумом в іноземній валюті. Зазначимо, що запас готівкової валюти на руках населення в Україні (49 млрд. доларів США на 01.01.2009 р. за оцінками НБУ) вже перевищує відповідний показник для Росії — 45.8 млрд. доларів США (див. графік 2).

У 2008 році всі окреслені вище тенденції особливо посилилися. Значно прискорилося зростання імпорту, насамперед споживчого характеру: за 9 місяців темпи приросту імпорту товарів становили 58%, а споживчих товарів — 74.4% до відповідного періоду попереднього року. Як наслідок, дефіцит поточного рахунку за перші три квартали 2008 року становив 9.1 млрд. доларів США, або 6.4% від ВВП.

Однак, як і в попередні роки, дефіцит рахунку поточних операцій фінансувався головним чином за рахунок надходжень прямих іноземних інвестицій та зовнішніх боргових залучень: за перші три квартали 2008 року додатне сальдо рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій становило 15.3 млрд. доларів США.

Високі темпи зростання обсягів зовнішніх залучень банками були зумовлені, з одного боку, високим внутрішнім попитом економіки на кредитні ресурси, а з другого, експансією на український ринок іноземних банків і відповідним нарощуванням кредитування дочірніх установ від материнських

Графік 3. Сальдо поточного рахунку

банків (за три квартали 2008 року чисті залучення банків становили 8.2 млрд. доларів США). Швидкі темпи зростання зовнішніх зобов'язань інших секторів економіки були спричинені високим попитом українських підприємств на кредитні ресурси, їх наявністю й відносно низькою ціною на світових фінансових ринках (за три квартали 2008 року чисті залучення інших секторів економіки дорівнювали 5.5 млрд. доларів США). Крім того, суттєве зростання обсягів зовнішньої торгівлі зумовлювало відповідне збільшення обсягів торгових кредитів, що сприяло накопиченню короткострокової заборгованості.

У результаті проведення активних запозичень резидентами на зовнішніх ринках обсяг валового зовнішнього боргу на 01.10.2008 р. збільшився до 102.4 млрд. доларів США (55.8% від ВВП), порівняно з 39.6 млрд. доларів США (45.9% від ВВП) на кінець 2005 року, насамперед за рахунок збільшення приватного боргу.

Фінансування зростаючого дефіциту поточного рахунку шляхом накопичення боргових зобов'язань суттєво підвищило вразливість економіки до зовнішніх шоків, що також було характерно і для більшості країн з економіками, які розвиваються, зокрема, країн Центрально-Східної Європи (див. графік 3).

Однак, на відміну від інших країн регіону, які вже протягом багатьох років поспіль мають від'ємне сальдо поточного рахунку, Україна з цієї проблемою почала стикатися значно пізніше. І важливим елементом для занепокоєння тут мало бути не тільки те, що саме у 2008 році наша країна перевищила рівень дефіциту поточного рахунку від ВВП, який у науково-практичній літературі вважається стійким (до 5%), але й та швидкість, з якою зменшувалося сальдо поточно-

го рахунку (з (+)10.6% у 2004 році до (-)7.0% у 2008 році).

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ (IV квартал 2008 року)

Світова фінансова криза розпочалася у 2007 році з обвалу ринку іпотечних кредитів у США. Після кризи Інтернет-компаній у 2000 році та терористичної атаки 2001 року США й інші економічно розвинуті країни тривалий час проводили експансіоністську політику для запобігання рецесії. Наприклад, Федеральна резервна система знижувала свою ключову процентну ставку 27 разів між 2001 і 2003 роками. Низькі процентні ставки стимулювали зростання іпотечного кредитування, що призвело до формування цінових бульбашок на ринку нерухомості. В США ринок іпотечного кредитування домогосподарств без відповідних доходів для повернення кредитів досяг гігантських розмірів — близько 1.3 трлн. доларів США¹. Головні кредитори “Фанні Мей” і “Фреді Мак” сек’юритизували ці іпотечні кредити, які потім реалізувалися на ринку як високоякісні активи, що стало можливим унаслідок комбінації неадекватного регулювання та фінансових інновацій. Незважаючи на те, що базою для цих паперів були “погані” кредити, вони мали найвищі кредитні рейтинги і користувалися високим попитом з боку фінансових установ.

Улітку 2007 року зростаючі невикплати за іпотечними кредитами спричи-

нили початок падіння цін на нерухомість та акції і поставили під сумнів платоспроможність “Фанні Мей” і “Фреді Мак”, як і багатьох інших міжнародних фінансових установ. 7 вересня 2008 року американський уряд націоналізував “Фанні Мей” і “Фреді Мак”, а 15 вересня 2008 року було оголошено про банкрутство інвестиційного банку “Леман Бразерс”. Банкрутство цього банку з активами в 639 млрд. доларів США стало найбільшим в історії США. Як наслідок виникла паніка на фінансових ринках. Зупинилося міжбанківське кредитування, оскільки ніхто не знав, хто володіє “поганими” активами і яка якість активів у його контрагента. Ця ситуація описується в літературі як “криза довіри”, на відміну від проблем з ліквідністю, що могли б бути подолані за допомогою інструментів регулювання ліквідності центральними банками². Європейські банківські установи також відчули на собі вплив фінансових проблем американської економіки і фінансова криза поглинула весь світ.

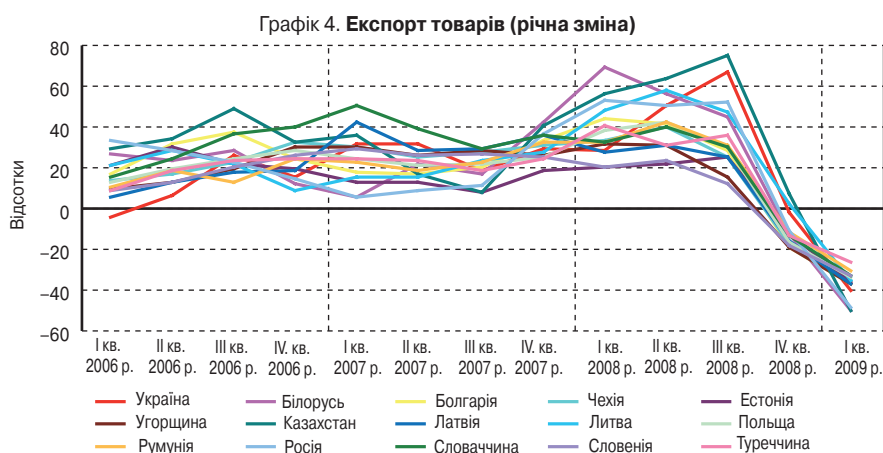
Безсумнівно, існує ще багато цікавих та важливих аспектів глобальної кризи, вартих уваги. Однак для наших цілей розвиток кризи може бути представлений такою схемою: *розширення обсягів кредитування — погані кредити — слабе регулювання та нагляд за комплексними фінансовими інструментами — боргові дефолти — банкрутство ключових фінансових установ — втрата довіри — фінансова паніка та масовий продаж цінних паперів — переведення коштів у готівку банками і населенням*. Через взаємозв'язки фінансових ринків, особливо економічно розвинутих країн, паніка швидко поширилася, викликавши “кредитну напругу” і різке скорочення споживання, інвестицій та зовнішньої торгівлі в усьому світі, як наслідок — різке падіння цін на сировинні товари. Гроші стали найдорожчим активом.

Звичайно, Україна не могла залишитися осторонь цього процесу — *розгортання світової фінансової кризи суттєво вплинуло на розвиток зовнішнього сектору країни наприкінці 2008 року. Серед найсерйозніших шоків, з якими стикнулася економіка, — зниження світового попиту, падіння цін на основні товари українського експорту, скорочення доступу до міжнародних ринків капіталу. Все це ускладнювалося подальшим підвищенням Росією імпортованих цін на критично важ-*

¹ Lin, J. Y. (2008). ‘The Impact of the Financial Crisis on Developing Countries’. Paper presented at the Korea Development Institute, 31 October. Seoul. Available at http://crisistalk.worldbank.org/files/Oct_31_JustinLin_KDI_remarks.pdf.

² Taylor, J. B. (2009). ‘The Financial Crisis and the Policy Responses: An Empirical Analysis of What Went Wrong’, NBER Working Paper 14631. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

ливий для України природний газ та описаними вище накопиченими дисбалансами. В результаті міжнародні рейтингові агентства знизили рейтинги України, а населення та інвестори масово почали переводити кошти в активи в іноземній валюті (насамперед у готівку), що зумовило значний тиск у бік девальвації національної валюти.

Розглянемо тепер детальніше, як ці події позначилися на показниках платіжного балансу України.

Обвальне падіння світового попиту і зниження цін на світових товарних ринках призвели до падіння вартісних обсягів експорту товарів у IV кварталі 2008 року на 36% порівняно з попереднім кварталом, а у I кварталі 2009 року — ще на 38%. Значний вплив зовнішніх умов на динаміку експорту пов'язаний з його структурою. Як уже зазначалося, головне місце в експорті товарів займають товари проміжного споживання (81% у 2008 році), і саме ця категорія найбільше залежить від світової цінової кон'юнктури. Падіння цін на світових товарних ринках визначило різке скорочення експорту сировинних товарів у IV кварталі 2008 року — на 38% порівняно з попереднім кварталом, а у I кварталі 2009 року — ще на 37%. Так, якщо у перших трьох кварталах 2008 року половину приросту експорту забезпечували поставки металургійної продукції, то в IV кварталі вартісні обсяги цієї групи знизилися на 50.7% порівняно з III кварталом, а у I кварталі 2009 року — ще на 31.3%. Це було зумовлено як падінням цін на чорні метали (в II кварталі ціни були майже втричі нижчі, ніж у піковому серпні), так і зменшенням фізичних обсягів їх поставок.

Порівнюючи темпи зростання експорту товарів України з аналогічним показником для інших країн, зазначимо, що якщо в III кварталі 2008 року Україна була серед лідерів за темпами

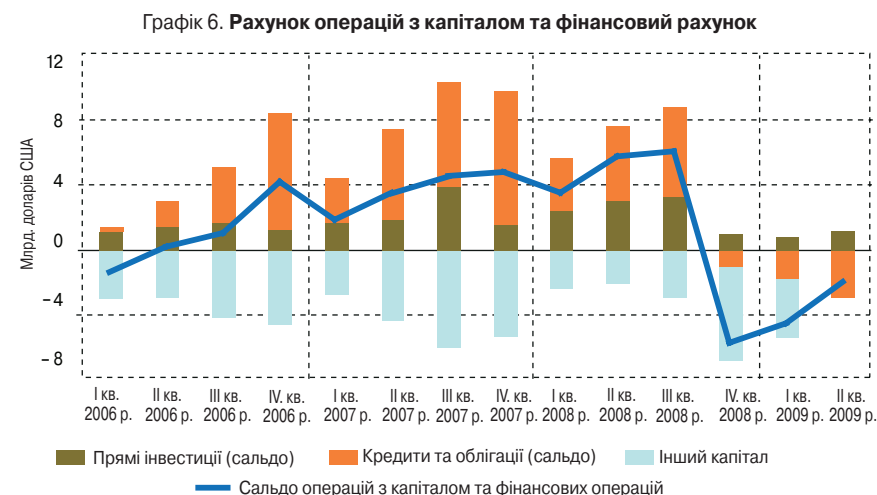
приросту (поступаючись лише Казахстану, що насолоджувався максимальними цінами на нафту), то вже в I кварталі 2009 року наша країна опинилася серед лідерів за темпами падіння, пропустивши вперед лише Росію, Казахстан та Білорусь.

Хоча імпорт товарів теж скорочувався (у четвертому кварталі на 31.5% менше, ніж у третьому), дефіцит товарного балансу залишався високим — 3.6 млрд. доларів США у IV кварталі порівняно з 3.9 млрд. доларів США у

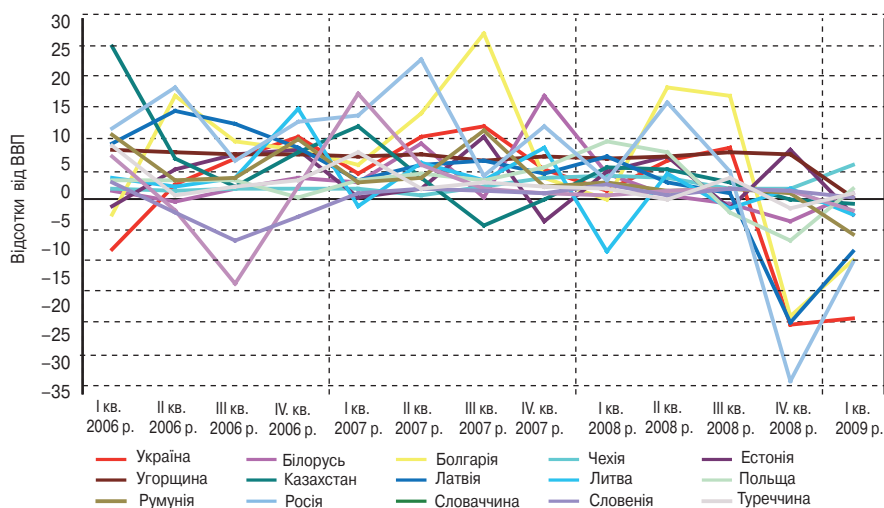
попередньому кварталі (див. графік 5). Крім того, значні виплати дивідендів за прямими інвестиціями та зниження надходжень за трансфертами також сприяли продовженню формування у IV кварталі 2008 року дефіциту поточного рахунку на високому рівні — 3.7 млрд. доларів США.

У той же час дефіцит довіри на світових фінансових ринках у цілому (а більшою мірою — до України) зумовив зменшення припливу інвестиційного капіталу, відплив боргового капіталу та посилення відпливу готівкової валюти в інші сектори економіки. Внаслідок цього у IV кварталі 2008 року вперше за останні 2.5 року сальдо фінансового рахунку сформувалося від'ємним — у розмірі 5.8 млрд. доларів США (див. графік 6).

Світова фінансова криза позначилася насамперед саме на обсягах надходжень прямих іноземних інвестицій, що зумовлювалося, з одного боку, браком вільних інвестиційних ресурсів у світі, а з другого — падінням інвестиційної привабливості головних реципієнтів ПІІ в Україні — фінансової системи, ринку нерухомості, металургійної галузі, що посилювалося перманентною політичною нестабільністю. Відповідно у IV

Графік 7. Сальдо зведеного платіжного балансу

кварталі 2008 року чистий приплив прямих іноземних інвестицій становив усього 1.1 млрд. доларів США, що в 2.8 раза менше, ніж у середньому за три попередні квартали.

Труднощі на світових кредитних ринках і тенденції ухилення інвесторів від укладення фінансових ресурсів у ризиковані напрями, до числа яких, безсумнівно, належить і Україна, зумовили зміну потоків позичкових капіталів. Якщо до III кварталу 2008 року українські банки та компанії активно залучали кошти за борговими зобов'язаннями (причому в III кварталі обсяг чистих залучень був максимальним — 6.0 млрд. доларів США), то з початку кризи обсяги погашень за кредитами та облігаціями вже перевищували обсяги нових надходжень — на 1.3 млрд. доларів США. При цьому відплив був “забезпечений” втечею короткострокового капіталу з бан-

ківського сектору: чисте від’ємне сальдо за короткостроковими кредитами становило 2.8 млрд. доларів США. Іноземні інвестори активно зменшували також свою участь у гривневих цінних паперах — чистий продаж нерезидентами внутрішніх облігацій банків дорівнював 0.5 млрд. доларів США. Водночас українські компанії все ще мали можливість залучати зовнішні ресурси (0.9 млрд. доларів США).

Високі девальваційні очікування та зниження довіри до банківської системи посилювали попит на готівкову валюту, завдяки чому приріст її запасів в інших секторах економіки в останньому кварталі 2008 року становив 5.1 млрд. доларів США. Ситуація восени ще більше ускладнювалася проблемами в одному з провідних банків країни — Промінвестбанку, що став об’єктом рейдерської атаки — ще

однієї біди української економіки. Внаслідок цього довіра до вітчизняної банківської системи та національної валюти була суттєво підірвана.

Через описані вище процеси, починаючи з жовтня 2008 року, в Україні сформувався подвійний дефіцит платіжного балансу (як за поточним рахунком, так і за фінансовим), що фінансувався за рахунок резервних активів та кредиту від Міжнародного валютного фонду.

Хоча формування дефіциту зведеного платіжного балансу в IV кварталі 2008 року — I кварталі 2009 року було притаманне більшості країн Центрально-Східної Європи, Україна знову опинилася серед лідерів. Відносно ВВП дефіцит зведеного платіжного балансу в нашій країні в зазначені квартали був на рівні 22-23%, хоча у більшості інших країн він перебував у межах 5%. Схожі значні дефіцити мали лише Росія, Латвія та Болгарія (див. графік 7).

Такі події спричинили суттєвий тиск на послаблення обмінного курсу гривні. Протягом IV кварталу 2008 року офіційний обмінний курс гривні щодо долара США девальвував на 58.4%, а девальвація валюти у річному вимірі в I кварталі 2009 року була рекордною для регіону — 52.5% (див. графік 8).

Ці процеси показали, наскільки сильно наша країна залежить від зовнішнього фінансування та динаміки попиту на світових товарних ринках.

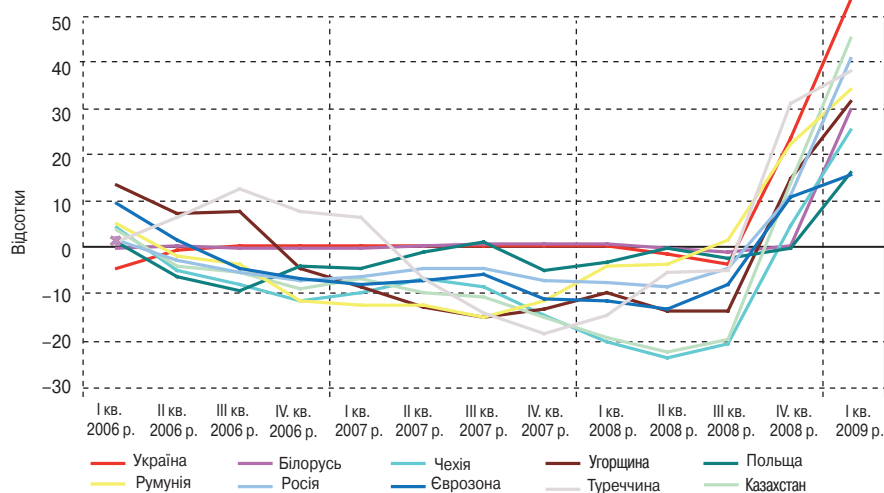
ПРИСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО НОВИХ УМОВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

(2009 рік)

У I півріччі 2009 року поглиблення кризових явищ у світі та в Україні визначило збереження дефіциту платіжного балансу насамперед у частині фінансового рахунку. Водночас від’ємне сальдо поточного рахунку суттєво скоротилося внаслідок девальвації гривні та падіння внутрішнього попиту.

Формування значного від’ємного сальдо рахунку фінансових операцій у I півріччі 2009 року (6.5 млрд. доларів США), як і в IV кварталі 2008 року, продовжувало зумовлюватися чистим погашенням приватним сектором своїх боргових зобов’язань і високим попитом на іноземну валюту, насамперед у I кварталі. Однак у II кварталі фінансовий тиск послабився, показники ризикованості вкладень в українські активи суттєво знизилися, валютний ринок — стабілізувався.

Графік 8. Офіційний курс долара США (середній за період; річна зміна)

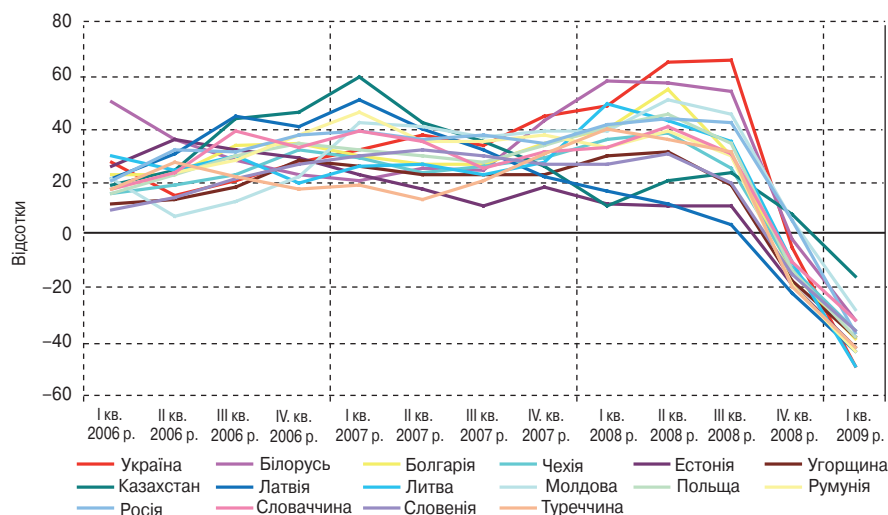
Унаслідок обмеженого доступу до кредитних ресурсів українські банки та компанії продовжували погашати свої зовнішні борги — протягом I півріччя виплати за кредитами та облігаціями перевищували надходження на 4.4 млрд. доларів США (для порівняння: у I півріччі 2008 року чисті залучення приватного сектору становили 7.8 млрд. доларів США). Покриття виплат за раніше залученими кредитами та облігаціями новими позиками (роловер) оцінено в 75.5% (для банківського сектору цей показник становив 73.8%, а для реального сектору був дещо вищим — 80.4%).

Обсяги приросту готівкової валюти поза банками за січень — червень 2009 року становили 4.4 млрд. доларів США, що на 15.8% більше порівняно з відповідним періодом 2008 року (3.8 млрд. доларів США). Варто зазначити, що в II кварталі в результаті стабілізації ситуації на валютному ринку, певного відновлення довіри до банківської системи (протягом кварталу зафіксовано збільшення обсягів депозитів населення як у національній, так і в іноземних валютах більш як на 4%) та значних обсягів уже акумульованих запасів приріст був близький до нуля (лише 197 млн. доларів США). Запаси готівки в іноземній валюті в інших секторах економіки на кінець II кварталу оцінюються в 53.4 млрд. доларів США.

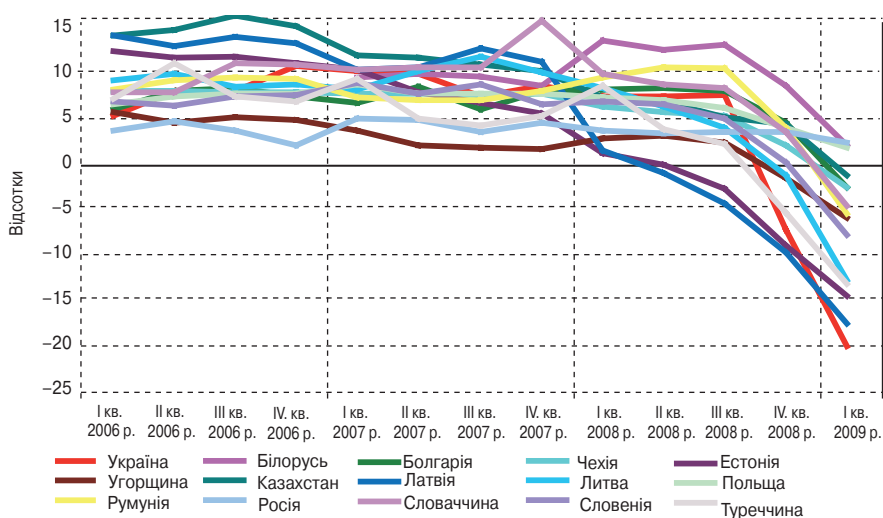
Обсяги чистого припливу прямих іноземних інвестицій в Україну залишалися на дуже низькому рівні: за 6 місяців — 2.1 млрд. доларів США, що в 2.6 раза менше, ніж у відповідному періоді минулого року (5.5 млрд. доларів США). Незважаючи на очікування щодо рекапіталізації банків іноземними власниками, приріст акумульованих обсягів ПІІ у фінансовому секторі протягом I півріччя був на дуже низькому рівні — 0.9 млрд. доларів США. Такі незначні обсяги припливу ПІІ зумовлені, з одного боку, дефіцитом фінансових ресурсів у цілому в світі та невизначеністю щодо подальшого економічного розвитку, а з другого — втратою інвестиційної привабливості фінансовим сектором та нестабільністю економічної й політичної ситуації всередині країни.

Водночас дефіцит поточного рахунку за I півріччя скоротився до 750 млн. доларів США (порівняно з 7.0 млрд. доларів США за I півріччя 2008 року). Хоча експорт товарів унаслідок обвального падіння світового попиту і зниження цін на світових товарних ринках упав на 46.4% порівняно з відповідним періодом 2008 року, імпорту скорочувався ще активніше — на 53%.

Графік 9. Імпорт товарів (річна зміна)

Графік 10. Реальний ВВП (річна зміна)

Падіння обсягів імпорту було спричинене насамперед звуженням внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту внаслідок зниження реальних доходів і скорочення кредитування та подорожчанням імпортованих товарів через девальвацію гривні. Внаслідок цього фізичні обсяги імпорту зменшилися більш як удвічі порівняно з відповідним періодом минулого року. У той же час ціни імпорту падали не так різко (лише на 5% у I півріччі порівняно з відповідним періодом 2008 року³). Таке незначне зниження цін імпорту порівняно з цінами експорту (і відповідне погіршення умов торгівлі) було зумовлене, з одного боку,

підвищенням цін на імпортований газ, а з другого — вищою питомою вагою інвестиційних товарів та товарів споживчого призначення (відповідно 10.5% і 23.7% в I півріччі 2009 року), ціни на які є значно менш волатильні.

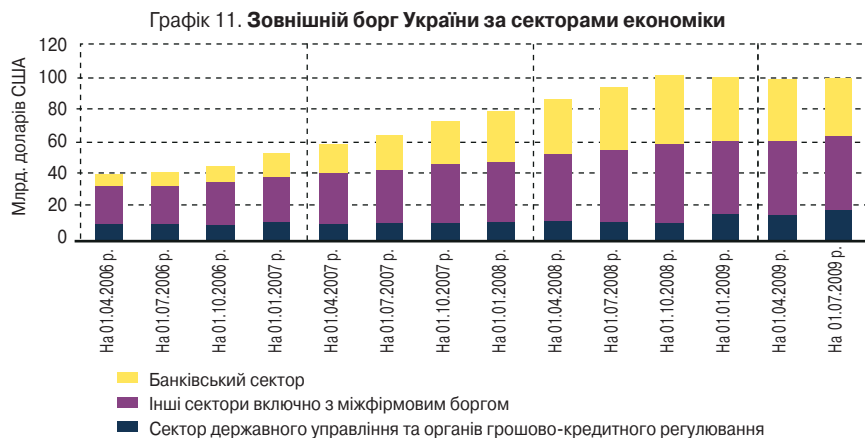
При порівнянні динаміки імпорту товарів України з іншими країнами спостерігаються аналогічні процеси, що й для експорту, тобто Україна була серед лідерів за темпами зростання в 2008 році, і серед лідерів — за темпами падіння в 2009 році. Так, протягом II-III кварталів 2008 року темпи зростання імпорту товарів в Україні суттєво перевищували цей показник для інших країн, а у I кварталі 2009 року падіння імпорту в Україні було найбільшим (див. графік 9).

Це стало результатом як найбільшої девальвації в регіоні, так і суттєвого скорочення внутрішнього попиту, свідчен-

³ Оцінки департаменту платіжного балансу НБУ. Методика описана в щоквартальному виданні "Платіжний баланс і зовнішній борг України" за I квартал 2009 року (<http://www.bank.gov.ua>). За оцінками Державного комітету статистики, ціни імпорту в I півріччі 2009 року були приблизно на 7% вищі, ніж у I півріччі 2008 року.

МАКРОЕКОНОМІКА

ням чого були найвищі темпи падіння обсягів ВВП в регіоні, що в I кварталі 2009 року скоротилися на 20.3% порівняно з відповідним кварталом попереднього року (див. графік 10).

В умовах майже збалансованого поточного рахунку через вплив за фінансовим рахунком дефіцит зведеного платіжного балансу зберігається все ще дуже високим — 7.3 млрд. доларів США у I півріччі 2009 року. Частково цей дефіцит був профінансований за рахунок другого траншу від МВФ за кредитом стенд-бай (2.8 млрд. доларів США), частково — за рахунок міжнародних резервів (4.5 млрд. доларів США).

Зважаючи на те, що чисте погашення зовнішніх зобов'язань приватним сектором компенсується залученнями державного сектору (насамперед від МВФ), рівень зовнішнього боргу протягом останнього року залишається майже стабільним — близько 100 млрд. доларів США. Однак суттєво змінюється структура боргу — фактично приватний зовнішній борг заміщується державним: питома вага сектору державного управління та органів грошово-кредитного управління на 01.07.2009 р. зросла до 19.2% порівняно з 11.4% на 01.10.2008 р. (див. графік 11).

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Різка погіршення ситуації в економіці України з початком глобальної кризи дало змогу відчувати, наскільки сильно вітчизняна економіка залежна від ситуації на світових ринках сировини і на глобальних ринках капіталу, та наскільки вразливою вона є до зовнішніх шоків. Формування подвійного дефіциту платіжного балансу (за поточним і фінансовим рахунками) стало наслідком тих проблем і дисбалансів, що накопичилися в економіці під час періоду екстенсивного економічного

зростання, забезпеченого сприятливою зовнішньою кон'юктурою та політикою влади, спрямованою на поточне споживання. Оскільки платіжний баланс України є лише відображенням макроекономічної, зовнішньої, торговельної, валютної та інших політик української влади, динаміка його показників стала очевидним результатом відсутності структурних змін, необхідних для переходу до інноваційно-інвестиційної моделі розвитку.

Для забезпечення стійкості платіжного балансу України⁴ в довгостроковій перспективі необхідно провести ряд внутрішніх структурних реформ, спрямованих на підвищення рівня технологізації та капіталізації виробництва, зниження енергозатратності українських товарів, підвищення їх якості й інтелектуальної складової, оскільки цінова конкурентоспроможність, набута за рахунок девальвації, матиме лише тимчасові ефекти, а в довгостроковому періоді визначальне значення мають структурні (якісні) фактори конкурентоспроможності. Так само потребує перегляду зовнішньоекономічна політика України, яка має базуватися на принципах послідовності у досягненні свого стратегічного вибору, наполегливості у захисті та лобіюванні національних інтересів на міжнародній арені.

У найближчій перспективі варто сконцентруватися на стабілізації фінансової системи, відновленні довіри до банків і поліпшенні їх фінансового стану. Але потрібно доволі обережно підходити до вливання ліквідності, оскільки в умовах високої недовіри

між економічними агентами її надлишок не призводить до відновлення кредитної діяльності банків, а трансформується в додатковий попит на іноземну валюту і відповідний вплив за фінансовим рахунком. Зрозуміло, що в поточних умовах Національний банк України має надавати ліквідність фінансовим інституціям, виступаючи в ролі кредитора останньої інстанції, однак питання відновлення кредитування реального сектору економіки мають вирішуватися в іншій площині.

Головні зусилля слід спрямувати на відновлення довіри до банків, що мало б наслідком повернення в банківську систему акумульованих у населення фінансових ресурсів, насамперед у формі готівкової іноземної валюти. Серед стабілізаційних заходів у цьому напрямі варто відзначити гарантування депозитних вкладів, сприяння консолідації банківської системи (зокрема шляхом удосконалення законодавства щодо об'єднань і поглинань) та очищення банків від "токсичних" активів.

Проте ефективність як внутрішньої, так і зовнішньої політики не може бути забезпечена без політичної стабілізації в країні. Наскільки важливим є цей фактор при залученні іноземних інвестицій та розвитку бізнесу (а саме бізнес є локомотивом, здатним вивести економіку України на вищий рівень розвитку) свідчить останній "Звіт про глобальну конкурентоспроможність. 2009 — 2010 роки", виданий Всесвітнім економічним форумом. Так, за його результатами, найбільшою перешкодою веденню бізнесу в Україні є політична нестабільність (16.5% респондентів), важливими факторами також є корупція (10.3%), податкове регулювання (10.1%) та часта зміна урядів (9.8%).

Сучасний світ є ареною дуже жорсткої конкурентної боротьби за ринки збуту і сфери впливу, до того ж він рухається з шаленою швидкістю. Без вчасних та ефективних реформ ми назавжди залишимося країною з недорозвиненим внутрішнім ринком, слабкою фінансовою системою, неефективною структурою експорту й імпорту, високою заборгованістю, як наслідок матимемо періодичні кризи платіжного балансу. Україна зараз знаходиться в дуже скрутному становищі, вихід із якого потрібно шукати за допомогою власних економічних, фінансових, політичних, сировинних, трудових, інтелектуальних та інших ресурсів і обов'язково спільними зусиллями основних гілок влади.

⁴ У літературі зазвичай під цим терміном розуміють такий стан поточного рахунку (не обов'язково профіцитний чи врівноважений), який може бути покритий за рахунок фінансових потоків, що не викликають необхідності корекції в макроекономічній політиці, наприклад різкої зміни обмінного курсу або скорочення споживання, для відновлення рівноваги в поточному періоді та/або в майбутньому.

Дослідження/

Тетяна Вахненко

Доктор економічних наук, провідний співробітник
Державної установи "Інститут економіки та
прогнозування НАН України"

Трансформація боргової моделі України у кризовий період

У статті обґрунтовано фінансово-економічні чинники та наслідки скорочення зовнішніх боргових зобов'язань корпоративного сектору економіки у кризових умовах. Проаналізовано структурні складові приросту державного боргу України. Автор наголошує на необхідності регулювання обсягу і надання чітких структурних пріоритетів політиці державних гарантій за кредитами, залучення позик міжнародних організацій, а також обмеження величини внутрішнього державного боргу України.

РОЛЬ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ В ЗАЛУЧЕННІ ЗОВНІШНІХ ПОЗИК

Із 2002 року до початку кризи в країнах із низьким і середнім рівнем доходів зростає роль національних корпорацій у залученні зовнішніх позичкових коштів. Три чверті сумарних боргових зобов'язань цих країн, що підлягають погашенню у 2009 році, припадає саме на національні корпорації. Упродовж 2003–2007 рр. вони залучили на міжнародних ринках 1.2 трлн. доларів синдікованих банківських кредитів та облігаційних позик, тоді як уряди цих країн — лише 237.3 млрд. доларів (див. таблицю 1). У результаті вказаних процесів на кінець 2008 року частка корпоративного сектору в загальній сумі довгострокового зовнішнього боргу країн із низьким і середнім рівнем доходів сягнула 50%, збільшившись за 20 років майже в 10 разів [1, с. 75].

У руслі загальносвітових тенденцій змінювалися й обсяги та структурні складові зовнішнього боргу України. Валовий зовнішній борг України за станом на 01.10.2008 р. становив 102.4 млрд. доларів, з яких 21.7 млрд. було накопичено у 2008 р., 25.5 млрд. — у 2007 р., 14.9 млрд. — у 2006 р. (див. таблицю 2). Розмір зовнішньої заборгованості банків збільшився з 14.1 млрд. за станом на 01.01.2007 р. до 30.9 млрд. доларів за станом на

Таблиця 1. Зовнішній борг корпорацій країн із низьким і середнім рівнем доходів у 1998–2008 рр.

Млрд. доларів США							
Вид боргу	1998 р.	2000 р.	2002 р.	2004 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.
За видом позики							
Облігації	32	17	23	50	78	107	39
Банківські кредити	75	82	59	97	223	316	233
За формою власності позичальника							
Державна	38	23	24	44	81	126	67
Приватна	69	76	58	104	220	297	204
За галузевою належністю позичальника							
Фінанси	29	24	15	40	92	98	56
Нафтогазова промисловість	21	20	24	29	46	99	60
Зв'язок	17	15	9	17	35	45	19
Енергетика і комунальне господарство	14	16	8	8	13	24	28
Металургія	3	3	1	7	13	20	25
Добувна промисловість	4	2	4	8	31	25	17
Будівництво	2	4	1	4	15	31	11
Інші галузі	17	16	20	34	55	81	54
Усього	107	99	82	147	301	423	272

Джерело: МБПП, Global Development Finance 2009, р. 75.

01.01.2008 р. і сягнув 42.1 млрд. доларів на 01.10.2008 р. Відповідні показники зовнішнього боргу нефінансових корпорацій становили 24.7 млрд. доларів, 30.8 млрд. доларів і 41.3 млрд. доларів.

В умовах прискореного накопичення зовнішніх боргів у корпоративному секторі економіки та стабільного рівня державної заборгованості частка

банків у структурі валового зовнішнього боргу України збільшилася з 15.4% за станом на початок 2006 року до 37.9% на початок 2009-го; частка корпоративного сектору в цілому за цей же період зросла з 66% до 81.7%.

Ескалація кризових явищ у світовій економіці зламала тенденції останніх років, пов'язані з нарощуванням зовнішніх боргів та підвищенням ролі

МАКРОЕКОНОМІКА

Таблиця 2. Розмір і приріст валового зовнішнього боргу України

Млрд. дол. США					
	Сума зовнішнього боргу за станом на			Приріст зовнішнього боргу за	
	01.01.2007 р.	01.01.2008 р.	01.01.2009 р.	2007 р.	2008 р.
Сектор державного управління	12.9	14.7	14.6	1.8	-0.1
Сектор грошово-кредитного регулювання	0.9	0.5	4.7	-0.4	4.2
Банки	14.1	30.9	39.4	16.9	8.4
– довгостроковий	7.6	19.2	30.1	11.6	10.9
– короткостроковий	6.5	11.7	9.3	5.2	-2.4
Інші сектори	24.7	30.8	38.7	8.8	7.9
– довгостроковий	16	21.8	27.2	6.7	5.4
– короткостроковий	8.7	9.0	11.0	2.1	2.0
Міжфінансовий борг за ПІІ	1.9	3.1	4.2	1.2	1.1
Валовий зовнішній борг, усього	54.5	80.0	101.7	25.5	21.7

Джерело: дані НБУ та розрахунки автора.

корпоративного сектору в залученні зовнішніх позик. Нетто-надходження іноземного приватного капіталу до країн із низьким і середнім рівнем доходів зменшилися з 1.2 трлн. дол. США у 2007 році до 0.7 трлн. доларів у 2008-му. Щодо ВВП ці показники зменшилися відповідно з 8.6% до 4.4%. У 2009 році спостерігається подальше скорочення припливу іноземного капіталу. Зовнішнє позичкове і пайове фінансування країн із низьким і середнім рівнем доходів може зменшитися з 8.6% від ВВП у 2007 році до 2% ВВП у 2009-му. [1, с. 39].

Скорочення масштабів транскордонного руху капіталів і зниження міжнародної ліквідності особливо відчутно позначилися на країнах зі значним обсягом зовнішнього боргу, суттєвим дефіцитом поточного рахунку і невисоким рівнем міжнародних резервів. Ідеться передусім про країни Східної Європи та Центральної Азії. Серед держав цієї групи примітне місце посідає Україна, де експансія світового позичкового капіталу досить яскраво проявилася у докризовий період.

Залучення зовнішніх позик і кредитування банками витрат населення для України стали серйозними факторами зростання внутрішнього споживчого попиту, не забезпеченого зростанням реального ВВП. Збільшення внутрішнього попиту на товари і послуги вітчизняного виробництва в умовах нееластичності внутрішньої пропозиції вилилося у зростання споживчих цін, а задоволення додаткового попиту за рахунок імпорту товарів і послуг призвело до розширення дефіциту торговельного балансу.

У 2007 році темпи зростання ре-

ального ВВП відставали від темпів зростання приватного споживання на 9 в. п., у I кварталі 2008 року – на 15.5 в. п., у II кварталі 2008-го – на 6.8 в. п., а в III кварталі 2008 року – на 9.8 в. п. Тобто сукупний попит, передусім споживчий, наростаючими темпами обганяв обсяги виробництва товарів і послуг, що закономірно вело економіку до інфляційних сплесків і зовнішніх дисбалансів.

Від’ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу України у 2008 році становило 12.9 млрд. доларів США, або 7.1% від ВВП, тоді як у 2007 р. – 5.3 млрд. доларів, або 3.7% від ВВП. Темпи інфляції сягнули 16.6% у 2007 році і 22% у 2008-му. Надходження іноземного капіталу супроводжувалося переоцінкою вартості цінних паперів на фондовому ринку та роздуванням “бульбашок” на ринках реальних активів.

У цілому ж надмірне залучення зовнішнього позичкового капіталу мало наслідком збільшення вразливості економіки до зовнішніх шоків. Погіршення кон’юнктури світових ринків для товарів українського експорту й поширення світової кредитної кризи на країни Східної Європи прискорило де-стабілізацію фінансової системи України. Погіршення умов отримання зовнішніх позик, починаючи з вересня 2008 року, миттєво оголило вразливі ділянки валютно-фінансової системи України: надмірну залежність від зовнішнього фінансування, недостатній обсяг офіційних валютних резервів, слабкість банківського сектору.

Падіння цін на продукцію національного експорту поглиблювало від’ємне сальдо поточного рахунку і призводило до звуження дохідної бази,

що ускладнювало погашення минулих боргів. А девальвація гривні істотно посилила тягар обслуговування зовнішніх боргів для компаній, які не мали надходжень у іноземній валюті. Щодо банків, то після девальвації не лише зросло навантаження зовнішньоборгових виплат, а й різко погіршилася якість активів: неплатежі позичальників, котрі отримали кредити в іноземній валюті, стали масовим явищем.

Від’ємне сальдо фінансового рахунку платіжного балансу в червні 2009 року сягнуло 0.8 млрд. доларів США, а всього за перше півріччя – 6.63 млрд. доларів. Основним джерелом фінансування відпливу іноземного капіталу та приросту зовнішніх активів резидентів України стали офіційні валютні резерви: за січень – червень 2009 року вони зменшилися на 7.29 млрд. доларів.

Відношення залучених корпоративним сектором економіки нових позик до виплат за зовнішніми боргами у першому півріччі 2009 року становило 79%, у тому числі для банків – 73.5%, а для нефінансових підприємств – 99%. Основними кредиторами банків з іноземним капіталом були материнські банки, а щодо великих підприємств нефінансового сектору – споріднені структури, зареєстровані в офшорних зонах.

У червні від’ємне сальдо зовнішнього позичкового фінансування корпоративного сектору становило 855 млн. доларів, у тому числі чисте погашення іноземних кредитів та облігацій банками – 720 млн. доларів. У цілому ж за перше півріччя 2009 року від’ємне сальдо за статтею “Кредити і облігації” сягнуло 4.58 млрд. доларів, тоді як у першому півріччі 2008 року позитивне сальдо цього рахунку дорівнювало 7.84 млрд. доларів.

Загалом у 2009 році корпоративні позичальники України мають сплатити в рахунок погашення зовнішнього боргу близько 34 млрд. доларів США, а в 2010 році – 37.3 млрд. доларів. Для порівняння: зовнішньоборгові зобов’язання уряду України становлять у 2009 році 1.95 млрд. доларів, у 2010-му – 1.08 млрд. доларів.

Корпорації зі значними валютними зобов’язаннями опинились у досить скрутному становищі, оскільки падіння обсягів збуту і зниження курсу гривні суттєво зменшили валютний еквівалент отримуваних доходів, а зростання відсоткових ставок на внутрішньому й зовнішньому кредитних ринках різко обмежило можли-

вості щодо рефінансування наявних боргів. Нерозвинутий внутрішній фондовий ринок не зміг компенсувати українським позичальникам дефіцит зовнішніх джерел позичкових коштів, а криза в банківському секторі завадила залученню в належних обсягах внутрішніх кредитів банків.

Втрата доступу до зовнішніх ринків капіталу, девальвація національної валюти й занепад системи внутрішнього кредитування негативно позначалися на рівні сукупного попиту, що, в свою чергу, зумовило подальший спад виробництва. Як свідчить історичний досвід, зміна напрямку руху іноземного капіталу оберталася для країн-позичальниць скороченням ВВП у середньому на 10% [2, с. 10]. За оцінками МВФ, кожна валютна криза спричинила втрату 4–7% ВВП країни, а втрати від банківських криз сягали 12% ВВП [3]. Експерти МВФ встановили, що ступінь залежності від зовнішнього фінансування та обсяги чистих зовнішніх запозичень корпоративного сектору напередодні кризи є статистично значущими змінними у рівняннях, які відображають глибину економічного спаду в періоди фінансових криз [4].

МАКРОЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

Країни з обмеженим доступом до зовнішнього фінансування для рівноваження платіжного балансу змушені скорочувати офіційні валютні резерви та поліпшувати поточний рахунок платіжного балансу. Якщо ж міжнародні резерви та іноземні позики не покривають боргові виплати і приріст зовнішніх активів резидентів, коригування макроекономічних пропорцій відбувається шляхом скорочення внутрішнього попиту й реструктуризації боргових зобов'язань. Широке застосування схем реструктуризації зовнішньої заборгованості корпоративних структур пояснюється також їх неспроможністю рефінансувати борги при зруженні дохідної бази для погашення накопичених зобов'язань.

В Україні реструктуризацію зовнішніх боргів у липні 2009 року закінчили Укргазбанк (26.5 млн. доларів) і Родовід-банк (22.1 млн. доларів). Перший український міжнародний банк у Лондоні проводив переговори щодо реструктуризації 500 млн. доларів боргу за єврооблігаціями та синдигованими кредитами. Девелоперська ком-

панія "XXI століття" реструктуризувала власну заборгованість за єврооблігаціями обсягом 175 млн. доларів США. Тимчасові адміністратори банків "Надра" та Укрпромбанк вели із зовнішніми кредиторами переговори щодо реструктуризації банківських зобов'язань обсягом відповідно 600 млн. доларів і 120 млн. доларів, проте домовленостей не досягнуто.

Країни зі значною зовнішньою заборгованістю, щоб виконати боргові зобов'язання, змушені проводити рестриктивну грошово-кредитну і фінансову політику. Це дає змогу зменшити споживчий та інвестиційний попит на імпортовані товари і таким чином вивільнити ресурси іноземної валюти для виконання зовнішньоборгових зобов'язань.

Слід зазначити, що проведення стимулюючої фінансової політики може мати небезпечні наслідки для країн із великими потребами у зовнішньому фінансуванні та значними зовнішніми борговими зобов'язаннями. Експерти МБРР зазначають: у країнах Центральної і Східної Європи з високими дефіцитами фінансових рахунків підтримку сукупного попиту з використанням інструментів грошово-кредитної і фінансової політики необхідно збалансовувати з ризиками впливу капіталів та спричиненим цим погіршенням фінансового стану підприємств і банків [1, с. 90]. Підвищення облікової ставки чи скорочення дефіциту бюджету хоч і впливає на рівень економічної активності негативно, водночас допомагає відновити зовнішню рівновагу.

В останнє десятиріччя надмірні зовнішні запозичення корпорацій країн Східної Європи призвели до критичного накопичення валютних ризиків на балансах фінансових і нефінансових установ. За таких умов подальша девальвація національних валют, яку серед інших чинників, може провокувати експансивна грошово-кредитна і фінансова політика, вочевидь підірватиме платоспроможність міжнародних позичальників.

В Україні скорочення зовнішніх боргів корпоративного сектору, згідно з нашими оцінками, триватиме впродовж 2009–2010 років. Зменшенню пропозиції позичкових коштів на міжнародних ринках сприятимуть такі основні фактори:

1. Підвищення частки держави в акціонерному капіталі банків економічно розвинутих країн за умов стагнації кредитних ринків даватиме

державі важелі для зміни позичкової політики підконтрольних банків на користь національних підприємств (так званий "внутрішній нахил" (англ.: home bias) у практиці кредитування націоналізованих банків);

2. Застосування фінансових стимулів урядами економічно розвинутих країн та реалізація високовартісних програм рекапіталізації банків стимулюватимуть до мобілізації позичкових коштів на внутрішніх фінансових ринках цих країн і підвищення вартості позичкового фінансування у світовому масштабі.

За прогнозом МБРР, у країнах із високим рівнем доходів дефіцити бюджетів у 2009 р. збільшаться в середньому на 3% від ВВП порівняно з 2008 роком. Підвищення державної заборгованості у цих країнах впливатиме на вартість позичкового фінансування для всіх категорій позичальників, що може призвести до витіснення корпорацій та урядів держав із низьким та середнім рівнем доходів із кредитних ринків.

Водночас зменшуватимуться міжнародні кредитні операції транснаціональних банків, що зумовлюватиметься такими чинниками:

♦ встановленням національними регуляторами жорсткіших вимог щодо рівня капіталізації банків;

♦ збереженням напруженої ситуації з ліквідністю на міжбанківських ринках;

♦ підвищенням кредитних стандартів до позичальників в умовах світової економічної рецесії;

♦ погіршенням банківських балансів і наростанням збитків у банківському секторі.

Скорочення попиту на позиковий капітал світових фінансових ринків зумовлюється кількарізовим підвищенням вартості зовнішнього фінансування для корпоративних і суверенних позичальників країн із невисоким рівнем доходів. Ескалація кризових явищ у світовій економіці, скорочення обсягів міжнародної торгівлі і триваюча дестабілізація світової фінансової системи суттєво підвищили ризики дефолтів у цих країнах. Спреди за корпоративними облігаціями країн з ринками, що формуються, вирости з 200 базисних пунктів у 2007 році до 1000 базисних пунктів у жовтні 2008-го. За прогнозом МБРР, у країнах з низьким та середнім рівнем доходів у 2009 році іноземне позичкове фінансування з приватних джерел зменшиться на 4% від ВВП

МАКРОЕКОНОМІКА

Таблиця 3. Державний борг України у 2008–2009 роках, на кінець періоду

Показники	Млн. доларів США			Млн. грн.		
	30.09. 2008 р.	31.12. 2008 р.	30.06. 2009 р.	30.09. 2008 р.	31.12. 2008 р.	30.06. 2009 р.
Прямий зовнішній державний борг	10 633.4	11 172	12 538.6	51 689	86 023.1	95 673.2
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	2 672	3 188.7	4 696.4	12 988.4	24 556	35 834.9
– ЄС	20.8	20.4	20.4	101.1	157.4	156
– ЄБРР	227.3	265.8	289.5	1 104.8	2 046.7	2 208.7
– Світовий банк	2 423.9	2 902.5	2 834.3	11 782.5	22 351.9	21 626.3
– МВФ	0	0	1 552.2	0	0	11 844
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	1 774.2	1 724.8	1 619.8	8 624.6	13 280.7	12 359.5
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	0.1	0.1	0.1	0.4	0.6	0.5
4. Заборгованість за облигаціями зовнішньої позики	6 187.1	6 257.9	6 222.3	30 075.6	48 185.8	47 478.3
– ОЗДП 2003 року	1 000	1 000	1 000	4 861	7 700	7 630.3
– ОЗДП 2004 року	1 100	1 100	1 100	5 347.1	8 470	8 393.3
– ОЗДП 2005 року	860.9	845.9	845.8	4 185	6 513.3	6 453.4
– ОЗДП 2006 року	2 026.2	2 112	2 076.6	9 849.3	16 262.5	15 844.9
– ОЗДП 2007 року	1 200	1 200	1 200	5 833.2	9 240	9 156.4
Гарантований зовнішній державний борг	2 784.2	7 366.2	7 945.7	13 534.1	56 719.8	60 628.3
1. Заборгованість за позиками, наданими міжнародними організаціями економічного розвитку	395.6	5 020.3	6 378.8	1 922.8	38 656.4	48 672.4
– ЄБРР	166	158.2	164	806.8	1 218.4	1 251.4
– МВФ	113.9	4 709	6 043.4	553.6	36 259.6	46 113.2
– Світовий банк	62.5	78.8	101.1	303.9	606.8	771.3
2. Заборгованість за позиками, наданими закордонними органами управління	4.4	2	0	21.4	15.3	0
3. Заборгованість за позиками, наданими іноземними комерційними банками	1 693.4	1 686.4	705.6	8 231.8	12 985.3	5 383.7
4. Заборгованість, не віднесена до інших категорій	690.8	657.5	861.3	3 358.1	5 062.8	6 572.2
Зовнішній державний борг	18 538	18 538	20 484.3	65 223.1	142 743	156 302
Прямий внутрішній державний борг	3 403.4	5 800.9	6 886.9	16 544.1	44 666.5	52 549.2
1. Заборгованість за ОВДП	1 662.1	4 353.5	5 435.5	8 079.6	33 521.9	41 474.2
2. Заборгованість перед НБУ	1 741.3	1 447.4	1 451.4	8 464.4	11 144.7	11 074.9
Гарантований внутрішній державний борг	267.6	259.9	1 311.9	1 301	2 001	10 009.9
Внутрішній державний борг	3 671	6 060.8	8 198.8	17 845.1	46 667.5	62 559.1
Зовнішній і внутрішній державний борг у цілому	22 209	24 598.8	28 683.1	83 068.2	189 410	218 861

Джерело: Міністерство фінансів України.

країн-реципієнтів і дорівнюватиме –0.3% від ВВП.

Скорочення надходжень нових позик в умовах високого рівня зовнішньоборгового навантаження загострюватиме проблеми ліквідності для вітчизняних позичальників і створюватиме суттєвий тиск на офіційні валютні резерви. Внаслідок впливу іноземного капіталу і “втечі” від національної валюти на фінансовому ринку України зберігатимуться кризові явища, що спричинятиме виснаження фінансового потенціалу економічного розвитку.

За нашими оцінками, негативні зовнішньоборгові трансфери корпоративного сектору економіки та зростання рівня її доларизації чинитимуть тиск на курс гривні. Крім того, загрозу чергового витка дестабілізації валютного курсу посилюватимуть такі чинни-

ки, як збереження несприятливої кон’юнктури на ринку металопродукції, початок передвиборчої кампанії, ймовірність різкого збільшення дефіциту бюджету (що погіршуватиме поточний рахунок платіжного балансу), можливе зростання недовіри до банківської системи, консервація напруженості на світових кредитних ринках і зменшення спроможності транснаціональних банків підтримувати дочірні структури в Україні.

Отже, зважаючи на аномально високий рівень залучення іноземного позичкового капіталу до національної економіки у 2005–2008 рр. та руйнівні наслідки його впливу в умовах дестабілізації світових фінансових ринків, відновлення загальної економічної рівноваги в кризових умовах потребуватиме зміни співвідношення між внут-

рішніми і зовнішніми цінами, скорочення внутрішнього попиту й корекції пропорцій його складових (споживання і нагромадження).

Зміна масштабів і спрямованості транскордонного руху капіталів відповідно позначається на пропорціях розподілу іноземних позик між державою та корпоративним сектором економіки. У країнах із низьким і середнім рівнем доходів, за прогнозом МБРР, частка корпоративних позичальників у сумарному залученні зовнішніх фінансових ресурсів має зменшитися з 90% у 2008 році до 66% у 2009-му.

У четвертому кварталі 2008 року – першому кварталі 2009-го частка банків та нефінансових установ у структурі валового зовнішнього боргу України зменшилася з 86.1% до 81.7%. Водночас сума державного боргу України за цей період збільшилася на 11.6 млрд. доларів США, або на 135.8 млрд. грн. (див. таблицю 3).

Тобто в Україні, як і в цілому у світі, досить відчутно проявляється процес делевіриджу (зменшення частки позичкових коштів у структурі капіталу) корпоративного сектору економіки. Водночас усупільнення приватних збитків та нарощування дефіциту бюджету в кризових умовах супроводжується збільшенням державного боргу. Досягаючи загрозливих розмірів, він із часом може спровокувати гіперінфляцію чи дефолт уряду. За сприятливіших обставин погашення державної заборгованості у середньостроковому періоді потребуватиме підвищення рівня податкового навантаження чи зменшення державних видатків, що негативно позначиться на темпах економічного зростання. Тому процеси трансформації боргової моделі України, зміни обсягу та структури сумарного зовнішнього та внутрішнього державного боргу України вимагають ретельного економічного аналізу й наукового обґрунтування.

Ескалація економічної і фінансової кризи в Україні та необхідність втручання держави у діяльність корпоративного сектору економіки для утримання під контролем системних ризиків і відвернення масових банкрутств україн заострили проблему умовних зобов’язань держави. У кризовий період перетворення умовних зобов’язань уряду у фактичні реалізується шляхом взяття ним “на поруки” неплатоспроможних банків, місцевих органів влади, державних (а в деяких випадках і приватних) підприємств. Така політика згодом може призвести до вибухонебезпечно-

го зростання державного боргу і виникнення боргової кризи.

Сума основних умовних зобов'язань уряду України за станом на початок 2009 року сягала 453 млрд. грн., серед яких велику частку становили державні гарантії та підтримання урядом стабільності банківської системи.

На кінець липня 2009 року в Україні з використанням державних коштів рекапіталізовано три банки. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України "Про капіталізацію БАТ "Укргазбанк" від 10.06.2009 р. № 567 Міністерством фінансів здійснено випуск ОВДП на суму 3.1 млрд. грн., що були обміняні на пакет із 81.58% акцій додаткової емісії банку.

Постанова Кабінету Міністрів України "Про капіталізацію БАТ "Родовідбанк" № 580 зобов'язує Міністерство фінансів здійснити випуск ОВДП на суму 2.808 млрд. грн. та обміняти їх на пакет розміром 99.97% акцій додаткової емісії банку. Крім того, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України "Про капіталізацію АКБ "Київ" № 566 Міністерство фінансів випустило ОВДП на суму у 3.565 млрд. грн. та отримало у своє розпорядження 99.96% акцій додаткової емісії банку.

Вливання державою капіталу в проблемні банки породжує відому проблему "морального ризику" серед банківських установ України. Міжнародною практикою напрацьовано такі основні принципи мінімізації витрат державних коштів на виконання урядом умовних зобов'язань і розв'язання проблем "морального ризику":

- ♦ часткове перекладання ризиків умовних зобов'язань і витрат на їх виконання на плечі приватних суб'єктів;
- ♦ включення законодавчих органів до процесу визнання і виконання умовних зобов'язань урядом;
- ♦ управління ризиками, пов'язаними з цими зобов'язаннями, до факту їх прийняття державою;
- ♦ встановлення часового ліміту на трансакції, пов'язані з виконанням умовних зобов'язань урядом;
- ♦ офіційне визнання урядом можливості припинення певних операцій при з'ясуванні недоцільності подальшого застосування відповідних інструментів;
- ♦ висунення вимог до бенефіціарів державної допомоги про надання прийнятної застави або передачу в розпорядження уряду частини своїх акцій [5].

Перш ніж прийняти рішення про виконання урядом певного виду умовних зобов'язань, слід провести ретельний аналіз вигід-витрат (cost-benefit analy-

sis). Якщо результати даного аналізу свідчать про наявність чистої позитивної вигоди для держави і якщо ця вигода є більшою порівняно із впровадженням альтернативних пропозицій, виконання урядом даного умовного зобов'язання вважається доцільним.

Одним із видів очевидних умовних зобов'язань є державні гарантії за кредитами. Статтею 14 Закону України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" визначено, що державні гарантії надаються Кабінетом Міністрів України за зобов'язаннями Державної служби автомобільних доріг України, на будівництво метрополітенів, виконання інвестиційних проектів, виконання заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, в обсязі, що не перевищує 37 млрд. гривень. Державні гарантії за зобов'язаннями НАК "Нафтогаз України" за зовнішніми запозиченнями, які здійснені на 1 січня 2009 року, при необхідності надаються Кабінетом Міністрів України в обсязі цих запозичень, але не більше, ніж на суму 2 005.7 млн. доларів.

За четвертий квартал 2008 року — перше півріччя 2009-го зовнішній гарантований державний борг збільшився на 47.1 млрд. грн., а внутрішній гарантований борг — на 8.7 млрд. грн. Крім того, прийнято ряд рішень, які викличуть суттєве зростання гарантованого боргу в майбутньому. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. № 686 Державну інноваційну фінансово-кредитну установу уповноважено залучити кредитні ресурси на виконання інвестиційних проектів під державні гарантії на загальну суму до 8 млрд. грн. У травні Кабінетом Міністрів прийнято рішення про випуск облігацій Харківського державного авіаційного виробничого підприємства і Київського державного авіазаводу "Авіант" на суму 2.478 млрд. грн. під державні гарантії. НАК "Укргазролізінг" надано державні гарантії за двома кредитами Японського банку міжнародного співробітництва в сумі 600 млн. доларів США на впровадження ресурсозберігаючих технологій (постанови Кабінету Міністрів України № 645 і 646 від 17.06.2009 р.).

Загалом, за оцінками Секретаріату Президента України, у січні — липні 2009 року уряд надав дозволи на залучення кредитів під державні гарантії на суму понад 40 млрд. грн., що перевищує граничний рівень, установленний законом про бюджет. Причому

лише 3 із прийнятих урядом 12 рішень спрямовані на реалізацію інвестиційних проектів. Решта передбачає фінансування витрат з оплати газу, інших поточних витрат бюджету і державних підприємств [6].

Окреслені заходи свідчать про те, що в умовах гострої нестачі бюджетних коштів та загрози неплатоспроможності системоутворюючих суб'єктів економіки уряд вдається до використання методів відстроченого фінансування державних видатків. Небезпечним аспектом такої політики є те, що вона позбавлена чітких структурних пріоритетів (оскільки диктується переважно ситуативними рішеннями, спрямованими на порятунок окремих підприємств і секторів економіки) та виважених фінансових розрахунків щодо впливу нових державних зобов'язань на стан державних фінансів України в середньостроковій перспективі.

Міжнародний досвід засвідчує: гарантії уряду зазвичай породжують проблеми, пов'язані з тим, що вони не підлягають такій же ретельній перевірці на предмет доцільності й обґрунтованості обсягу, як інші державні витрати. Рішення щодо надання державних гарантії не потребують негайної проплати з бюджетних коштів і не впливають на величину бюджетного дефіциту в період надання гарантії. Бажання обійти обмеження на дефіцит бюджету, політична боротьба за державні ресурси і слабкість традиційної системи обліку заохочують уряд до субсидування підприємств не в грошовій формі, а через прийняття певних ризиків, у тому числі пов'язаних із наданням гарантії за кредитами.

Стрімке зростання гарантованого державного боргу знижує ефективність витрачання бюджетних коштів і може призвести до виникнення кризи державної заборгованості в час пред'явлення гарантованих вимог до оплати.

Ще одним методом покриття фінансових зобов'язань урядом без використання поточних надходжень до бюджету було обрано нарощування внутрішнього державного боргу. Заборгованість уряду за ОВДП збільшилася на 25.4 млрд. грн. за четвертий квартал 2008 року і на 7.95 млрд. грн. за перше півріччя 2009-го. При цьому за січень — липень 2009 року сума ОВДП, які знаходяться у власності НБУ, збільшилася на 24.5 млрд. грн.

Як уже зазначалося, у липні було випущено ОВДП на суму 9.57 млрд. грн. і вкладено в статутний капітал трьох проблемних банків — Укргазбанку, Родовід-банку і банку "Київ".

Кожен з них подав до НБУ заявки на монетизацію всіх отриманих від держави ОВДП. Законом України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" передбачено, що за рішенням Кабінету Міністрів держава може придбати у власність акції банків в обмін на державні облигації України в сумі 44 млрд. грн. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.07.2009 р. № 711 Міністерству фінансів доручено здійснити випуск ОВДП обсягом 18.6 млрд. грн. для формування Стабілізаційного фонду державного бюджету. За рахунок коштів даного фонду на цю суму має бути збільшено статутний фонд НАК "Нафтогаз України", який, у свою чергу, повинен спрямувати отримані кошти на проведення розрахунків за кредитами, залученими компанією від ВАТ "Державний ощадний банк України".

Крім того, на початку червня НАК "Нафтогаз України" залучила 3.8 млрд. грн. емісійних коштів для забезпечення розрахунків із РАТ "Газпром" за поставлений у травні імпортований природний газ. За рахунок емісійних коштів обсягом близько 10 млрд. грн. передбачається також профінансувати заходи, пов'язані з підготовкою України до чемпіонату Європи з футболу.

Тобто наявність значного дефіциту бюджету в країні з недостатньо містким і диверсифікованим внутрішнім фінансовим ринком супроводжується монетизацією бюджетного дефіциту, що за продовження нинішньої політики може призвести до гіперінфляції і продовження впливу капіталів з країни. Такий перебіг подій лише поглиблюватиме спад економіки, а не сприятиме її зростанню через стимулювання сукупного попиту. Розкручування інфляційної спіралі в умовах падіння виробництва, девальвації національної валюти й нестабільності банківської системи може стати пустковим механізмом руйнування фінансової системи держави і втягування економіки у затяжну рецесію.

Надмірний приріст зобов'язань уряду за ОВДП і потенційно небезпечні наслідки такої політики для макроекономічної стабільності вже зараз потребують застосування стримуючих механізмів та зваженого управління внутрішнім державним боргом України.

Водночас зі стрімким накопиченням заборгованості за внутрішніми позиками, особливостями боргової моделі України у 2009 році стало істотне зростання ролі кредитів міжнародних фінансових організацій (МФО).

Зважаючи на звуження потенціалу комерційних запозичень, отримання зовнішнього офіційного фінансування має життєво важливе значення для запобігання глибокому економічному спаду та уникнення кризи платіжного балансу.

Міжнародні офіційні кредитори, адекватно реагуючи на виклики часу, збільшують обсяги пільгового кредитування країн із невисоким рівнем доходів, які не в змозі протидіяти руйнуванню національних фінансових систем в умовах світової фінансової кризи. Якщо, починаючи з 2001 року, у світовому масштабі суми погашення зовнішньої заборгованості офіційним двостороннім і багатостороннім кредиторами перевищували суми надання нових позик, то у 2008 році величина нетто-кредитування сягнула 20.4 млрд. доларів [1, с. 85]. Зокрема, МВФ у четвертому кварталі 2008 року уклав кредитні угоди за програмою стенд-бай з Угорщиною (15.7 млрд. доларів), Латвією (2.4 млрд. доларів), Пакистаном (7.6 млрд. доларів) та Україною (16.4 млрд. доларів). Румунія отримала пакет допомоги від МВФ розміром 17.5 млрд. дол. США у березні 2009 року.

У 2009 році уряд України має намір залучити від Світового банку 500 млн. доларів за програмою "Третя позика для політики розвитку" та 750 млн. доларів цільової позики на реабілітацію фінансового сектору. Під державні гарантії планується залучити також кредити ЄБРР, МБРР і ЄІБ для вдосконалення транспортної інфраструктури та модернізації газотранспортної системи. Спрямований до бюджету кредит МВФ обсягом 4.9 млрд. дол. дасть змогу уряду розрахуватися із зовнішніми боргами і профінансувати частину бюджетних видатків.

В умовах кризи кредити МФО для багатьох країн становлять єдине доступне джерело фінансування найнеобхідніших витрат держави без використання нею емісійних важелів. Однак стрімке зростання заборгованості за цими кредитами може породжувати загрози неплатоспроможності держави і виникнення кризи платіжного балансу в період погашення накопичених боргів. Так, видатки бюджету на погашення та обслуговування державного боргу України суттєво збільшаться у 2012–2013 рр., при настанні терміну погашення за кредитами, залученими від МФО у кризовий період.

Крім того, подальше накопичення зовнішньої заборгованості держави

при перевищенні критичного рівня зовнішньоборгового навантаження для економіки наражатиме державні фінанси України на ризики реверсу потоків позичкового капіталу, стрімкої девальвації національної валюти і врешті може спричинити глибокий і тривалий економічний спад.

ВИСНОВКИ

Вибухонебезпечне зростання сумарного державного боргу, зумовлене надмірним нарощуванням внутрішнього державного боргу, залученням у значних обсягах кредитів міжнародних фінансових організацій, неконтрольованим наданням державних гарантій і трансформацією умовних зобов'язань уряду в прямий державний борг може спровокувати кризу державної заборгованості вже у 2010–2011 рр. Крім того, суттєве збільшення державного боргу породжує ризики гіперінфляції та збереження хронічно високих відсоткових ставок — невід'ємних атрибутів високих бюджетних дефіцитів, — які створюватимуть перешкоди для відновлення інвестиційного процесу і переходу економіки на траєкторію стійкого зростання.

У нинішніх умовах основну роль у процесі управління державним боргом України повинні відігравати зважена політика державних запозичень та зменшення масштабів трансформації умовних зобов'язань уряду в прямий державний борг. Нетто-накопичення державного боргу має бути тимчасовим, а державні позики повинні мати цільовий характер та органічно вписуватися у систему антикризового регулювання економіки.

Література

1. *International Bank for Reconstruction and Development. Global Development Finance 2009.* — Washington, 2009.
2. *Jun Il Kim. Sudden Stops and Optimal Self-Insurance // IMF Working Paper.* — June 2008.
3. *G. Kaminsky. Currency and Banking Crises: the Early Warnings of Distress // IMF Working Paper.* — № 178. — December 1999.
4. *International Monetary Fund. World Economic Outlook.* — October 2008 // <http://www.imf.org>. — P. 140.
5. *Cebotari A. Contingent Liabilities: Issues and Practice // IMF Working Paper.* — № 245. — 2008.
6. *Непомірні кредитні апетити Уряду є шляхом до боргової ями / Головна служба соціально-економічного розвитку // <http://www.president.gov.ua>.*

Компетентно/

Сергій Круглик

Директор департамент
зовнішньоекономічних відносин
Національного банку України

Олексій Єременко

Головний науковий експерт
Інституту незалежних експертів.
Кандидат економічних наук, доцент

Міжнародний валютний фонд: новий розподіл СПЗ

Україна вперше отримала від МВФ спеціальні права запозичення

В умовах глобальної фінансової кризи Міжнародний валютний фонд (МВФ, Фонд) здійснив у серпні – вересні 2009 року безпрецедентний за масштабами розподіл спеціальних прав запозичення (СПЗ) з метою забезпечення ліквідності у світовій економічній системі шляхом поповнення валютних резервів держав-членів Фонду. Цього разу Україна, яка є членом МВФ із 1992 року, вперше брала участь у їх розподілі й одержала 1 309.4 млн. СПЗ, що еквівалентно понад 2 млрд. доларів США.

Новий масштабний розподіл спеціальних прав запозичення було проведено за рекомендацією Групи 20, прийнятою на саміті її лідерів у Лондоні в квітні 2009 року і підтриманою Міжнародним валютно-фінансо-

вим комітетом (дорадчим органом Ради керуючих МВФ, що консультує її з питань функціонування міжнародної валютно-фінансової системи та розробляє пропозиції щодо основних напрямів діяльності Фонду, особливо у

кризових ситуаціях). Якщо раніше було розподілено загалом 21.4 млрд. СПЗ, то в результаті нинішнього розподілу держави-члени отримали 182.6 млрд. СПЗ (приблизно 283 млрд. доларів США). Відносно загальної суми квот держав-членів (за станом на вересень 2009 р.) це становить близько 74%. А з урахуванням минулого розподілу кумулятивна сума випущених Фондом СПЗ перевищує 204 млрд. (приблизно 316 млрд. доларів США), що еквівалентно близько 94% від загальної суми квот держав – членів МВФ¹.

¹ Хоча порівняно з масштабами міжнародної торгівлі та світових валютних резервів ця емісія здається досить скромною (менше 1% і 3% відповідно), це не применшує її значення.

Таблиця 1. Чинний “кошик” валют, що визначає вартість СПЗ

Валюта	Обсяг валютного компонента у “кошику”	Доларовий еквівалент за обмінним курсом (за станом на 25 вересня 2009 року)	Питома вага валют у “кошику”, %
Долар США	0.6320	0.632000	41.4
Євро	0.4100	0.560511	36.8
Японська єна	18.4000	0.192007	12.6
Англійський фунт стерлінгів	0.0903	0.139911	9.2
СПЗ		1.524429	100.0

Джерело: інформація МВФ.

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Таблиця 2. Кумулятивна сума розподілених Фондом СПЗ

Млн. одиниць			
Розподіл СПЗ протягом 1970–72 та 1979–81 років	Загальний розподіл СПЗ 28 серпня 2009 року	Спеціальний розподіл СПЗ 9 вересня 2009 року	Усього розподілено СПЗ
21 433.3	161 184.3	21 452.7	204 070.3

Джерело: статистика МВФ.

СПЗ – міжнародні резервні активи, що розподіляються Фондом серед держав-членів. Вони є своєрідним етапом вартості, розрахунковою одиницею та засобом платежу. Запроваджені Міжнародним валютним фондом в умовах поглиблення кризи Бреттон-вудської валютної системи наприкінці 1960-х років. Випуск СПЗ, їх призначення та механізм використання передбачені першою поправкою до Статуту (Статей угоди) МВФ (ратифікована державами-членами 28 липня 1969 року), згідно з якою всі свої рішення щодо розподілу СПЗ Фонд має узгоджувати “з довготерміновими глобальними проблемами в міру їх виникнення в поповненні існуючих резервних активів таким чином, щоб це сприяло досягненню його мети та запобіганню економічній стагнації і дефляції, а також надлишковому попиту та інфляції у світі” (стаття XVIII Статуту МВФ). Право на участь у розподілі СПЗ мають лише держави-члени, які є учасниками створеного Департаменту спеціальних прав запозичення (зараз усі 186 держав-членів є учасниками цього департаменту).

Розподіл СПЗ між державами-членами здійснюється пропорційно до їхніх квот у Фонді й не потребує з їхнього боку ніяких внесків. Розподілені таким чином СПЗ записуються на рахунки держав-членів і включаються до їхніх офіційних ліквідних резервів. Використовуються СПЗ для покриття дефіциту платіжних балансів держав-членів за угодами, а також у операціях між собою та Фондом й іншими держателями СПЗ, визначеними Фондом².

Приватні установи чи фізичні особи не можуть бути держателями СПЗ.

² До числа таких держателів СПЗ, визначених Фондом, входять: Азіатський банк розвитку, Арабський валютний фонд, Африканський банк розвитку, Африканський фонд розвитку, Банк міжнародних розрахунків, Банк центральноафриканських держав, Європейський центральний банк, Ісламський банк розвитку, Латиноамериканський резервний фонд, Міжнародна асоціація розвитку, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Міжнародний фонд розвитку сільського господарства, Північний інвестиційний банк,

Держави мають право продавати всі або частину виділених їм СПЗ іншим державам-членам за тверду валюту, необхідну для розв'язання проблем, пов'язаних із платіжним балансом. Інші країни можуть купувати СПЗ для оптимізації структури своїх резервів.

Практично всі операції з купівлі-

Додаток

Розподіл спеціальних прав запозичення МВФ

№ п/п	Держави – члени МВФ	Квоти держав – членів МВФ (серпень 2009 р.), млн. СПЗ	Минулий розподіл СПЗ (1970–72 та 1979–81 рр.), млн. одиниць	Новий розподіл СПЗ			Кумулятивна сума розподілених СПЗ (4 + 7), млн. одиниць
				Загальний розподіл СПЗ (28 серпня 2009 р.), млн. одиниць	Спеціальний розподіл СПЗ (9 вересня 2009 р.), млн. одиниць	Сума СПЗ, одержаних у результаті нового і спеціального розподілу СПЗ (5 + 6) (млн. одиниць)	
1	2	3	4	5	6	7	8
	Усього	217 431.7	21 433.3	161 184.3	21 452.7	182 637.0	204 070.3
1	Австралія	3 236.4	470.5	2 399.2	213.5	2 612.6	3 083.1
2	Австрія	1 872.3	179.0	1 388.0	169.3	1 557.3	1 736.3
3	Азербайджан	160.9	–	119.3	34.3	153.6	153.6
4	Албанія	48.7	–	36.1	10.3	46.5	46.5
5	Алжир	1 254.7	128.6	930.1	139.4	1 069.5	1 198.1
6	Ангола	286.3	–	212.2	60.8	273.0	273.0
7	Антигуа і Барбуда	13.5	–	10.0	2.5	12.5	12.5
8	Аргентина	2 117.1	318.4	1 569.4	132.2	1 701.7	2 020.1
9	Афганістан	161.9	26.7	120.0	8.6	128.6	155.3
10	Багамські Острови	130.3	102.3	96.6	17.6	114.2	216.5
11	Бангладеш	533.3	47.1	395.3	67.9	463.3	510.4
12	Барбадос	67.5	8.0	50.0	6.3	56.3	64.3
13	Бахрейн	135.0	6.2	100.1	18.1	118.2	124.4
14	Беліз	18.8	–	13.9	4.0	17.9	17.9
15	Бельгія	4 605.2	485.2	3 413.9	424.2	3 838.1	4 323.3
16	Бенін	61.9	9.4	45.9	3.9	49.8	59.2
17	Білорусь	386.4	–	286.4	82.2	368.6	368.6
18	Болгарія	640.2	–	474.6	136.3	610.9	610.9
19	Болівія	171.5	26.7	127.1	10.3	137.4	164.1
20	Боснія і Герцеговина	169.1	20.5	125.4	15.0	140.4	160.9
21	Ботсвана	63.0	4.4	46.7	6.4	53.1	57.5
22	Бразилія	3 036.1	358.7	2 250.7	277.7	2 528.4	2 887.1
23	Бруней-Даруссалам	215.2	–	159.5	44.0	203.5	203.5
24	Буркіна-Фасо	60.2	9.4	44.6	3.5	48.2	57.6
25	Бурунді	77.0	13.7	57.1	3.1	60.2	73.9
26	Бутан	6.3	–	4.7	1.3	6.0	6.0
27	Вануату	17.0	–	12.6	3.7	16.3	16.3
28	Великобританія	10 738.5	1 913.1	7 960.6	260.6	8 221.1	10 134.2
29	Венесуела	2 659.1	316.9	1 971.2	255.1	2 226.4	2 543.3
30	В'єтнам	329.1	47.7	244.0	23.2	267.1	314.8
31	Вірменія	92.0	–	68.2	19.8	88.0	88.0
32	Габон	154.3	14.1	114.4	18.2	132.6	146.7
33	Гаїті	81.9	13.7	60.7	4.1	64.8	78.5
34	Гайана	90.9	14.5	67.4	5.2	72.6	87.1

1	2	3	4	5	6	7	8
35	Гамбія	31.1	5.1	23.1	1.6	24.6	29.7
36	Гана	369.0	63.0	273.5	17.3	290.9	353.9
37	Гватемала	210.2	27.7	155.8	17.4	173.2	200.9
38	Гвінея	107.1	17.6	79.4	5.5	84.9	102.5
39	Гвінея-Бісау	14.2	1.2	10.5	1.9	12.4	13.6
40	Гондурас	129.5	19.1	96.0	8.8	104.8	123.9
41	Гренада	11.7	0.9	8.7	1.6	10.2	11.1
42	Греція	823.0	103.5	610.1	68.7	678.8	782.3
43	Грузія	150.3	–	111.4	32.5	144.0	144.0
44	Данія	1642.8	178.9	1217.8	134.8	1352.6	1531.5
45	Джібуті	15.9	1.2	11.8	2.2	14.0	15.2
46	Домініка	8.2	0.6	6.1	1.2	7.2	7.8
47	Домініканська Республіка	218.9	31.6	162.3	15.0	177.2	208.8
48	Еквадор	302.3	32.9	224.1	31.3	255.4	288.3
49	Екваторіальна Гвінея	32.6	5.8	24.2	1.3	25.5	31.3
50	Еритрея	15.9	–	11.8	3.4	15.2	15.2
51	Естонія	65.2	–	48.3	13.6	62.0	62.0
52	Ефіопія	133.7	11.2	99.1	17.7	116.8	128.0
53	Єгипет	943.7	135.9	699.6	63.0	762.5	898.4
54	Ємен	243.5	28.7	180.5	23.0	203.5	232.2
55	Замбія	489.1	68.3	362.6	38.3	400.8	469.1
56	Зімбабве	353.4	10.2	262.0	66.4	328.4	328.4
57	Ізраїль	928.2	106.4	688.1	88.9	777.0	883.4
58	Індія	4 158.2	681.2	3 082.5	214.6	3 297.1	3 978.3
59	Індонезія	2 079.3	239.0	1 541.4	200.1	1 741.5	1 980.5
60	Ірак	1 188.4	68.5	881.0	185.1	1 066.0	1 134.5
61	Іран	1 497.2	244.1	1 109.9	72.1	1 182.0	1 426.1
62	Ірландія	838.4	87.3	621.5	66.6	688.2	775.5
63	Ісландія	117.6	16.4	87.2	8.6	95.8	112.2
64	Іспанія	3 048.9	298.8	2 260.2	268.6	2 528.8	2 827.6
65	Італія	7 055.5	702.4	5 230.3	643.4	5 873.7	6 576.1
66	Йорданія	170.5	16.9	126.4	18.8	145.2	162.1
67	Кабо-Верде	9.6	0.6	7.1	1.4	8.5	9.1
68	Казахстан	365.7	–	271.1	72.6	343.7	343.7
69	Камбоджа	87.5	15.4	64.9	3.6	68.5	83.9
70	Камерун	185.7	24.4	137.7	15.1	152.8	177.2
71	Канада	6 369.2	779.3	4 721.6	487.2	5 208.8	5 988.1
72	Катар	263.8	12.8	195.6	43.0	238.6	251.4
73	Кенія	271.4	37.0	201.2	21.5	222.7	259.7
74	Киргизстан	88.8	–	65.8	18.9	84.7	84.7
75	Китай	8 090.1	236.8	5 997.3	755.6	6 752.9	6 989.7
76	Кіпр	139.6	19.4	103.5	9.9	113.4	132.8
77	Кірибаті	5.6	–	4.2	1.2	5.3	5.3
78	Колумбія	774.0	114.3	573.8	50.3	624.1	738.4
79	Коморські Острови	8.9	0.7	6.6	1.2	7.8	8.5
80	Конго (Демократична Республіка)	533.0	86.3	395.1	29.4	424.5	510.8
81	Конго (Республіка)	84.6	9.7	62.7	7.3	70.0	79.7
82	Корея (Республіка)	2 927.3	72.9	2 170.0	161.5	2 331.5	2 404.4
83	Косово	59.0	–	43.7	11.6	55.4	55.4
84	Коста-Ріка	164.1	23.7	121.6	11.2	132.8	156.5
85	Кот-д'Івуар	325.2	37.8	241.1	32.0	273.1	310.9
86	Кувейт	1 381.1	26.7	1 023.8	265.0	1 288.8	1 315.5

продажу СПЗ між державами-членами здійснюються на добровільній основі. Однак якщо немає достатнього добровільного попиту на СПЗ, Фонд може визначити держави, які мають збалансовані зовнішні розрахунки, для придбання ними СПЗ в обмін на вільно використовувану валюту. Фонд справляє комісійний збір за купівлю державами-членами СПЗ. Країни, які мають на своїх рахунках СПЗ перевищення над виділеною їм сумою СПЗ, отримують на це перевищення встановлювані Фондом проценти. І навпаки, держави, які мають на своїх рахунках суму СПЗ меншу, ніж та, яка їм була виділена, самі сплачують проценти на суму, еквівалентну різниці між виділеними та наявними на рахунку держави СПЗ. Ці проценти отримуються і сплачуються щоквартально.

1 квітня 1978 року була ратифікована друга поправка до Статуту МВФ. Нею замість золотодевізного (а практично замість золотодоларового) стандарту вводився стандарт СПЗ і передбачалося “перетворення СПЗ на головний резервний актив міжнародної валютної системи” (стаття XXII Статуту МВФ). Це сприяло зростанню ролі СПЗ у діяльності Фонду.

Спочатку, відповідно до першої поправки до Статуту, одиниця СПЗ прирівнювалася до золотого вмісту долара США (0.888 г). Із 1 липня 1974 року відносна вартість СПЗ визначалася на основі “кошика” з 16 валют країн, на кожну з яких припадало більше одного відсотка від світового експорту товарів та послуг. Із січня 1981 року “кошик” було зведено до таких 5 вільно використовуваних, за визначенням Фонду, валют: долар США, німецька марка, японська єна, французький франк та англійський фунт стерлінгів. Із 1 січня 1999 року місце німецької марки та французького франка посів євро, звівши таким чином “кошик” до чотирьох валют. Співвідношення валют у “кошику” переглядається Виконавчою радою Фонду кожні п’ять років. Нинішнє співвідношення чотирьох валютних компонентів у “кошику” встановлено з 1 січня 2006 року (див. таблицю 1). МВФ щоденно повідомляє курс СПЗ щодо долара США. Наприклад, на 25 вересня 2009 року одиниця СПЗ дорівнювала 1.583205 долара США (відповідно один долар США дорівнював 0.631630 СПЗ.) Найбільшу вагу в “кошику” має долар США (41.4%).

Минулий розподіл СПЗ відбувся у два етапи: перший (обсягом 9.3 млрд.

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

1	2	3	4	5	6	7	8
87	Лаос	52.9	9.4	39.2	2.1	41.3	50.7
88	Латвія	126.8	–	94.0	26.8	120.8	120.8
89	Лесото	34.9	3.7	25.9	3.3	29.1	32.8
90	Литва	144.2	–	106.9	30.3	137.2	137.2
91	Ліберія	129.2	21.0	95.8	7.2	103.0	124.0
92	Ліван	203.0	4.4	150.5	38.4	188.9	193.3
93	Лівія	1 123.7	58.8	833.0	180.9	1 013.9	1 072.7
94	Люксембург	279.1	16.9	206.9	22.8	229.7	246.6
95	Маврикій	101.6	15.7	75.3	5.7	81.1	96.8
96	Мавританія	64.4	9.7	47.7	4.2	51.9	61.6
97	Мадагаскар	122.2	19.3	90.6	7.2	97.8	117.1
98	Македонія	68.9	8.4	51.1	6.2	57.2	65.6
99	Малаві	69.4	11.0	51.4	3.9	55.4	66.4
100	Малайзія	1 486.6	139.0	1 102.0	105.1	1 207.1	1 346.1
101	Малі	93.3	15.9	69.2	4.3	73.5	89.4
102	Мальдіви	8.2	0.3	6.1	1.3	7.4	7.7
103	Мальта	102.0	11.3	75.6	8.5	84.1	95.4
104	Марокко	588.2	85.7	436.0	39.7	475.7	561.4
105	Маршаллові Острови	3.5	–	2.6	0.7	3.3	3.3
106	Мексика	3 152.8	290.0	2 337.2	224.0	2 561.2	2 851.2
107	Мікронезія (Федеративні Штати)	5.1	–	3.8	1.0	4.8	4.8
108	Мозамбік	113.6	–	84.2	24.6	108.8	108.8
109	Молдова	123.2	–	91.3	26.4	117.7	117.7
110	Монголія	51.1	–	37.9	10.9	48.8	48.8
111	М'янма	258.4	43.5	191.6	10.7	202.3	245.8
112	Намібія	136.5	–	101.2	29.2	130.4	130.4
113	Непал	71.3	8.1	52.9	7.1	60.0	68.1
114	Нігер	65.8	9.4	48.8	4.8	53.5	62.9
115	Нігерія	1 753.2	157.2	1 299.7	218.6	1 518.2	1 675.4
116	Нідерланди	5 162.4	530.3	3 826.9	479.4	4 306.3	4 836.6
117	Нікарагуа	130.0	19.5	96.4	8.7	105.1	124.6
118	Німеччина	13 008.2	1 210.8	9 643.1	1 205.3	10 848.4	12 059.2
119	Нова Зеландія	894.6	141.3	663.2	49.3	712.4	853.7
120	Норвегія	1 671.7	167.8	1 239.2	156.1	1 395.3	1 563.1
121	Об'єднані Арабські Емірати	611.7	38.7	453.5	76.2	529.7	568.4
122	Оман	194.0	6.3	143.8	28.7	172.6	178.9
123	Пакистан	1 033.7	170.0	766.3	52.3	818.6	988.6
124	Палау	3.1	–	2.3	0.7	3.0	3.0
125	Панама	206.6	26.3	153.2	17.5	170.7	197.0
126	Папуа-Нова Гвінея	131.6	9.3	97.6	18.6	116.2	125.5
127	Парагвай	99.9	13.7	74.1	7.4	81.5	95.2
128	Перу	638.4	91.3	473.3	45.3	518.6	609.9
129	Південно-Африканська Республіка	1 868.5	220.4	1 385.1	179.9	1 565.1	1 785.5
130	Польща	1 369.0	–	1 014.9	289.8	1 304.6	1 304.6
131	Португалія	867.4	53.3	643.0	110.1	753.2	806.5
132	Росія	5 945.4	–	4 407.4	1 264.4	5 671.8	5 671.8
133	Руанда	80.1	13.7	59.4	3.7	63.1	76.8
134	Румунія	1 030.2	75.9	763.7	145.1	908.8	984.7
135	Сальвадор	171.3	25.0	127.0	11.8	138.8	163.8
136	Самоа	11.6	1.1	8.6	1.3	9.9	11.0
137	Сан-Маріно	17.0	–	12.6	2.9	15.5	15.5

одиниць) був здійснений протягом 1970–72 років, другий (12.1 млрд. одиниць) – протягом 1979–81 років. Надалі в МВФ почалися дискусії щодо можливості нової емісії СПЗ. Особливо гострими вони стали в 1990-ті роки. Це зумовлювалося двома головними обставинами: по-перше, значна кількість держав набула членства у Фонді після 1981 року, а, отже, участі в попередньому розподілі не брала. Ці держави були зацікавлені в новому розподілі СПЗ, причому в непропорційному, щоб урівняти свою позицію з країнами, які вже брали участь у ньому; по-друге, в 1990-ті роки прокотилася хвиля фінансових криз, які загострили проблему міжнародної ліквідності й дискусії стосовно емісії СПЗ.

Країни, що розвиваються, наполягали на збільшенні випуску СПЗ та впровадженні справедливішого розподілу з урахуванням їх власних потреб у додатковій допомозі від Фонду. Провідні промислово розвинуті країни, передусім США, зайняли негативну або стриману позицію щодо цих вимог, хоч ця група країн і не була одностайною в своїх підходах до даної проблеми.

Постсоціалістичні держави також були зацікавлені в новому, справедливому розподілі СПЗ з урахуванням того, що вони не брали участі в минулому розподілі. В результаті багаторічних дискусій було досягнуто компромісної домовленості про новий випуск СПЗ у сумі, що дорівнювала сумі попереднього розподілу (тобто передбачалося подвоїти обсяг розподілених СПЗ). Але з умовою, що це буде не загальний розподіл, передбачений Статутом (тобто пропорційно до квот держав-членів), а спеціальний, з виділенням порівняно більшої частки СПЗ державам, які не брали участі в розподілі в минулому.

У вересні 1997 року Рада керуючих Фонду ініціювала внесення до Статуту МВФ четвертої³ поправки, згідно з якою мав відбутися спеціальний одиноразовий випуск СПЗ, в результаті розподілу котрого кожна держава-член мала б 29.3% СПЗ відносно її тогочасної квоти, незалежно від того, брала вона участь у минулому їх розподілі, чи ні. Щоб поправка до Статуту набрала сили, тобто була ратифікована, потрібна підтримка не менш як трьох

³ Третя поправка до Статуту МВФ, ухвалена в 1992 році, стосується посилення відповідальності держав-членів за свої зобов'язання перед Фондом.

1	2	3	4	5	6	7	8
138	Сан-Томе і Принсіпі	7.4	0.6	5.5	1.0	6.5	7.1
139	Саудівська Аравія	6 985.5	195.5	5 178.4	1 308.5	6 487.0	6 682.5
140	Свазіленд	50.7	6.4	37.6	4.3	41.9	48.3
141	Сейшельські Острови	8.8	0.4	6.5	1.4	7.9	8.3
142	Сенегал	161.8	24.5	119.9	10.4	130.3	154.8
143	Сент-Вінсент і Гренадини	8.3	0.4	6.2	1.4	7.6	8.0
144	Сент-Кітс і Невіс	8.9	–	6.6	1.9	8.5	8.5
145	Сент-Люсія	15.3	0.7	11.3	2.5	13.8	14.5
146	Сербія	467.7	–	346.7	41.7	388.4	388.4
147	Сирія	293.6	36.6	217.6	25.0	242.6	279.2
148	Сінгапур	862.5	16.5	639.4	88.4	727.7	744.2
149	Словаччина	357.5	–	265.0	75.5	340.5	340.5
150	Словенія	231.7	25.4	171.8	18.7	190.5	215.9
151	Соломонові Острови	10.4	0.7	7.7	1.5	9.3	10.0
152	Сомалі	44.2	13.7	32.8	4.2	36.9	50.6
153	Сполучені Штати Америки	37 149.3	4 899.5	27 539.1	2 877.0	30 416.2	35 315.7
154	Судан	169.7	52.2	125.8	16.1	141.9	194.1
155	Сурінам	92.1	7.8	68.3	12.1	80.3	88.1
156	Сьєрра-Леоне	103.7	17.5	76.9	5.2	82.1	99.6
157	Таджикистан	87.0	–	64.5	17.6	82.1	82.1
158	Таїланд	1 081.9	84.7	82.0	83.6	885.6	970.3
159	Танзанія	198.9	31.4	147.4	11.7	159.1	190.5
160	Тимор-Лешті	8.2	–	6.1	1.6	7.7	7.7
161	Того	73.4	11.0	54.4	4.9	59.4	70.4
162	Тонга	6.9	–	5.1	1.5	6.6	6.6
163	Тринідад і Тобаго	335.6	46.2	248.8	26.1	274.9	321.1
164	Туніс	286.5	34.2	212.4	26.1	238.5	272.7
165	Туреччина	1 191.3	112.3	883.1	75.9	959.0	1 071.3
166	Туркменістан	75.2	–	55.7	14.1	69.8	69.8
167	Уганда	180.5	29.4	133.8	9.9	143.7	173.1
168	Угорщина	1 038.4	–	769.8	221.3	991.1	991.1
169	Узбекистан	275.6	–	204.3	58.5	262.8	262.8
170	Україна	1 372.0	–	1 017.1	292.4	1 309.4	1 309.4
171	Уругвай	306.5	50.0	227.2	16.1	243.3	293.3
172	Фіджі	70.3	6.9	52.1	8.0	60.1	67.0
173	Філіппіни	879.9	116.6	652.3	69.1	721.4	838.0
174	Фінляндія	1 263.8	142.7	936.9	110.0	1 046.8	1 189.5
175	Франція	10 738.5	1 079.9	7 960.6	1 093.8	9 054.3	10 134.2
176	Хорватія	365.1	44.2	270.7	32.5	303.1	347.3
177	Центральноафриканська Республіка	55.7	9.3	41.3	2.8	44.0	53.3
178	Чад	56.0	9.4	41.5	2.7	44.2	53.6
179	Чехія	819.3	–	607.4	172.8	780.2	780.2
180	Чилі	856.1	121.9	41.5	2.7	44.2	166.1
181	Чорногорія	27.5	–	20.4	5.4	25.8	25.8
182	Швейцарія	3 458.5	–	2 563.8	724.2	3 288.0	3 288.0
183	Швеція	2 395.5	246.5	1 775.8	226.6	2 002.4	2 248.9
184	Шрі-Ланка	413.4	70.9	306.5	18.1	324.6	395.5
185	Ямайка	273.5	40.6	202.7	18.3	221.0	261.6
186	Японія	13 312.8	8 916.9	9 868.9	1 524.4	11 393.3	20 310.2

Джерело: інформаційні матеріали та річні звіти МВФ.

Примітка. Сумарний показник може не збігатися з підсумком унаслідок округлення даних за країнами.

п'ятих держав-членів, на які припадає 85% від загальної кількості голосів. Більшість країн, у тому числі й Україна, оперативно виконала необхідні правові процедури і повідомила Фонд про підтримку четвертої поправки до Статуту. Але вони набрали менше необхідних 85% голосів, бо близько 17% голосів у Фонді мають Сполучені Штати, які не поспішали з ратифікацією. Лише в серпні 2009 року, через 12 років, за настійними рекомендаціями Групи 20, США ратифікували поправку. 9 вересня 2009 року спеціальний розподіл СПЗ став фактом.

28 серпня 2009 року здійснено новий загальний розподіл СПЗ. Кожна держава отримала їх в обсязі, еквівалентному приблизно 74% її квоти у Фонді. Відповідно до цього розподілу випускається більш як 161 млрд. СПЗ.

Використання Фондом механізму СПЗ відіграло певну позитивну роль, особливо у періоди загострення проблеми міжнародних платежів, оскільки їх наявність дає змогу дещо поліпшити міжнародну ліквідність. Новий розподіл СПЗ сприятиме посиленню ролі цього механізму. В той же час його функціонування виявило й деякі слабкі сторони. Як засвідчила практика, зафіксована у Статуті Фонду мета — перетворення СПЗ на головний резервний актив міжнародної валютної системи далека від реалізації. На стан міжнародної валютної системи негативно впливає посилення конкуренції між провідними валютами, що позначається й на СПЗ. Не вирішується також питання справедливого розподілу СПЗ з урахуванням специфічних проблем різних країн світу. У Фонді наголошують, що частина нинішнього загального розподілу, еквівалентна близько 100 млрд. доларів, надається країнам із ринком, що формується, та країнам, що розвиваються. Але ж промислово розвинуті країни отримують значно більше.

Україна, як уже мовилося, вперше стала учасником розподілу спеціальних прав запозичення, отримавши 1309.4 млн. СПЗ, або понад 2 млрд. доларів. Ця сума еквівалентна більше 95% її квоти, яка наразі становить 1372.0 млн. СПЗ. Таке доповнення міжнародних резервів нашої держави має безперечно позитивне значення. У критичних ситуаціях ця сума СПЗ дасть змогу Україні швидко отримати необхідну валюту для зовнішніх розрахунків.

Дослідження/**Олексій Кузнецов**

Кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник Інституту світової
економіки і міжнародних відносин Національної
академії наук України

Лондон — глобальний фінансовий центр

В умовах розгортання глобальної фінансової кризи Лондону вдалося утриматись на позиції провідного світового та найбільшого в Європі фінансового центру. Цьому значною мірою сприяла глибока інтеграція Великобританії у систему світогосподарських зв'язків. У статті проаналізовано фактори, що зумовлюють зростаючу роль Лондона у сфері надання міжнародних фінансових послуг, а також розглянуто деякі тенденції розвитку міжнародних фінансових ринків.

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР – ФУНДАМЕНТ ЕКОНОМІКИ АНГЛІЇ

Особливість Лондона як міжнародного фінансового центру зумовлена унікальністю економічного розвитку Великобританії. Адже протягом багаторічного існування Британської імперії Лондон був промисловою та фінансовою столицею світу, а фунт стерлінгів домінував у міжнародній валютній системі.

Після Другої світової війни позиції Великобританії у світовій економіці послабилися — країна поступилася США місцем лідера у сфері закордонного інвестування, зменшилася кількість англійських компаній і банків серед найбільших промислових монополій і банківських концернів світу. Лондон зазнавав зростаючої конкуренції з боку й інших міжнародних банківських центрів, таких як Цюрих, Женева, Мадрид, Стокгольм, Монреаль, Торонто, Сінгапур, Гонконг, Токіо [1, с. 25]. Прихід до влади консерваторів у 1979 році збігся у часі з глибокою економічною кризою у Великобританії: її ВВП скоротився на 4%, а промислове виробництво — на 12% [2, с. 244].

Відкриття родовищ нафти у Північному морі в середині 1980-х років та підвищення продуктивності праці на внутрішньому ринку сприяли відновленню в Сполученому Королівстві сталих темпів економічного зростання. Прискорення процесів глобалізації да-

Таблиця 1. Рейтинг десяти найбільших фінансових центрів світу (березень 2009 року)

	Фінансовий центр	Рейтинг
1	Лондон	781
2	Нью-Йорк	768
3	Сінгапур	687
4	Гонконг	684
5	Цюрих	659
6	Женева	638
7	Чикаго	638
8	Франкфурт-на-Майні	633
9	Бостон	618
10	Дублін	618

Джерело: The Global Financial Centres Index.

ло змогу країні нарешті скористатися перевагою колоніальної спадщини — глибшою, ніж в інших європейських країнах, інтеграцією у систему світового господарства. Важливу роль в отриманні конкурентних переваг відіграла також особливість англосаксонської моделі соціально-економічного розвитку, в основі якої — максимізація доходів акціонерів та розвиток фондового ринку. Завдяки цьому бум капіталізації у Великобританії був вищим, ніж в інших провідних індустріальних країнах [2, с. 246].

Перебування поза зоною євро дало змогу Банку Англії проводити незалежну від Європейського центрального банку монетарну політику, за рахунок чого Лондону вдалося не тільки залучити на свої міжнародні фінансові ринки значні обсяги капіталів з обох боків Атлантики, а й потіснити Нью-Йорк як

глобальний фінансовий центр [3, с. 31].

Слід зазначити, що в галузевій структурі ВВП країни частка ділових та фінансових послуг, включаючи доходи від нерухомості, становить понад 30% [4, с. 351]. Тому економічний розвиток у Великобританії дуже залежить від кон'юнктури міжнародних фінансових ринків.

Світова фінансова криза зупинила економічне зростання у Великобританії, яке безперервно тривало протягом шістнадцяти років. У результаті різкого зменшення обсягів кредитування деякі великі британські фінансові установи, котрі брали активну участь у розвитку іпотечного ринку, були реструктуризовані або частково чи повністю націоналізовані. Незважаючи на це, лондонському Сіті вдалося зберегти статус провідного міжнародного фінансового центру. В 2008

році позитивне сальдо фінансових послуг у британському платіжному балансі збільшилося до рекордних 43 млрд. фунтів стерлінгів (з 37 млрд. у попередньому році), активи банківського сектору зросли на 14% порівняно з 2007 роком і сягнули 7 917 млрд. фунтів стерлінгів [5, с. 2]. За даними Індексу глобальних фінансових центрів (The Global Financial Centres Index), опублікованими у березні 2009 року, Лондон п'ятий рік поспіль очолив рейтинг найбільших фінансових центрів світу, випередивши Нью-Йорк (див. таблицю 1) [6, с. 4].

Позитивній динаміці сприяла активніша, ніж в інших країнах, посередницька роль банківського сектору на лондонському фінансовому ринку. У 2007 році за розміром міжнародних активів (включаючи прями іноземні інвестиції) Великобританія поступалася лише США і в 1.6–2.4 раза випереджала всі інші провідні країни світу. Зарубіжні активи Великобританії у 5.2 раза перевищували розмір її ВВП, тоді як у найбільших європейських державах цей показник перевищував рівень ВВП всього в 2.1–3.3 раза, а в Японії становив лише 1.08% [7, с. 472, 476, 498, 500, 630, 632, 1178, 1182, 1190].

Із другої половини 2007 року міжнародні ринки капіталу розвивалися в умовах надзвичайної волатильності, переоцінки кредитних ризиків та скорочення ліквідності. Напруга системного збою у банківському секторі посилювалася після банкрутства американського інвестиційного банку “Леман Бразерс” (Lehman Brothers) у вересні 2008 року, що викликало ланцюгову реакцію у світі. Втрата стабільності світової фінансової системи супроводжувалася різким уповільненням темпів економічного зростання, падінням ринкової капіталізації фондових бірж та зростаючими ризиками неплатоспроможності. Такий розвиток подій спонукав уряди багатьох країн до рішучих дій, спрямованих на підтримку стабільності фінансової системи та відновлення її ліквідності.

Після націоналізації двох найбільших іпотечних банків – “Нозен Рок” (Northern Rock) та “Бредфорд енд Біглі” (Bradford & Bingley) британський уряд у жовтні 2008 року оголосив про прийняття пакета антикризових заходів з метою підвищення фінансування та капіталізації національної банківської системи. Основні пункти антикризової програми включали: вимоги до банків щодо збільшення капіталу на 25 млрд. фунтів стерлінгів

Рейтинг	Банк	Країна	Активи, млн. дол.
1	“Роял бенк оф Скотланд» (Royal Bank of Scotland)	Великобританія	3 500 950
2	“Дойче банк” (Deutsche Bank)	Німеччина	3 065 307
3	“Баркліз бенк” (Barclays Bank)	Великобританія	2 992 682
4	“Бі-Ен-Пі Паріба” (BNP Paribas)	Франція	2 888 728
5	“Ейч-Ес-Бі-Сі холдінгз” (HSBC Holdings)	Великобританія	2 418 033
6	“Креді Агріколь груп” (Credit Agricole Group)	Франція	2 239 370
7	“Джі-Пі Морган Чейс енд Ко” (JPMorgan Chase & Co)	США	2 175 052
8	“Міцубісі Ю-Еф-Джей Файненшл груп” (Mitsubishi UFJ Financial Group)	Японія	2 025 830
9	“Сітігруп” (Citigroup)	США	1 938 470
10	“Ю-Бі-Ес” (UBS)	Швейцарія	1 894 423

Джерело: The Banker.

за рахунок кредитних ліній уряду, а також за рахунок додаткових 25 млрд. фунтів стерлінгів урядових коштів, які обмінювалися на преференційні акції банків; надання до існуючого механізму кредитування додаткових 100 млрд. фунтів стерлінгів у вигляді короткострокових позик і ще 250 млрд. фунтів стерлінгів у вигляді гарантій на кредитний портфель банків для стимулювання міжбанківського кредитування. Водночас із цими заходами Банк Англії знизив базову відсоткову ставку до 0.5% та розпочав програму викупу державних облігацій і боргу приватного сектору на суму 125 млрд. фунтів стерлінгів за рахунок емісії резервних активів [5, с. 5; 12, с. 11]. Були також частково націоналізовані найбільші британські комерційні банки – “Роял бенк оф Скотланд” (Royal Bank of Scotland) та “Ллойдз бенкінг груп” (Lloyd’s Banking Group) – в обмін на ліквідні кошти британський уряд отримав відповідно 70% і 43% їх акціонерного капіталу.

Завдяки цим заходам Великобританії вдалося зберегти потужні позиції у світовій банківській системі. В рейтингу 2009 року журналу “Банкір” (The Banker) “1000 найбільших банків світу” британські “Роял Бенк оф Скотланд” (Royal Bank of Scotland), “Баркліз” (Barclays) та “Ейч-Ес-Бі-Сі” (HSBC) за розміром активів посіли відповідно перше, третє і п’яте місця (див. таблицю 2) [8].

У цілому ж завдяки рекапіталізації банків, яка в багатьох випадках відбувалася за рахунок фінансової допомоги урядів, загальний обсяг світових банківських активів у 2008 році, незважаючи на кризу, збільшився на 6.8% – до рекордних 96.4 млрд. доларів [8].

У жодному іншому великому фінансовому центрі світу немає такої значної концентрації іноземних бан-

ків та їх відділень, як у Лондоні – 264. Для порівняння: у США їх 228, у Франції – 217. Частка іноземних банків, переважно європейських, у загальних активах британського банківського сектору збільшилася з 50% у 1999 році до 55% – у 2008-му [5, с. 5].

Нарівні зі США та Японією банківський сектор Великобританії є ключовим міжнародним центром інвестиційних, приватних та комерційних банківських послуг. У британській столиці здійснюється 18% міжнародного транскордонного банківського кредитування – більше, ніж у будь-якій країні світу. Лондон є також найбільшим у Європі центром інвестиційних банків – багато з них мають тут свої штаб-квартири або головні офіси.

Внаслідок кризи у 2008 році доходи банків від міжнародної інвестиційної діяльності у Великобританії скоротилися порівняно з попереднім роком на 30%, при цьому частка банків США у загальних доходах становила 50%, Європи – 33%, Азії – 17% [5, с. 6].

Англійські універсальні та інвестиційні банки широко представлені також за межами країни. Так, у 2004 році найбільший на той час британський банк – “Ейч-Ес-Бі-Сі” (HSBC) лише 14% своїх доходів отримував від діяльності у Великобританії, а основні доходи – у США та Китаї [2, с. 322].

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ І ПРОФЕСІЙНІ ПОСЛУГИ ПІДТРИМУЮТЬ ЛІДЕРСТВО ЛОНДОНА

Британський ринок страхових послуг є найбільшим у Європі і другим за розміром у світі після США. Унікальність лондонського ринку страхування полягає в тому, що він більш інтернаціональний, аніж ринки

інших країн. Страхові компанії Сіті й корпорація "Ллойдз" (Lloyd's) посідають перше місце у світі за обсягом страхування морських та авіаційних перевезень (20% світового ринку). Зауважимо, що на Балтійській біржі у Лондоні укладається від третини до половини всіх світових угод із фрахтування морських суден. На Лондонський ринок припадає більше однієї п'ятої міжнародних договорів із перестрахування [2, с. 323]. У 2007 році преміальний дохід британського страхового ринку становив 262.6 млрд. фунтів стерлінгів, що на 25% більше, ніж у попередньому році. Така динаміка зумовлена збільшенням страхових премій на довгострокове, переважно пенсійне, страхування [5, с. 7].

Лондон є найбільшим у світі валютним ринком: у 2008 році в Сіті здійснювалося 34.1% міжнародного обсягу валютної торгівлі, що більше, ніж на валютних біржах США, Японії і Сінгапуру разом узятих. У період із 1998 по 2001 рік щоденні обсяги міжнародної валютної торгівлі знизилися з 1 958 млрд. доларів до 1 618 млрд. доларів. Ця тенденція була викликана, крім іншого, запровадженням євро, що замінило деякі ключові валюти, зростанням значення електронних брокерських систем та консолідацією банківського сектору в цілому. Але вже у квітні 2007 року середній щоденний обсяг міжнародної валютної торгівлі збільшився до 3.2 трлн. доларів [5, с. 15].

Лондонська фондова біржа. У 1566 році видатний купець і фінансист Томас Грешем (автор закону "Погані гроші витісняють добрі") заклав у Лондоні фундамент Королівської біржі. Протягом понад ста років вона залишалася виключно товарною. В 1694 році з метою фінансування війни Англії з Францією було засновано Банк Англії, який уперше в світовій фінансовій історії здійснив випуск державних боргових паперів із зобов'язаннями держави сплачувати відсотки (ці правила діють і досі) [9, с. 116]. Відтоді на Королівській біржі Лондона стали укладатися регулярні угоди з державними борговими зобов'язаннями, акціями голландських та англійських компаній [10, с. 31].

Англія часто запозичувала значні кошти, але завжди дотримувалася зобов'язань і своєчасно погашала борг. Завдяки цьому популярність державних цінних паперів постійно зростала. Їх продовжували скуповувати, незважаючи на велику суму державного боргу, який у 1739 році дорівнював 60

млн. фунтів стерлінгів, а у 1816 році, після розгрому Наполеона, становив понад 1 млрд. фунтів стерлінгів. Надійне обслуговування державного боргу та чітка система державного запозичення заклали підмурівок англійської величч і створили базу для подальшого розвитку організованого англійського фондового ринку [10, с. 33].

Перша світова війна спричинила різкі зміни на всіх торгових майданчиках світу. Було вжито жорстких заходів, аби посилити державний контроль над біржами у військовий період. Передусім на біржах було ліквідовано закордонний бізнес, встановлено мінімальний розмір комісійних. Така модель застосовувалась у Британії до середини 1980-х років. Реорганізація Лондонської фондової біржі, що відбулася 27 жовтня 1986 року, значно посилила роль лондонського Сіті як світового фінансового центру. Реформа, яка отримала в економічній літературі назву "великого вибуху" (big bang), сприяла лібералізації фондового ринку. За американською моделлю було об'єднано функції джобера (фірма, що спеціалізується на угодах із цінними паперами за свій рахунок) та брокера (посередника між покупцем і продавцем цінних паперів), а також скасовано мінімальний розмір комісійних та знято обмеження щодо участі іноземних банків і компаній у торгах на Лондонській фондовій біржі.

Після стрімкого зростання світових фондових індексів протягом 1990-х років у період 2000–2002 років спостерігалось значне зниження вартості цінних паперів на провідних фондових біржах світу, зокрема у секторі телекомунікацій та нових технологій. У 2003–2006 роках ситуація на фондових ринках істотно поліпшилася. Втім, унаслідок світової фінансової кризи ринки акцій помітно регресували, а капіталізація глобального фондового ринку знизилась на 40%.

Відмінною рисою Лондонської фондової біржі є її міжнародний характер. Крім того, що її внутрішній ринок акцій і облігацій є досить об'ємним, вона становить найважливіший центр торгівлі міжнародними акціями та облігаціями. На відміну від ринків акцій інших європейських країн, які в основному є національно орієнтованими, на Лондонській біржі широко представлені іноземні цінні папери. Так, у 2008 році тут котирувалися цінні папери 681 транснаціональної корпорації з 60 країн світу (для порівняння: на Нью-Йоркській фондовій біржі — 415, НАСДАК — 336 компаній). До 2007 року Лондонсь-

ка фондова біржа стабільно утримувала перше місце за обсягом світової торгівлі акціями закордонних емітентів (40%). Але у 2008 році Лондон поступився у цьому сегменті Нью-Йорку, частка якого становила 30% порівняно з 22% Лондона [5, с. 9].

Обсяг світового ринку облігацій протягом останнього десятиріччя більш як подвоївся і становив наприкінці 2008 року понад 83 трлн. доларів. Значна кількість облігацій випускається місцевими компаніями в національній валюті на внутрішніх ринках, проте частка міжнародних облігацій, емітованих на світових ринках капіталу продовж останніх років зростає. Лондон — найбільший центр біржової торгівлі облігаціями іноземних емітентів та єврооблігаціями. У 2008 році в світі було здійснено випуск міжнародних облігацій, включно з єврооблігаціями, на суму 2 431 млрд. доларів. З них 29% — у Великобританії, 24% — у США, по 7% — у Франції та Ірландії. На реєстраторів (банки, які ведуть облік облігаційних позичок), розташованих у Лондоні, припадає близько 60% первинного та 70% вторинного ринку єврооблігацій [5, с. 9].

За останні двадцять років прискореними темпами розвивався ринок похідних фінансових інструментів (деривативів), оскільки їх активно застосовували компанії та фінансові інститути для управління ризиками коливання цін. Великобританії належить найбільша частка світового позабіржового ринку деривативів — 43% (2007 рік). Вартість позабіржових деривативів, що знаходяться в обігу, зросла з 197 трлн. доларів у 2003 році до 684 трлн. доларів у червні 2008 року, але на кінець 2008 року знизилась до 592 трильйонів у зв'язку з різким зниженням цін на фондових ринках та ринках сировини [11, с. 1].

Лондонська міжнародна біржа фінансових ф'ючерсів (LIFFE) є провідною у світі біржею похідних контрактів, котрі укладаються на короткострокові відсоткові ставки в різних валютах. Лондонська біржа металів — світовий центр операцій із ф'ючерсними контрактами на кольорові метали (мідь, свинець, цинк, нікель, алюміній, олово). На цій біржі укладається понад 90% світового обсягу контрактів за цими металами, причому 95% з них пов'язані з поставками з-за кордону. У Лондоні розташована й Міжнародна нафтова біржа — основний ринок торгівлі енергетичними похідними. Близько двох третин усіх угод припадає на операції з сировиною нафтою мар-

ки Brent, при цьому біржа встановлює світові ціни [2, с. 324].

Лондон є найбільшим ліквідним *спот-ринком золота* і світовим кліринговим центром торгівлі золотом і сріблом. У лютому 2009 року середній щоденний обсяг клірингових операцій із золотом становив 23.8 млн. унцій (22.4 млрд. доларів), зі сріблом – 105.8 млн. унцій (1.42 млрд. доларів). Це означає, що весь річний обсяг видобутку золота торгується на біржі за 3.7 дня, а срібла – за 6.3 дня [5, с. 16]. Члени Лондонської асоціації ринків золота і срібла фіксують світову ціну на золото двічі на день, а на срібло – один раз на день.

Британська столиця – визнаний міжнародний центр у сфері таких професійних послуг, як бухгалтерський облік, юридичні послуги, експертиза та консультації з питань залучення капіталу, маркетингу, реклами, тощо. Англійська мова є загальновизнаною мовою міжнародної торгівлі, тому при укладенні переважної більшості міжнародних фінансових угод за основу беруть англійське чи американське право. У період 1999–2007 років розміри комісійної винагороди 100 найбільших юридичних фірм Лондона збільшилися майже втричі, сягнувши 14.0 млрд. фунтів стерлінгів. Зростання обсягів юридичних послуг не в останню чергу пояснюється ефектом глобалізації, що сприяв процесу міжнародних злиттів та поглинань за участі британських компаній і фірм із континентальної Європи та США.

Міжнародні юридичні фірми значною мірою допомагають Лондону утримувати позиції провідного міжнародного фінансового центру, пропонуючи широкий асортимент юридичних послуг у сферах корпоративних фінансів, корпоративного і комерційного права, банківського та проектного фінансування, міжнародних ринків капіталу, вирішення судових і податкових спорів. Деякі фірми надають також послуги портового та міжнародного страхування.

Індикатором сильної позиції міжнародних юридичних фірм у Лондоні є те, що у 2008 році чотири з шести найбільших у світі юридичних фірм мали британське походження (див. таблицю 3). Характерно, що від 45% до 65% юристів, які зайняті у чотирьох найбільших міжнародних юридичних фірмах Лондона, працюють за межами Великобританії. Водночас фахівців юридичних фірм США, які працюють за кордоном, налічується менше 25%. Найбільші міжнародні юридичні фірми

	Назва компанії	Розташування штаб-квартири	Дохід у 2007/2008 році, млрд. доларів
1	“Кліффорд Ченс” (Clifford Chance)	Великобританія	2.66
2	“Лінклейтерс” (Linklaters)	Великобританія	2.59
3	“Фрешфілдз Брукгауз Дерінгер” (Freshfields Bruckhaus Deringer)	Великобританія	2.36
4	“Бейкер енд Маккензі” (Baker & McKenzie)	США	2.19
5	“Скадден, Арпс, Слейт, Міреп енд Флом” (Scadden, Arps, Slate, Meagher & Flom)	США	2.17
6	“Аллен енд Овері” (Allen & Overy)	Великобританія	2.03
7	“Лейтам енд Уоткінс” (Latham & Watkins)	США	2.00
8	“Джонс Дей” (Jones Day)	США	1.44
9	“Сідлі Остін” (Sidley Austin)	США	1.39
10	“Уайт енд Кейс” (White & Case)	США	1.37

Джерело: IFSL.

Лондона є провідними консультантами під час укладення угод на світових ринках капіталу. До речі, американські юридичні фірми мають певні переваги завдяки історично зумовленим зв'язкам із американськими інвестиційними банками, але не мають таких розвинутих міжнародних зв'язків і глибокої банківської спеціалізації, зокрема на ринку капіталів, як найбільші британські юридичні фірми.

Великобританія займає провідні позиції також у сфері міжнародних аудиторських послуг: шість із десяти найбільших у світі аудиторських фірм – британського походження (див. таблицю 4). Хоч у Великобританії діє близько 20 000 аудиторських фірм, переважна більшість послуг, у тому числі міжнародних, припадає на “велику четвірку” аудиторських фірм – “ПрайсвотерхаусКуперс” (PricewaterhouseCoopers), “Делойт” (Deloitte), “Кей-Пі-Ем-Джі” (KPMG), “Ернст енд Янг” (Ernst & Young).

Таким чином, завдяки потужній міжнародній орієнтації, застосуванню англійської мови як мови укла-

дення переважної більшості міжнародних угод Великобританії та США вдалося забезпечити міцні позиції у сфері фінансових послуг в умовах фінансової глобалізації. Водночас надмірна концентрація фінансових ресурсів у цих країнах спричинилася до утворення певної асиметрії світового економічного розвитку. Монополізація капіталу англо-американськими банківсько-біржовими мережами спровокувала світову фінансову кризу, яка відчутно зашкодила репутації ліберальної моделі зокрема та світовому економічному розвитку в цілому. Отже, для стабілізації світової економічної діяльності необхідно розробити й запровадити ефективніший, ніж існуючий, багатосторонній механізм перерозподілу фінансових ресурсів на планеті.

ВИСНОВКИ

Фінансовий сектор формує найбільшу складову платіжного балансу Великобританії, а також

	Назва компанії	Розташування штаб-квартири	Дохід у 2008 році, млрд. фунтів стерлінгів
1	“ПрайсвотерхаусКуперс” (PricewaterhouseCoopers)	США	2.2
2	“Делойт” (Deloitte)	США	2.0
3	“Кей-Пі-Ем-Джі” (KPMG)	США	1.6
4	“Ернст енд Янг” (Ernst & Young)	Великобританія	1.2
5	“Грант Торнтон” (Grant Thornton)	США	0.394
6	“Бі-Ді-Оу Стой Хейворт” (BDO Stoy Hayward)	Великобританія	0.353
7	“Бейкер Тіллі” (Baker Tilly)	Великобританія	0.204
8	“Сміт енд Уільямсон” (Smith & Williamson)	Великобританія	0.189
9	“Тенон груп” (Tenon Group)	Великобританія	0.160
10	“Пі-Кей-Еф Ел-Ел-Пі” (PKF LLP)	Великобританія	0.141

Джерело: Accountancy Age Top 50.

відіграє важливу роль у структурі ВВП та сфері зайнятості. Якщо фінансова потуга Нью-Йорка і Токіо визначається великими обсягами бізнесу на внутрішніх ринках, то в Лондоні концентрується левова частка багатьох міжнародних фінансових ринків.

Головними чинниками, що надають Лондону статус провідного світового фінансового центру, є: високоліквідні ринки з чітким, але гнучким регулюванням; розташування найбільших інвестиційних банків та компаній з торгівлі цінними паперами, через які здійснюється доступ до міжнародних ринків капіталу; концентрація фірм в одному місці, що сприяє формуванню критичної маси експертних знань, ефекту “економіки масштабу” та зниженню операційних витрат.

Усі зазначені фактори в поєднанні з притаманним Великобританії шанобливим ставленням до традицій комерційної культури, схильністю до ризиковості й інновацій, а також захопленням приходу іноземних компаній, спонукають до висновку, що Лондон має всі підстави протягом іще багатьох майбутніх років зберігати і

зміцнювати свій статус глобального фінансового центру.

Утім, на сучасному етапі розвитку комунікаційних та інформаційних технологій в умовах лібералізації міжнародного руху капіталів і вільного курсоутворення дедалі важливішим стає питання ефективної координації міжнародної валютної та фінансової політики з урахуванням специфіки розвитку окремих країн світу і ступеня їх фактичної інтеграції у систему світогосподарських зв'язків. Подібна координація, звісно, може призвести до певного зниження мотивації дій економічних агентів, проте вона має збалансувати систему міжнародних економічних відносин таким чином, щоб підвищити її антикризовий потенціал у протистоянні з майбутніми викликами глобалізації.

Література

1. Великобритания / Ин-т мировой экономики и международных отношений АН СССР; отв. ред. С.П. Мадзоевский и Е.С. Хесин. — М.: Мысль, 1981.
2. Великобритания: эпоха реформ / Под ред. А.А. Громыко — М.: Издатель-

ство “Весь мир”, 2007.

3. Кузнецов А. Все скупят банки // Эксперт. — 2009. — № 9 (202).

4. UK 2005 The official Yearbook of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland / Office for National Statistics. — London, 2004.

5. International Financial Markets in the UK / International Financial Services London. — 2009. — May.

6. The Global Financial Centre Index / Z/Yen Group. — London: City of London. — 2009. — March.

7. International Financial Statistics / Washington: IMF. — 2008 — September.

8. Lambe G. Top 1000 world banks 2009 // The Banker. — 2009. — 24 June.

9. Дионео. Очерки современной Англии. — Санкт-Петербург: Русское богатство, 1903.

10. Пустовит Д., Соловьева И. и др. История биржевой торговли. — Санкт-Петербург: К2Kapital; ФК “Открытие”, 2007.

11. OTC Derivatives Market Activity in the second half of 2008 / Bank for International Settlements. — Basel. — 2009. — May.

12. Inflation Report / Bank of England. — 2009. — May.

Монети України

Про введення в обіг ювілейної монети “Іван Котляревський”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні особистості України”, 22 вересня 2009 року ввів в обіг ювілейну монету номіналом 5 гривень, присвячену Івану Петровичу Котляревському (1769—1838) — визначному українському письменникові, громадському діячеві, першому класикові нової української літератури, автору славетних творів — поеми “Енеїда”, п'єси “Наталка Полтавка” та водевілю “Москаль-чарівник”.

Монету виготовлено зі срібла 925 проби. Категорія якості карбування —пруф, маса дорогоцінного металу в чистоті — 15.55 г, діаметр — 33.0 мм, тираж — 5 000 штук. Гурт монети — гладкий із заглибленими написами, якими зазначено метал, його пробу — **Ag 925**, масу дорогоцінного металу в чистоті — **15.55 г** і розміщено логотип Монетного двору Національного банку України.

На аверсі зображено: малий Державний герб України, півколом написи —

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ (вгорі), **П'ЯТЬ ГРИВЕНЬ** (унизу) та стилізовану композицію (Еней, човен, фрагмент троянської колони і шолом), під якою — рік карбування монети — **2009**.

На реверсі зображено портрет Івана Котляревського, праворуч і ліворуч від якого — рядки з вірша Т.Шевченка “На вічну пам'ять Котляревському”: **...Поки сонце з неба сяє, Тебе не забудуть!..**, півколом розміщені написи: вгорі — **ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ**, унизу — роки життя: **1769 — 1838**.

Художник і скульптор — Святослав Іваненко.

Ювілейна монета номіналом 5 гривень “Іван Котляревський” є дійсним платіжним засобом України та обов'язкова до приймання без будь-яких обмежень за її номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Теорія і практика/

Вікторія Фурсова

Кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансів Національного аерокосмічного
університету ім. М.С. Жуковського
"Харківський аерокосмічний інститут"

Теоретичні аспекти класифікації сек'юритизації активів

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення теоретичних аспектів сек'юритизації активів, розкрито недоліки їх класифікації та запропоновано авторську класифікацію, яка базується на кількох критеріях, котрі найповніше відображають сутність і зміст сек'юритизації: можливість залучення додаткових ресурсів, вид сек'юритизованих активів, територіальна ознака, рівень ризиковості активів, суб'єктивна ознака.

Останні десятиліття XX сторіччя — час появи і швидкого впровадження у світову банківську практику різноманітних фінансових інновацій. Однією з найзатребуваніших із них сьогодні є сек'юритизація банківських активів. Так, у економічно розвинутих країнах обсяг операцій у рамках сек'юритизації наближається до обсягів державного боргу. А в регіоні, що включає Східну Європу, Близький Схід і Африку, на кінець 2007 року обсяг емісії облігацій, забезпечених існуючими активами, сягнув приблизно 3.9 млрд. євро [1]. Зокрема, в Росії протягом 2006—2007 рр. здійснено 10 операцій на загальну суму близько 1.7 млрд. доларів [2, с. 24].

Офіційної статистики щодо операцій сек'юритизації в Україні немає. За деякими даними, у нас поки що лише кілька банків випустили боргові папери, забезпечені іпотечними активами: Приватбанк на суму 180 млн. доларів США, банки "Дельта" — 100 млн. доларів [3], та "Аркада". Тобто серед вітчизняних банків сек'юритизація активів ще не набула такої популярності й масштабів, як на світових фінансових ринках. Це свідчить про недостатність наукових досліджень у цій сфері та знижує конкурентоспроможність українського банківського сектору.

Донедавна більшість авторів вважала, що сек'юритизація дає змогу банківським установам вирішити багато проблем: прискорити обіг фінан-

сових ресурсів; зменшити рівень фінансових ризиків; підвищити прибутковість власного капіталу; залучити довгострокові ресурси тощо. Проте з виникненням іпотечної кризи в США цю технологію почали піддавати критиці, незважаючи на те, що західноєвропейські банки не постраждали від іпотечних кредитів, хоча також використовували сек'юритизацію активів. Ситуація, що склалася, зумовлює актуальність дослідження цієї теми та спонукає детальніше вивчити зазначену технологію. Зокрема, важливим питанням є дослідження та класифікація видів сек'юритизації, використовуваних різними країнами.

Більшість публікацій вітчизняних і зарубіжних учених присвячена сутності сек'юритизації та механізму її проведення [2, 4, 5]. Інша група авторів, наприклад, Б.Рубцов [6], О.Тригуб [7] та інші, сконцентрувала увагу на видах цінних паперів, які використовуються при сек'юритизації. Проте, як і раніше, залишається дискусійним питання про класифікацію сек'юритизації. Так, О.Казаков [8], Н. та В.Шапрані [9], В.Рудько-Сіліванов та інші [10] виділяють два види сек'юритизації активів, тоді як інші дослідники [2, 11] — три. Ця проблема зумовлює необхідність розробки повнішої і точнішої багатокритерійної класифікації, яка б мала практичну спрямованість і дала змогу правильно організувати процес сек'юритизації, мінімізувати ризики й витра-

ти на її проведення та підвищити економічний ефект від використання. В цьому й полягає мета даного дослідження.

СУТНІСТЬ І ВИДИ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ

Сучасна економічна література неоднозначно трактує сутність сек'юритизації. Як свідчить проведений нами аналіз, це зумовлено тим, що існуючі визначення сек'юритизації відображають цілі лише одного з учасників — або ініціатора, або інвестора. Так, для ініціатора — це залучення засобів, трансформація неліквідних активів, зменшення або перерозподіл певних ризиків, пов'язаних із володінням або фінансуванням під заставу окремих активів. Для інвестора — це поява нового сегмента фондового ринку і нового інструменту, можливість інвестувати в окремі активи (кредити) обраної компанії (банку), не купуючи її повністю [12, с. 185].

Тому в монографії "Управління фінансовими ризиками в комерційних банках України" [12, с. 186] ми визначили сек'юритизацію як спеціальну фінансову техніку, за допомогою якої ініціатор має змогу трансформувати реальні або майбутні активи у цінні папери, зменшуючи таким чином або перерозподіляючи свої ризики, пов'язані з цими активами, і отримуючи при цьому додаткове джерело фінансування, а інвестор

— можливість інвестувати в окремі активи обраної компанії на вигідніших умовах і з меншим ризиком.

Стосовно видів сек'юритизації, то, як уже зазначалося вище, єдиної класифікації в сучасній економічній літературі немає. Більшість авторів сходиться на думці, що сек'юритизація поділяється на позабалансову, балансову і синтетичну [2, 11]. Інші дослідники виділяють класичну і синтетичну сек'юритизації [8, 9, 10]. Розглянемо ці види сек'юритизації детальніше.

Позабалансова сек'юритизація (даний тип сек'юритизації зазвичай називається “забезпечена активами” (“asset-backed”), означає продаж банком портфеля активів спеціалізованій структурі (SPV), котра фінансує їх придбання за допомогою випуску боргових інструментів (облігацій або комерційних паперів) чи акцій. При цьому банк-організатор, здійснюючи позабалансову сек'юритизацію, перестає нести ризики, пов'язані з переданими кредитами. Захист прав власників облігацій забезпечується за допомогою механізмів підвищення надійності [11].

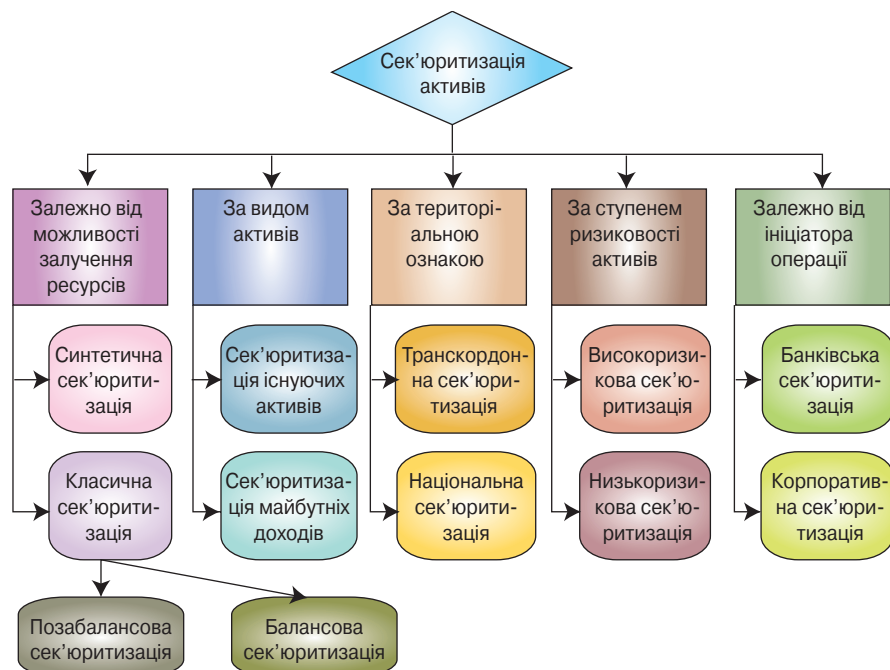
Балансова сек'юритизація полягає у випуску цінних паперів, забезпечених заставою прав вимог (як правило, заставами на нерухомість), які залишаються на балансі емітента. Типовий (і, напевно, найдавніший) приклад такого виду сек'юритизації — це німецька схема Pfandbrief (Pfandbrief), де активи знаходяться на певних статтях балансу банку і не можуть бути використані в якихось інших цілях. Випущені облігації гарантують першочергове право вимоги утримувача на зазначені активи у разі банкрутства емітента [11].

Захист прав власників облігацій при балансовій сек'юритизації банківських активів забезпечується шляхом дотримання емітентами трьох принципів: спеціалізації, забезпечення та відповідності розміру забезпечення обсягу емісії.

Для класичної, або традиційної сек'юритизації характерна передача банком зі свого балансу на баланс SPV активів, під якими розуміють права вимог за наданими банком кредитами. Емітентом нових цінних паперів є вже не сам банк, а SPV. У свою чергу, SPV передає активи в довірче управління кредитної організації-оригінатора [8]. Ця схема набула значного поширення у США і використовувалася при сек'юритизації іпотечних кредитів.

При проведенні синтетичної сек'юритизації активи залишаються в банку, але відбувається передача ризиків

Класифікація сек'юритизації активів*

*Розроблено автором.

інвесторам за допомогою специфічних сек'юритизаційних паперів [8, 10].

Проведений нами аналіз видів сек'юритизації дає змогу виділити ряд недоліків у її класифікаціях.

По-перше, загальним недоліком представлених у сучасній економічній літературі класифікацій є те, що сек'юритизація характеризується лише за одним критерієм, а саме: за відображенням операції у балансі. Такий підхід не віддзеркалює, на нашу думку, суті сек'юритизації і свідчить про неповне охоплення її структурних елементів, що значно звужує уявлення про неї.

По-друге, зміст класичної сек'юритизації збігається за змістом з позабалансовою — власне, різними є тільки їх назви.

По-третє, поняття синтетичної сек'юритизації містить таку ознаку балансової сек'юритизації, як відображення активів, що сек'юритизуються, у балансі банку. Це ускладнює розуміння основної мети проведення зазначених видів сек'юритизації і вибору того з них, який би відповідав конкретному практичному завданню.

Отже, найважливішими питаннями є чітке розмежування розглянутих нами видів сек'юритизації і розробка багатокритерійної класифікації, яка б розширила уявлення про цей інструмент і підвищила ефективність управління банком узагалі та в умовах кризи зокрема. Зміст запропонованої класифікації сек'юритизації відображено на схемі.

КЛАСИФІКАЦІЯ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ АКТИВІВ

Для вирішення поставленого завдання пропонуємо п'ять класифікаційних критеріїв.

1. *Залежно від можливості залучення додаткових ресурсів* виокремимо класичну (традиційну) і синтетичну сек'юритизації.

При цьому під класичною сек'юритизацією розумітимемо спеціальну фінансову техніку з трансформації активів у цінні папери з метою залучення капіталу. Синтетична сек'юритизація є передачею ризиків інвесторам за допомогою специфічних сек'юритизаційних паперів (як правило, похідних цінних паперів). Основна відмінність між цими видами сек'юритизації полягає в тому, що в першому випадку залучаються ресурси від продажу цінних паперів інвесторам, а в другому — основною метою проведення сек'юритизації є захист від ризиків, і тому активи не рефінансуються й ресурси не залучаються.

Даний критерій має дуже важливе практичне значення, оскільки ті банки, які не потребують поліпшення ліквідності й додаткових ресурсів, можуть використовувати для зниження рівня кредитного ризику синтетичну сек'юритизацію (наприклад, дефолтні свопи), яка є технічно простішою і менш витратною.

У свою чергу, класичну сек'юрити-

Основні відмінності балансової та позабалансової сек'юритизації активів *		
Критерії	Вид сек'юритизації банківських активів	
	Балансова	Позабалансова
Знаходження прав вимог за кредитами	На балансі первинного кредитора	Списуються з балансу первинного кредитора і передаються SPV
Склад кредитного покриття	Може змінюватися з часом	Точно визначений до кінця терміну
Емітент цінних паперів	Банк-оригінатор	Спеціалізована організація
Кредитний рейтинг паперів, що випускаються	Залежить тільки від рейтингу оригінатора	Високий рейтинг забезпечується високим рейтингом оригінатора і заходами кредитної підтримки
Ризик дострокового погашення зобов'язань	Несе банк-емітент	Несе інвестор
Ризик затримки виплат	Може виникнути у разі конкурсного виробництва відносно оригінатора	Повністю виключений
Порядок погашення – сек'юритизації	Разовим платежем, без дострокового погашення	Виплати в обумовлені терміни; можливе дострокове погашення

* Розроблено за даними [2, 12].

зацію залежно від механізму проведення операції можна поділити на балансову (однорівневу) і позабалансову (дворівневу). Класичною моделлю балансової сек'юритизації є німецька схема Pfandbrief, а позабалансової – американська асет-бект сек'юритизація ("asset-backed securitization") із використанням спеціалізованої структури. Відмінності між балансовою і позабалансовою сек'юритизацією відображено в таблиці.

2. При здійсненні сек'юритизації можуть використовуватися різні види активів. Тому за видами сек'юритизованих активів виділимо:

- сек'юритизацію існуючих активів
- трансформацію в цінні папери активів, оформлених договорами;
- сек'юритизацію майбутніх доходів – трансформацію в цінні папери майбутніх грошових потоків.

Так, існуючі банківські активи включають: іпотечні кредити, кредити на придбання автомобілів, кредити на освіту, корпоративні облігації.

Найпривабливішими активами для проведення сек'юритизації є заставні, оскільки їх можна легко конвертувати у цінні папери завдяки їх однорідності й високий ліквідності. Система іпотечно-го кредитування, що застосовує модель заставного листа як інструмент рефінансування, а не американську систему MBS, набула поширення майже в усіх європейських країнах.

В Україні завдяки ухваленню законів "Про іпотеку" [13] та "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом і іпотечні сертифікати" [14] створено передумови для проведення іпотечної сек'юритизації. На жаль, в умовах фінансової кризи іпотечне кредитування перестало розвиватися. Проте

криза колись закінчиться, і в споживачів знову зросте попит на житло, а в банків – потреба в механізмах рефінансування і зниження ризиків.

Майбутня виручка включає: експортну виручку; надходження за кредитними картами, лізингові надходження, комунальні платежі.

Компанія, яка дійсно може розраховувати на потоки грошової готівки в твердій валюті, має змогу перевести майбутні доходи у цінні папери. Це рівноцінно продажу дебіторської заборгованості (факторингу) на форвардному ринку. Наприклад, авіакомпанія, яка продає квитки за валюту через свої комерційні відділи та мережу агентів у всьому світі, може продати спеціальній організації право на майбутні доходи від продажу квитків. У свою чергу організація випустить боргові зобов'язання, які через дисконт матимуть надмірне забезпечення, а авіакомпанія отримає необхідний для роботи капітал.

3. За територіальною ознакою сек'юритизація поділяється на:

- транскордонну, за якої або передача дебіторської заборгованості є міжнародною, або емісія цінних паперів має місце на міжнародному ринку;
- національну – основні учасники сек'юритизації (банк-оригінатор, емітент та інвестори) є резидентами однієї країни.

Ця ознака має важливе значення, оскільки проведення сек'юритизації на міжнародному і національному ринках суттєво відрізняється як в аспекті законодавчо-правових норм, так і за обсягами операцій (на міжнародних ринках вони повинні становити не менше 100 млн. доларів), кількістю учасників операції (на міжнародних ринках їх значно більше, оскільки на-

даються додаткові гарантії) тощо. Принагідно зазначимо, що транскордонна сек'юритизація дає змогу залучити ресурси в іноземній валюті на вигідніших для її ініціатора умовах.

4. За рівнем ризику активів сек'юритизацію можна класифікувати як:

- низькоризикову – це сек'юритизація активів високої якості;
- високоризикову – допускається використання низькоякісних, а іноді й дефолтних активів саб-прайм асет (sub-prime asset).

Оскільки в операції сек'юритизації задіяно кілька учасників, між якими розподіляються ризики, то врахування даного чинника при її проведенні є обов'язковим. Як правило, активи, що сек'юритизуються, мають не одного, а кількох боржників. Об'єднання в пул знижує загальний ризик, а коефіцієнт непогашення для пулу передбачуваніший, ніж для окремих позик. Недолік об'єднання полягає в тому, що покупцеві важко оцінити якість кредитів, котрих у пакеті може бути й сотня. Високоякісними є ті активи, погашення яких відбувається без затримок, кредитоспроможність позичальника (емітента) – високою, забезпечення – достатнім. Низькоякісні активи допускають затримку в платежах за активами, недостатнє забезпечення або його брак, низький клас позичальника (емітента). Використання низькоякісних іпотечних активів у американських банках і призвело до негативних наслідків не лише для банків, а й для інших учасників сек'юритизації. Для зниження ризиків при використанні даної технології активи, які сек'юритизуються, повинні бути якісними.

5. Ініціаторами сек'юритизації можуть бути різні суб'єкти. Тож за цим критерієм можна виділити такі види сек'юритизації:

- банківська – ініціатором її є банк, який сек'юритизує банківські активи;
- корпоративна – ініціатором є підприємство, яке сек'юритизує дебіторську заборгованість або інші активи корпорації.

Різниця в суб'єктах сек'юритизації спричиняє різницю в її проведенні. Оскільки підприємства, на відміну від банків, не підлягають такому жорсткому контролю, проведення сек'юритизації відбувається за спрощеною схемою, а її обсяги значно менші. Проте в цьому процесі можуть брати участь тільки дуже великі компанії, до того ж емітовані ними цінні папери можуть мати нижчий попит, ніж банківські. Тому підприємствам доцільно використовувати додаткові гарантії, наприклад,

від банків або страхових компаній.

Отже, запропонована нами класифікація дає змогу поглибити сучасне розуміння природи сек'юритизації, уникнути помилок, підвищити рівень адекватності заходів щодо запобігання ризиків при її реалізації і врешті досягти високих практичних результатів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Особливості й динаміка розвитку вітчизняного фінансового ринку потребують аналізу світового досвіду в галузі використання різноманітних фінансових технологій для мінімізації ризиків, залучення ресурсів, підвищення рентабельності й інших цілей. Однією з найефективніших фінансових інновацій ХХ століття, на думку більшості банківських аналітиків, є сек'юритизація активів.

У розвинутих країнах сек'юритизація є об'єктом пильної уваги і вивчення. В Україні ця технологія поки що не стала предметом глибокого наукового аналізу, що суттєво знижує можливості її застосування у вітчизняних банках. Як і раніше, відкритими залишається багато питань, пов'язаних із сек'юритизацією. Так, одним із напрямів, що потребує додаткових досліджень, є виявлення ризиків, які виникають у ході сек'юритизації. Актуальними залишаються також проблеми адаптації схем сек'юритизації, застосовуваних у світовій практиці, до вітчизняного банківництва і створення власних механізмів, які базувалися б на чинному вітчизняному за-

конодавстві. Одне слово, дослідження даної технології та її можливостей в аспекті економіки України сьогодні є одним із актуальних питань фінансового менеджменту.

Для прискорення процесу сек'юритизації як способу управління ризиками у вітчизняних банках рекомендовано здійснити ряд законодавчо-нормативних і організаційних заходів. А саме: розробити кодекс законів про сек'юритизацію активів; запровадити поняття "кредитні деривативи"; розширити перелік банківських операцій; внести поправки до відповідних законодавчих актів України, пов'язаних з банкрутством емітента таких цінних паперів; сприяти розвитку національних рейтингових агентств; розширити кількість послуг страхових компаній; розробити нормативи, які б регулювали діяльність банків, пов'язану з емісією іпотечних цінних паперів.

Література

1. Сделки секьюритизации существующих активов в регионе ЕЕМЕА. Отраслевой аналитический обзор // www.standardandpoors.ru.
2. Александрова Н.В. Секьюритизация ипотечных банковских активов и ее роль в формировании вторичного ипотечного рынка в России: Автореф. дис. канд. экон. наук / Волгоградский гос. ун-т — Волгоград, 2008. — 27 с.
3. Секьюритизация // www.bconsulting.com.ua.
4. Богданов А., Суханов М. О секьюритизации активов банками // Банк. технологии. — 2002. — №10. — С. 18—20.
5. Nocolle T. Introduction to Securitisation // www.vinodkothori.com/secart.htm.
6. Рубцов Б.Б. Современные фондовые инструменты финансирования ипотечных кредитов // www.rusipoteka.ru.
7. Тригуб О. Ипотечні цінні папери та їх роль у розвитку іпотечного ринку України / Фінансові механізми сталого економічного розвитку. Збірник наукових праць. — Харків: ХІБМ, 2007. — С. 212—216.
8. Казаков А.А. Секьюритизация активов банка // www.kollegi.ru/iss/t2/n3/18.htm.
9. Шапран Н., Шапран В. Кредитні деривативи // Цінні папери України. — 2003. — № 20 (258). — С. 29—30.
10. Рудько-Силиванов В., Афанасьев А., Лапина К. Кредитные деривативы как механизм управления риском при взаимодействии банковского и реального секторов экономики // www.rcb.ru.
11. Демушкина Е. Концептуальные подходы к определению правового статуса ипотечных ценных бумаг // rusipoteka.ru/publications/demushkina-1.htm#_ftn1.
12. Глуценко В.В., Фурсова В.А. Управление финансовыми рисками в коммерческих банках Украины: Монография. — Харьков: Издательство ХНУ им. В.Н. Каразина, 2007. — 275 с.
13. Про іпотеку: Закон України // Офіційний вісник України. — 2003. — № 28. — С. 1362.
14. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 1. — ст. 1.

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за вересень 2009 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 левів (Болгарія)	586.7369	16	434 LYD	100 лівійських динарів	648.1947
2	986 BRL	100 бразильських реалів	423.8871	17	484 MXN	100 мексиканських нових песо	60.1717
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	212.3774	18	496 MNT	10000 монгольських тугриків	55.6434
4	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	6.4231	19	554 NZD	100 новозеландських доларів	548.8521
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	4.4828	20	586 PKR	100 пакистанських рупій	9.6486
6	981 GEL	100 грузинських ларі	473.8996	21	604 PEN	100 перуанських нових сол	269.5344
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	103.0709	22	642 ROL	100 румунських леїв	272.1224
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	144.4927	23	682 SAR	100 саудівських ріялів	213.0286
9	376 ILS	100 ізраїльських нових шекелів	209.2731	24	760 SYP	100 сирійських фунтів	17.3674
10	356 INR	1000 індійських рупій	163.3408	25	901 TWD	100 нових тайваньських доларів	24.2749
11	364 IRR	1000 іранських ріалів	0.8062	26	972 TJS	100 таджицьких сомони	181.9776
12	368 IQD	100 іракських динарів	0.6947	27	952 XOF	1000 франків КФА	17.3279
13	417 KGS	100 киргизьких сомів	18.1550	28	152 CLP	1000 чилійських песо	14.5400
14	414 KWD	100 кувейтських динарів	2776.8509	29	191 HRK	100 хорватських кун	155.9581
15	422 LBP	1000 ліванських фунтів	5.3171	30	255	100 доларів США за розр. із Індією	639.1200

* Курс встановлено з 01.09.2009 р.

Підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Офіційний курс гривні який встановлюється Національним банком

№ п/п	Код валюти	Назва валюти						
			01.09.2009 р.	02.09.2009 р.	03.09.2009 р.	04.09.2009 р.	05.09.2009 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	667.2851	668.1430	663.5501	671.8611	671.8611	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1293.6859	1295.8108	1297.5283	1308.6198	1308.6198	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	993.7803	992.6608	993.1592	993.1592	993.1592	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0282	0.0282	0.0281	0.0282	0.0282	
5	208 DKK	100 датських крон	153.1875	153.4632	152.5591	153.7722	153.7722	
6	840 USD	100 доларів США	798.9000	798.0000	798.5000	798.5000	798.5000	
7	233 EEK	100 естонських крон	72.8714	73.0035	72.5696	73.1565	73.1565	
8	352 ISK	100 ісландських крон	3.9317	3.9388	3.9154	3.9471	3.9471	
9	124 CAD	100 канадських доларів	721.9591	728.8522	722.3073	727.1311	727.1311	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.2977	5.2935	5.2983	5.2965	5.2965	
11	428 LVL	100 латвійських латів	1621.6613	1624.8324	1615.6332	1628.9309	1628.9309	
12	440 LTL	100 литовських літів	330.2219	330.8206	328.8540	331.5135	331.5135	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	71.2432	71.1630	71.2164	71.2342	71.2342	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	132.4724	132.6355	130.8142	132.7900	132.7900	
15	985 PLN	100 польських злотих	277.8241	278.0026	272.4249	277.7602	277.7602	
16	643 RUB	10 російських рублів	2.5091	2.5115	2.4974	2.5135	2.5135	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	553.4366	553.3120	553.1847	555.1163	555.1163	
18	792 TRL	100 турецьких лір	530.8147	529.8530	527.8296	531.1846	531.1846	
19	795 TMM	100 туркменських манатів	280.3158	280.0000	280.1754	280.1754	280.1754	
20	348 HUF	1000 угорських форинтів	41.9419	41.7415	41.0850	41.7832	41.7832	
21	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5343	0.5337	0.5341	0.5341	0.5341	
22	203 CZK	100 чеських крон	44.9318	44.6770	44.2057	44.6867	44.6867	
23	752 SEK	100 шведських крон	111.5744	111.7668	110.0408	110.9823	110.9823	
24	756 CHF	100 швейцарських франків	751.7076	753.8159	748.6431	755.8936	755.8936	
25	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	116.9594	116.8311	116.8934	116.9024	116.9024	
26	392 JPY	1000 японських єн	85.6642	85.7164	86.2620	86.4082	86.4082	
27	978 EUR	100 євро	1140.1901	1142.2572	1135.4670	1144.6498	1144.6498	
28	960 XDR	100 СПЗ	1249.4194	1246.1760	1245.7565	1249.9335	1249.9335	
			16.09.2009 р.	17.09.2009 р.	18.09.2009 р.	19.09.2009 р.	20.09.2009 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	687.3714	697.2013	698.5212	698.5212	698.5212	
2	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	1318.6308	1319.8788	1322.7583	1322.7583	1322.7583	
3	031 AZM	100 азербайджанських манатів	996.2908	996.4148	996.8252	996.8252	996.8252	
4	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0287	0.0288	0.0290	0.0290	0.0290	
5	208 DKK	100 датських крон	157.1267	157.7973	158.2923	158.2923	158.2923	
6	840 USD	100 доларів США	800.4200	800.4200	800.6500	800.6500	800.6500	
7	233 EEK	100 естонських крон	74.7443	75.0512	75.2826	75.2826	75.2826	
8	352 ISK	100 ісландських крон	4.0327	4.0493	4.0618	4.0618	4.0618	
9	124 CAD	100 канадських доларів	736.9675	748.1500	751.6056	751.6056	751.6056	
10	398 KZT	100 казахстанських тенге	5.3026	5.3029	5.3055	5.3055	5.3055	
11	428 LVL	100 латвійських латів	1665.2337	1669.2199	1675.0800	1675.0800	1675.0800	
12	440 LTL	100 литовських літів	338.7088	340.0997	341.1481	341.1481	341.1481	
13	498 MDL	100 молдовських лейв	71.4814	71.4827	71.5678	71.5678	71.5678	
14	578 NOK	100 норвезьких крон	135.3737	136.4429	136.5463	136.5463	136.5463	
15	985 PLN	100 польських злотих	280.8920	283.6944	285.5901	285.5901	285.5901	
16	643 RUB	10 російських рублів	2.5829	2.6152	2.6347	2.6347	2.6347	
17	702 SGD	100 сингапурських доларів	562.3647	566.7726	565.4360	565.4360	565.4360	
18	792 TRL	100 турецьких лір	536.9330	541.2750	544.0722	544.0722	544.0722	
19	795 TMM	100 туркменських манатів	280.8491	280.8491	280.9298	280.9298	280.9298	
20	348 HUF	1000 угорських форинтів	42.9929	43.5182	43.5282	43.5282	43.5282	
21	860 UZS	100 узбецьких сумів	0.5346	0.5346	0.5348	0.5348	0.5348	
22	203 CZK	100 чеських крон	46.1321	46.5160	46.9402	46.9402	46.9402	
23	752 SEK	100 шведських крон	114.1660	115.8129	116.4708	116.4708	116.4708	
24	756 CHF	100 швейцарських франків	771.3321	772.7666	775.6083	775.6083	775.6083	
25	156 CNY	100 юанів женьміньбі (Китай)	117.2107	117.2643	117.2861	117.2861	117.2861	
26	392 JPY	1000 японських єн	87.7603	88.5593	87.6556	87.6556	87.6556	
27	978 EUR	100 євро	1169.4937	1174.2962	1177.9163	1177.9163	1177.9163	
28	960 XDR	100 СПЗ	1266.0206	1269.8649	1271.0849	1271.0849	1271.0849	

щодо іноземних валют, України щоденно (за вересень 2009 року)

Офіційний курс										
	06.09.2009 р.	07.09.2009 р.	08.09.2009 р.	09.09.2009 р.	10.09.2009 р.	11.09.2009 р.	12.09.2009 р.	13.09.2009 р.	14.09.2009 р.	15.09.2009 р.
	671.8611	674.1040	684.0718	690.1645	689.6139	685.4026	685.4026	685.4026	690.2889	686.4520
	1308.6198	1307.6226	1311.6010	1324.7935	1320.4070	1327.7596	1327.7596	1327.7596	1335.5539	1324.7197
	993.1592	994.4030	994.6504	995.0230	995.0218	995.0709	995.0709	995.0709	995.5683	995.2582
	0.0282	0.0283	0.0283	0.0284	0.0285	0.0286	0.0286	0.0286	0.0287	0.0287
	153.7722	153.1849	153.9173	155.4859	155.9754	156.2065	156.2065	156.2065	156.8084	156.4377
	798.5000	799.5000	799.5000	799.7000	799.5000	799.4400	799.4400	799.4400	799.7400	799.6900
	73.1565	72.8751	73.2225	73.9717	74.2036	74.3155	74.3155	74.3155	74.5939	74.4206
	3.9471	3.9319	3.9506	3.9911	4.0036	4.0096	4.0096	4.0096	4.0246	4.0153
	727.1311	731.8188	742.5520	747.5333	739.9834	736.3596	736.3596	736.3596	742.0782	733.3136
	5.2965	5.3014	5.3003	5.3016	5.3010	5.2992	5.2992	5.2992	5.3002	5.2988
	1628.9309	1623.5895	1632.0278	1648.4914	1652.9526	1654.9751	1654.9751	1654.9751	1661.8832	1658.0217
	331.5135	330.2383	331.8129	335.2079	336.2587	336.7660	336.7660	336.7660	338.0273	337.2418
	71.2342	71.3285	71.3368	71.3782	71.3304	71.3372	71.3372	71.3372	71.4034	71.4162
	132.7900	132.4636	133.4518	135.0689	134.8315	134.2166	134.2166	134.2166	135.1796	134.3287
	277.7602	277.1289	278.7551	283.0327	281.5310	279.0663	279.0663	279.0663	278.3877	276.9811
	2.5135	2.5296	2.5438	2.5488	2.5670	2.5884	2.5884	2.5884	2.6029	2.5912
	555.1163	555.7571	557.8903	560.6500	560.9401	560.4596	560.4596	560.4596	562.4232	561.1434
	531.1846	532.3282	536.0174	537.8030	536.0267	530.6615	530.6615	530.6615	533.7940	532.8461
	280.1754	280.5263	280.5263	280.5965	280.5263	280.5053	280.5053	280.5053	280.6105	280.5930
	41.7832	41.5618	42.0836	42.7119	42.8031	42.7055	42.7055	42.7055	42.7008	42.4463
	0.5341	0.5347	0.5343	0.5344	0.5343	0.5343	0.5343	0.5343	0.5345	0.5344
	44.6867	44.6089	44.9499	45.4259	45.4915	45.6012	45.6012	45.6012	45.7918	45.7446
	110.9823	110.8715	112.3715	113.6193	113.4842	113.5256	113.5256	113.5256	114.2821	113.4622
	755.8936	752.2906	754.6825	763.5107	765.1973	767.4645	767.4645	767.4645	771.0514	769.4632
	116.9024	117.0577	117.0737	117.1297	117.0775	117.0582	117.0582	117.0582	117.1099	117.1033
	86.4082	86.0889	85.9284	86.6516	86.5603	86.8269	86.8269	86.8269	88.0064	88.0143
	1144.6498	1140.2469	1145.6835	1157.4058	1161.0339	1162.7855	1162.7855	1162.7855	1167.1406	1164.4286
	1249.9335	1249.5018	1249.5018	1259.1440	1258.5160	1260.7714	1260.7714	1260.7714	1266.7924	1263.8844
	21.09.2009 р.	22.09.2009 р.	23.09.2009 р.	24.09.2009 р.	25.09.2009 р.	26.09.2009 р.	27.09.2009 р.	28.09.2009 р.	29.09.2009 р.	30.09.2009 р.
	695.2615	689.6849	699.3293	700.1332	700.5001	700.5001	700.5001	692.8962	694.1116	698.2474
	1307.7372	1294.5475	1308.0635	1316.0387	1298.4618	1298.4618	1298.4618	1278.4735	1271.8420	1278.1036
	996.7011	996.7385	996.7385	996.8625	996.6144	996.6144	996.6144	996.6144	996.8886	997.0127
	0.0289	0.0289	0.0290	0.0291	0.0291	0.0291	0.0291	0.0290	0.0289	0.0290
	158.2319	157.7193	159.0128	159.0536	158.8880	158.8880	158.8880	157.8336	157.6729	156.5522
	800.6500	800.6800	800.6800	800.6800	800.6800	800.6800	800.6800	800.6800	801.0000	801.0000
	75.2468	75.0091	75.6334	75.6487	75.5720	75.5720	75.5720	75.0705	74.9981	74.4810
	4.0598	4.0470	4.0807	4.0815	4.0774	4.0774	4.0774	4.0503	4.0464	4.0185
	747.4326	743.7495	749.6073	749.4272	746.3512	746.3512	746.3512	732.5211	732.1801	734.7424
	5.3048	5.3067	5.3060	5.3053	5.3050	5.3050	5.3050	5.3043	5.3064	5.3064
	1674.5212	1667.5714	1677.3991	1675.8392	1671.2993	1671.2993	1671.2993	1661.6177	1662.3672	1649.9715
	340.9858	339.9087	342.7378	342.8074	342.4595	342.4595	342.4595	340.1870	339.8590	337.5159
	71.5633	71.5308	71.4663	71.3561	71.1709	71.1709	71.1709	70.2752	69.3837	69.1346
	136.2523	135.6805	137.1587	138.2117	138.9476	138.9476	138.9476	138.1554	137.6095	136.8614
	285.1224	282.1921	284.3835	282.3244	283.6550	283.6550	283.6550	279.9327	278.7526	276.5812
	2.6359	2.6363	2.6479	2.6689	2.6629	2.6629	2.6629	2.6568	2.6524	2.6618
	565.9548	564.5742	567.2267	566.9071	567.1467	567.1467	567.1467	565.0635	564.4101	564.5923
	542.7854	536.5197	540.8121	540.0334	540.9168	540.9168	540.9168	539.3258	536.6129	537.5345
	280.9298	280.9404	280.9404	280.9404	280.9404	280.9404	280.9404	280.9404	281.0526	281.0526
	43.4160	43.0898	43.6005	43.6335	43.7699	43.7699	43.7699	43.5036	43.5165	43.2341
	0.5348	0.5345	0.5345	0.5345	0.5345	0.5345	0.5345	0.5345	0.5347	0.5344
	46.9272	46.6340	47.0895	46.8882	46.9989	46.9989	46.9989	46.6480	46.4702	46.2818
	116.4258	115.7547	117.2385	117.4508	116.9521	116.9521	116.9521	115.6806	114.7138	113.8840
	777.3378	773.0449	781.1770	782.6789	782.1950	782.1950	782.1950	776.9530	776.4093	770.5467
	117.2618	117.2488	117.2826	117.2971	117.2781	117.2781	117.2781	117.2604	117.3195	117.3106
	87.7510	86.6408	87.6012	87.7034	88.3410	88.3410	88.3410	88.5887	89.4750	89.0211
	1177.3558	1173.6367	1183.4050	1183.6452	1182.4442	1182.4442	1182.4442	1174.5976	1173.4650	1165.3749
	1268.6076	1264.0386	1270.9711	1271.1163	1270.3379	1270.3379	1270.3379	1267.6409	1266.1429	1269.0838

Підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Інформація з першоджерел/

**Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України
на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків**

Згідно з Положенням “Про сертифікацію осіб на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банку”, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 16.07.2001 р. № 273 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 13.08.2001 р. за № 691/588, публікуємо перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та на право здійснення функцій ліквідатора банку за станом на 01.10.2009 р. У подальшому “Вісник НБУ” відображатиме зміни і доповнення до опублікованого нижче переліку.

За станом на 01.10.2009 р.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Застосування заходів впливу
1	2	3	4	5	6
1	Левковський Андрій Пилипович	11.02.2002 р., № 2	№ 0001-Л (ліквідація)	11.02.2006 р., продовжено до 11.02.2011 р. (рішення № 54 від 10.02.2006 р.)	
2	Лісовик Віталій Вікторович	30.04.2002 р., № 20	№ 0007-Л (ліквідація)	30.04.2007 р., продовжено до 26.04.2012 р. (рішення № 85 від 26.04.2007 р.)	
3	Міхно Ігор Володимирович	19.01.2004 р., № 35	№ 000022-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	19.01.2009 р., продовжено до 11.12.2013 р. (рішення № 117 від 11.12.2008 р.)	
4	Андрійчук Олександр Олександрович	04.02.2004 р., № 36	№ 000023-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	04.02.2009 р., продовжено до 28.01.2014 р. (рішення № 123 від 28.01.2009 р.)	
5	Хромаєв Тимур Заурбекович	28.10.2004 р., № 44	№ 000031-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.10.2009 р.	
6	Штепа Людмила Павлівна	17.02.2005 р., № 45	№ 000032-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	17.02.2010 р.	
7	Максимова Ірина Анатоліївна	17.02.2005 р., № 46	№ 000033-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	17.02.2010 р.	
8	Родіонова Марина Олексіївна	21.06.2005 р., № 47	№ 000034-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	21.06.2010 р.	
9	Трещов Олександр Вікторович	28.07.2005 р., № 48	№ 000036-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.07.2010 р.	
10	Бордюг Олег Валерійович	03.08.2005 р., № 49	№ 000037-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	03.08.2010 р.	
11	Андрущенко Петро Володимирович	16.09.2005 р., № 50	№ 000039-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	16.09.2010 р.	
12	Болдирев Олександр Олександрович	06.10.2005 р., № 51	№ 000040-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	06.10.2010 р.	
13	Бондар Юрій Миколайович	28.12.2005 р., № 53	№ 000041-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.12.2010 р.	
14	Корінько Микола Данилович	28.12.2005 р., № 53	№ 000042-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.12.2010 р.	
15	Татинець Віталій Степанович	28.12.2005 р., № 53	№ 000043-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.12.2010 р.	
16	Лісовал Олексій Володимирович	28.12.2005 р., № 53	№ 000044-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.12.2010 р.	
17	Біляченко Ольга Володимирівна	14.02.2006 р., № 55	№ 000045-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	14.02.2011 р.	
18	Раєвська Олена Андріївна	14.02.2006 р., № 56	№ 000046-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	14.02.2011 р.	
19	Персюк Сергій Володимирович	21.03.2006 р., № 57	№ 000047-Л (ліквідація)	21.03.2011 р.	
20	Тимофеев Євген Іванович	28.04.2006 р., № 58	№ 000048-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	28.04.2011 р.	
21	Гавриляка Ігор Володимирович	20.09.2006 р., № 59	№ 000049-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
22	Титаренко Микола Олександрович	20.09.2006 р., № 60	№ 000050-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
23	Хома Тарас Михайлович	20.09.2006 р., № 61	№ 000052-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	

¹ Тут і далі — Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банківських установ.

БАНКИ УКРАЇНИ

1	2	3	4	5	6
24	Савон Володимир Васильович	20.09.2006 р., № 62	№ 000053-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
25	Полющук Олександр Борисович	20.09.2006 р., № 63	№ 000054-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
26	Бедненко Владислав Миколайович	20.09.2006 р., № 64	№ 000055-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
27	Демидова Маргарита Маркіянівна	20.09.2006 р., № 65	№ 000056-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
28	Чичикало Олег Сергійович	20.09.2006 р., № 66	№ 000057-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
29	Майданюк Олександр Георгійович	20.09.2006 р., № 67	№ 000058-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
30	Кузьменко Олена Олександрівна	20.09.2006 р., № 68	№ 000059-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
31	Клименко Світлана Юріївна	20.09.2006 р., № 69	№ 000060-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	20.09.2011 р.	
32	Хороленко Наталія Миколаївна	25.12.2006 р., № 70	Серія А № 00001 (тимчасова адміністрація); серія В № 00001; (ліквідація)	25.12.2011 р.	
33	Власенко Дмитро Вікторович	25.12.2006 р., № 71	Серія А № 00002 (тимчасова адміністрація); серія В № 00002 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
34	Чернілевська Ірина Володимирівна	25.12.2006 р., № 72	Серія А № 00003 (тимчасова адміністрація); серія В № 00003 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
35	Горбач Сергій Федорович	25.12.2006 р., № 73	Серія А № 00004 (тимчасова адміністрація); серія В № 00004 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
36	Чирва Дмитро Васильович	25.12.2006 р., № 74	Серія А № 00005 (тимчасова адміністрація); серія В № 00005 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
37	Матвєєва Ніна Миколаївна	25.12.2006 р., № 75	Серія А № 00006 (тимчасова адміністрація); серія В № 00006 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
38	Онїщенко Дмитро Анатолійович	25.12.2006 р., № 76	Серія А № 00007 (тимчасова адміністрація); серія В № 00007 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
39	Патрушев Євген Михайлович	25.12.2006 р., № 77	Серія А № 00008 (тимчасова адміністрація)	25.12.2011 р.	
40	Куфаєв Володимир Веніамінович	25.12.2006 р., № 78	Серія В № 00009 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
41	Панічевський Юрій Петрович	25.12.2006 р., № 79	Серія В № 00008 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
42	Алексєєв Сергій Олегович	25.12.2006 р., № 80	Серія В № 00010 (ліквідація)	25.12.2011 р.	
43	Передня Тетяна Юріївна	05.03.2007 р., № 82	Серія А № 00010 (тимчасова адміністрація)	05.03.2012 р.	
44	Смоленко Володимир Олексійович	05.03.2007 р., № 83	Серія А № 00009 (тимчасова адміністрація)	05.03.2012 р.	
45	Ракушинець Андрій Андрійович	05.03.2007 р., № 84	Серія В № 00011 (ліквідація)	05.03.2012 р.	
46	Самойлова Ілона Миколаївна	26.04.2007 р., № 86	Серія А № 00013 (тимчасова адміністрація); серія В № 00016 (ліквідація)	26.04.2012 р.	
47	Демченко Іван Анатолійович	26.04.2007 р., № 87	Серія А № 00012 (тимчасова адміністрація); серія В № 00015 (ліквідація)	26.04.2012 р.	
48	Голембовська Людмила Степанівна	26.04.2007 р., № 88	Серія В № 00014 (ліквідація)	26.04.2012 р.	
49	Левицький Костянтин Едуардович	26.04.2007 р., № 89	Серія А № 00011 (тимчасова адміністрація); серія В № 00013 (ліквідація)	26.04.2012 р.	
50	Раєвський Костянтин Євгенійович	25.06.2007 р., № 91	Серія А № 00019 (тимчасова адміністрація); серія В № 00023 (ліквідація)	25.06.2012 р.	
51	Сенніков Володимир Анатолійович	25.09.2007 р., № 92	Серія А № 00020 (тимчасова адміністрація); серія В № 00024 (ліквідація)	25.09.2012 р.	
52	Лічман Олена Олександрівна	25.09.2007 р., № 93	Серія А № 00021 (тимчасова адміністрація); серія В № 00025 (ліквідація)	25.09.2012 р.	
53	Дергун Віктор Васильович	18.02.2008 р., № 94	Серія В № 00026 (ліквідація)	18.02.2013 р.	
54	Заєвський Віталій Геннадійович	12.06.2008 р., № 95	Серія В № 00028 (ліквідація)	12.06.2013 р.	

1	2	3	4	5	6
55	Марків Василь Дмитрович	12.06.2008 р., № 96	Серія В № 00029 (ліквідація)	12.06.2013 р.	
56	Романюха Дмитро Миколайович	12.06.2008 р., № 97	Серія В № 00030 (ліквідація)	12.06.2013 р.	
57	Терещенков Геннадій Володимирович	12.06.2008 р., № 98	Серія В № 00027 (ліквідація)	12.06.2013 р.	
58	Швець Андрій Миколайович	03.10.2008 р., № 100	Серія А № 00026 (тимчасова адміністрація)	03.10.2013 р.	
59	Клименко Володимир Олександрович	03.10.2008 р., № 101	Серія А № 00025 (тимчасова адміністрація)	03.10.2013 р.	
60	Кротюк Володимир Леонідович	03.10.2008 р., № 102	Серія А № 00024 (тимчасова адміністрація)	03.10.2013 р.	
61	Кіреєв Олександр Іванович	17.11.2008 р., № 103	Серія А № 00027 (тимчасова адміністрація)	17.11.2013 р.	
62	Зотеева Людмила Стефанівна	11.12.2008 р., № 104	Серія А № 00028 (тимчасова адміністрація)	11.12.2013 р.	
63	Іванічев Артем Сергійович	11.12.2008 р., № 105	Серія А № 00029 (тимчасова адміністрація); серія В № 00032 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
64	Олійник Юлія Вікторівна	11.12.2008 р., № 106	Серія А № 00031 (тимчасова адміністрація); серія В № 00034 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
65	Литвиненко Тетяна Іванівна	11.12.2008 р., № 107	Серія А № 00032 (тимчасова адміністрація)	11.12.2013 р.	
66	Козак Олена Федорівна	11.12.2008 р., № 108	Серія А № 00033 (тимчасова адміністрація)	11.12.2013 р.	
67	Новикова Тетяна Юріївна	11.12.2008 р., № 109	Серія А № 00034 (тимчасова адміністрація)	11.12.2013 р.	
68	Гавлицький Володимир Ілліч	11.12.2008 р., № 110	Серія А № 00035 (тимчасова адміністрація)	11.12.2013 р.	
69	Токарчук Олена Леонідівна	11.12.2008 р., № 111	Серія А № 00036 (тимчасова адміністрація); серія В № 00035 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
70	Дудик Олег Юрійович	11.12.2008 р., № 112	Серія А № 00037 (тимчасова адміністрація); Серія В № 00036 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
71	Рашкован Владислав Леонідович	11.12.2008 р., № 113	Серія А № 00038 (тимчасова адміністрація); серія В № 00037 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
72	Савчук Андрій Вікторович	11.12.2008 р., № 114	Серія А № 00039 (тимчасова адміністрація); серія В № 00038 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
73	Неделін Вадим Аркадійович	11.12.2008 р., № 115	Серія А № 00040 (тимчасова адміністрація); серія В № 00039 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
74	Іванов Ростислав Вікторович	11.12.2008 р., № 116	Серія А № 00041 (тимчасова адміністрація); серія В № 00040 (ліквідація)	11.12.2013 р.	
75	Шевцов Юрій Олександрович	28.01.2009 р., № 119	Серія А № 00042 (тимчасова адміністрація); серія В № 00041 (ліквідація)	28.01.2014 р.	
76	Молчанова Любов Іванівна	28.01.2009 р., № 121	Серія А № 00047 (тимчасова адміністрація); серія В № 00044 (ліквідація)	28.01.2014 р.	
77	Журбас Юрій Олександрович	28.01.2009 р., № 122	Серія А № 00048 (тимчасова адміністрація); серія В № 00045 (ліквідація)	28.01.2014 р.	
78	Малютіна Валентина Аркадіївна	06.02.2009 р., № 124	Серія А № 00044 (тимчасова адміністрація)	06.02.2014 р.	
79	Джус Юрій Микитович	06.02.2009 р., № 125	Серія А № 00045 (тимчасова адміністрація); серія В № 00043 (ліквідація)	06.02.2014 р.	
80	Степаненко Анатолій Іванович	06.02.2009 р., № 126	Серія А № 00046 (тимчасова адміністрація)	06.02.2014 р.	
81	Жуковська Валентина Борисівна	06.02.2009 р., № 127	Серія А № 00049 (тимчасова адміністрація); серія В № 00047 (ліквідація)	06.02.2014 р.	
82	Зеленюк Наталія Олександрівна	12.02.2009 р., № 128	Серія А № 00050 (тимчасова адміністрація); серія В № 00048 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
83	Синюк Іван Михайлович	12.02.2009 р., № 129	Серія А № 00051 (тимчасова адміністрація); Серія В № 00049 (ліквідація)	12.02.2014 р.	

БАНКИ УКРАЇНИ

1	2	3	4	5	6
84	Соловйова Наталія Анатоліївна	12.02.2009 р., № 130	Серія А № 00052 (тимчасова адміністрація); серія В № 00050 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
85	Боткачик Світлана Іванівна	12.02.2009 р., № 131	Серія А № 00053 (тимчасова адміністрація); серія В № 00051 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
86	Стрільчук Василь Олексійович	12.02.2009 р., № 132	Серія А № 00054 (тимчасова адміністрація); серія В № 00052 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
87	Бердій Михайло Григорович	12.02.2009 р., № 133	Серія А № 00055 (тимчасова адміністрація); серія В № 00053 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
88	Марков Борис Іванович	12.02.2009 р., № 134	Серія А № 00057 (тимчасова адміністрація); серія В № 00054 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
89	Красюк Ігор Іванович	12.02.2009 р., № 135	Серія А № 00058 (тимчасова адміністрація); серія В № 00055 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
90	Петров Юрій Давидович	12.02.2009 р., № 136	Серія А № 00056 (тимчасова адміністрація); серія В № 00056 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
91	Пономарьов Андрій Вікторович	12.02.2009 р., № 137	Серія А № 00059 (тимчасова адміністрація); серія В № 00057 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
92	Маляренко Анатолій Анатолійович	12.02.2009 р., № 138	Серія А № 00060 (тимчасова адміністрація); серія В № 00058 (ліквідація)	12.02.2014 р.	
93	Пелипенко Марія Леонівна	12.02.2009 р., № 139	Серія А № 00062 (тимчасова адміністрація)	12.02.2014 р.	
94	Магальяс Олег Михайлович	12.03.2009 р., № 143	Серія В № 00059 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
95	Костюченко Тетяна Борисівна	12.03.2009 р., № 144	Серія А № 00063 (тимчасова адміністрація); серія В № 00060 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
96	Михайліді Павло Миколайович	12.03.2009 р., № 145	Серія А № 00064 (тимчасова адміністрація); серія В № 00061 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
97	Горбуненко Денис Володимирович	12.03.2009 р., № 146	Серія А № 00065 (тимчасова адміністрація); серія В № 00062 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
98	Власюк Ігор Станіславович	12.03.2009 р., № 147	Серія В № 00063 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
99	Пивовар Тетяна Петрівна	12.03.2009 р., № 148	Серія А № 00066 (тимчасова адміністрація); серія В № 00064 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
100	Сторчак Олександр Павлович	12.03.2009 р., № 149	Серія А № 00067 (тимчасова адміністрація); серія В № 00065 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
101	Лихопьок Денис Павлович	12.03.2009 р., № 150	Серія А № 00068 (тимчасова адміністрація); серія В № 00066 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
102	Сиволап Олександр Іванович	12.03.2009 р., № 151	Серія А № 00069 (тимчасова адміністрація); серія В № 00067 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
103	Косюга Володимир Володимирович	12.03.2009 р., № 152	Серія А № 00070 (тимчасова адміністрація); серія В № 00068 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
104	Кійко Альвіна Іванівна	12.03.2009 р., № 153	Серія А № 00071 (тимчасова адміністрація); серія В № 00069 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
105	Бобор Володимир Іванович	12.03.2009 р., № 154	Серія А № 00072 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
106	Янчуков Валентин Іванович	12.03.2009 р., № 155	Серія А № 00073 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
107	Мерещук Іван Костянтинович	12.03.2009 р., № 156	Серія А № 00074 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
108	Воловик В'ячеслав Васильович	12.03.2009 р., № 157	Серія А № 00075 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
109	Довгополук Олександр Іванович	12.03.2009 р., № 158	Серія А № 00076 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
110	Кудрицький Роман Петрович	12.03.2009 р., № 159	Серія А № 00077 (тимчасова адміністрація); серія В № 00070 (ліквідація)	12.03.2014 р.	Сертифікати анульовано за рішенням Комісії від 03.09.2009 р. № 236
111	Шушпанов Георгій Олександрович	12.03.2009 р., № 160	Серія А № 00078 (тимчасова адміністрація); серія В № 00071 (ліквідація)	12.03.2014 р.	Сертифікати анульовано за рішенням Комісії від 03.09.2009 р. № 237
112	Левченко Олена Миколаївна	12.03.2009 р., № 161	Серія А № 00079 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
113	Маленко Микола Олександрович	12.03.2009 р., № 162	Серія А № 00080 (тимчасова адміністрація); серія В № 00072 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
114	Євсієнко Ігор Савелійович	12.03.2009 р., № 163	Серія А № 00081 (тимчасова адміністрація); серія В № 00073 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
115	Різник Ольга Олександрівна	12.03.2009 р., № 164	Серія А № 00082 (тимчасова адміністрація); серія В № 00074 (ліквідація)	12.03.2014 р.	

1	2	3	4	5	6
116	Стрехо Олена Олександрівна	12.03.2009 р., № 165	Серія А № 00083 (тимчасова адміністрація); серія В № 00075 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
117	Різник Віталій Сергійович	12.03.2009 р., № 166	Серія А № 00084 (тимчасова адміністрація); серія В № 00076 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
118	Іванов Юрій Федорович	12.03.2009 р., № 167	Серія А № 00085 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
119	Яцура Андрій Семенович	12.03.2009 р., № 168	Серія А № 00087 (тимчасова адміністрація); серія В № 00077 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
120	Козлов Геннадій Анатолійович	12.03.2009 р., № 169	Серія А № 00086 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
121	Яхнович Юрій Львович	12.03.2009 р., № 170	Серія А № 00088 (тимчасова адміністрація); серія В № 00078 (ліквідація)	12.03.2014 р.	
122	Мироненко Віктор Петрович	12.03.2009 р., № 172	Серія А № 00090 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
123	Стецюра Володимир Анатолійович	12.03.2009 р., № 173	Серія А № 00091 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
124	Кравець Віктор Михайлович	12.03.2009 р., № 174	Серія А № 00092 (тимчасова адміністрація)	12.03.2014 р.	
125	Мазуркевич Марія Леонідівна	09.04.2009 р., № 175	Серія А № 00089 (тимчасова адміністрація); серія В № 00079 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
126	Бережа Сергій Олексійович	09.04.2009 р., № 176	Серія А № 00093 (тимчасова адміністрація); серія В № 00080 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
127	Рожкова Катерина Вікторівна	09.04.2009 р., № 177	Серія А № 00094 (тимчасова адміністрація); серія В № 00081 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
128	Рожок Андрій Володимирович	09.04.2009 р., № 178	Серія А № 00095 (тимчасова адміністрація); серія В № 00082 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
129	Фуклев Віктор Висильович	09.04.2009 р., № 179	Серія А № 00096 (тимчасова адміністрація)	09.04.2014 р.	
130	Ярошенко Ганна Іванівна	09.04.2009 р., № 180	Серія А № 00097 (тимчасова адміністрація); серія В № 00083 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
131	Яговдик Ігор Олександрович	09.04.2009 р., № 181	Серія А № 00098 (тимчасова адміністрація); серія В № 00084 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
132	Нехом'яз Сергій Олексійович	09.04.2009 р., № 182	Серія А № 00099 (тимчасова адміністрація); серія В № 00085 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
133	Кущенко Іван Федорович	09.04.2009 р., № 184	Серія А № 00100 (тимчасова адміністрація); серія В № 00086 (ліквідація)	09.04.2014 р.	
134	Соколов Олександр Володимирович	05.06.2009 р., № 186	Серія А № 00101 (тимчасова адміністрація); серія В № 00087 (ліквідація)	05.06.2014 р.	
135	Інденбаум Фелікс Борисович	05.06.2009 р., № 187	Серія А № 00102 (тимчасова адміністрація); серія В № 00088 (ліквідація)	05.06.2014 р.	
136	Сергати́й Геннадій Васильович	05.06.2009 р., № 188	Серія А № 00103 (тимчасова адміністрація); серія В № 00089 (ліквідація)	05.06.2014 р.	
137	Корміліцин Дмитро Олександрович	05.06.2009 р., № 189	Серія А № 00104 (тимчасова адміністрація)	05.06.2014 р.	
138	Васільченко Юрій Леонідович	05.06.2009 р., № 190	Серія А № 00127 (тимчасова адміністрація)	05.06.2014 р.	
139	Батич Галина Никифорівна	05.06.2009 р., № 191	Серія А № 00106 (тимчасова адміністрація); серія В № 00090 (ліквідація)	05.06.2014 р.	
140	Случ Василь Олексійович	05.06.2009 р., № 192	Серія А № 00107 (тимчасова адміністрація); серія В № 00091 (ліквідація)	05.06.2014 р.	
141	Щербина Сергій Ярославович	16.06.2009 р., № 194	Серія А № 00108 (тимчасова адміністрація)	16.06.2014 р.	
142	Дацюк Олександр Володимирович	25.06.2009 р., № 196	Серія А № 00110 (тимчасова адміністрація); серія В № 00099 (ліквідація)	25.06.2014 р.	
143	Шевченко Кирил Євгенович	25.06.2009 р., № 197	Серія А № 00113 (тимчасова адміністрація)	25.06.2014 р.	
144	Мамонов Юрій Петрович	25.06.2009 р., № 198	Серія А № 00112 (тимчасова адміністрація)	25.06.2014 р.	
145	Косяк Сергій Анатолійович	25.06.2009 р., № 199	Серія А № 00111 (тимчасова адміністрація)	25.06.2014 р.	
146	Космін Анатолій Федорович	25.06.2009 р., № 202	Серія В № 00092 (ліквідація)	25.06.2014 р.	
147	Фатеева Вікторія Леонідівна	16.07.2009 р., № 203	Серія А № 00114 (тимчасова адміністрація); серія В № 00094 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
148	Полховський Ігор Стахійович	16.07.2009 р., № 204	Серія А № 00115 (тимчасова адміністрація); серія В № 00095 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
149	Угрімов Олексій Миколайович	16.07.2009 р., № 205	Серія А № 00116 (тимчасова адміністрація); серія В № 00096 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
150	Аймедов Володимир Какабаєвич	16.07.2009 р., № 206	Серія В № 00093 (ліквідація)	16.07.2014 р.	

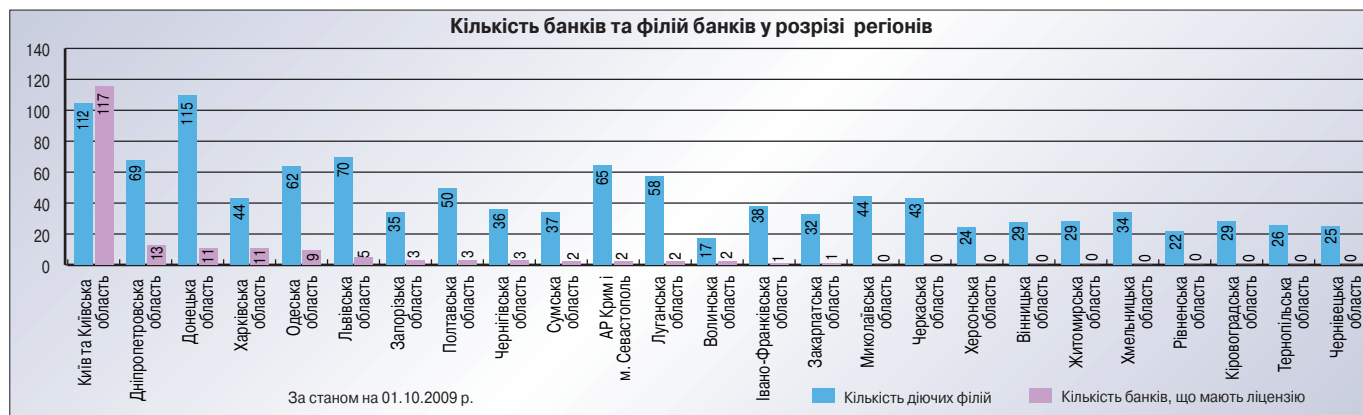
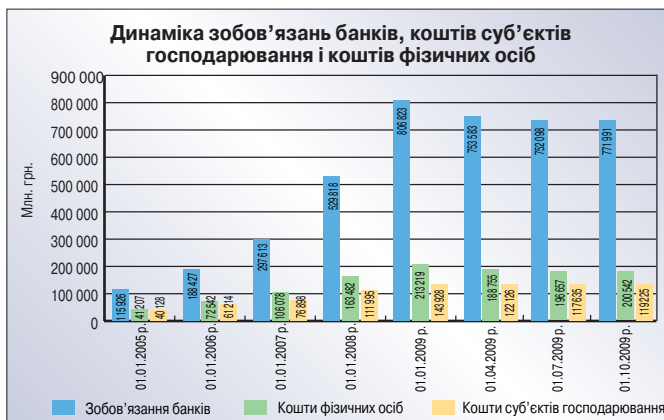
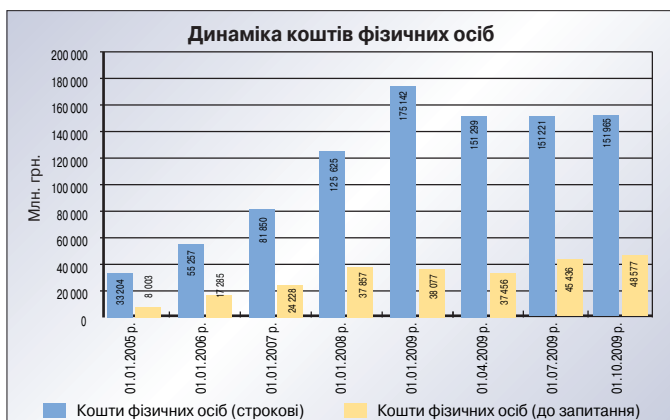
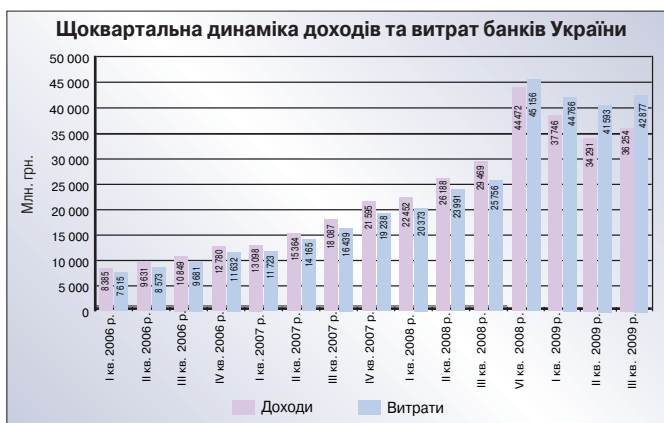
БАНКИ УКРАЇНИ

1	2	3	4	5	6
151	Дем'яненко Сергій Григорович	16.07.2009 р., № 207	Серія А № 00117 (тимчасова адміністрація)	16.07.2014 р.	
152	Заря Геннадій Леонідович	16.07.2009 р., № 208	Серія А № 00118 (тимчасова адміністрація); серія В № 00098 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
153	Шахова Ангеліна Миколаївна	16.07.2009 р., № 209	Серія А № 00119 (тимчасова адміністрація)	16.07.2014 р.	
154	Голуб Владислав Миколайович	16.07.2009 р., № 210	Серія А № 00120 (тимчасова адміністрація); серія В № 00100 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
155	Трач Віктор Михайлович	16.07.2009 р., № 211	Серія А № 00121 (тимчасова адміністрація); серія В № 00101 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
156	Нестеренко Павло Петрович	16.07.2009 р., № 212	Серія А № 00122 (тимчасова адміністрація); серія В № 00102 (ліквідація)	16.07.2014 р.	
157	Колос Олена Анатоліївна	23.07.2009 р., № 214	Серія А № 00123 (тимчасова адміністрація)	23.07.2014 р.	
158	Новік Ольга Василівна	23.07.2009 р., № 215	Серія А № 00124 (тимчасова адміністрація)	23.07.2014 р.	
159	Котряга Євген Олександрович	23.07.2009 р., № 216	Серія А № 00128 (тимчасова адміністрація)	23.07.2014 р.	
160	Яремчишин Ігор Богданович	23.07.2009 р., № 217	Серія А № 00129 (тимчасова адміністрація)	23.07.2014 р.	
161	Лобанов Павло Веніамінович	23.07.2009 р., № 218	Серія А № 00130 (тимчасова адміністрація); серія В № 00103 (ліквідація)	23.07.2014 р.	
162	Петченко Павло Вікторович	23.07.2009 р., № 219	Серія А № 00131 (тимчасова адміністрація)	23.07.2014 р.	
163	Загородников Артур Германович	23.07.2009 р., № 220	Серія А № 00132 (тимчасова адміністрація)	23.07.2014 р.	
164	Апхутін Микола Іванович	23.07.2009 р., № 221	Серія А № 00133 (тимчасова адміністрація); серія В № 00104 (ліквідація)	23.07.2014 р.	
165	Францкевич Ігор Євгенович	28.07.2009 р., № 222	Серія А № 00135 (тимчасова адміністрація)	28.07.2014 р.	
166	Мирошніков Олександр Гаврилович	13.08.2009 р., № 223	Серія А № 00136 (тимчасова адміністрація); серія В № 00107 (ліквідація)	13.08.2014 р.	
167	Прокоша Богдан Сергійович	13.08.2009 р., № 224	Серія А № 00138 (тимчасова адміністрація); серія В № 00108 (ліквідація)	13.08.2014 р.	
168	Волков Сергій Сергійович	13.08.2009 р., № 225	Серія А № 00139 (тимчасова адміністрація); серія В № 00109 (ліквідація)	13.08.2014 р.	
169	Дробноход Юрій Миколайович	13.08.2009 р., № 226	Серія А № 00140 (тимчасова адміністрація)	13.08.2014 р.	
170	Бодунов Руслан Олександрович	13.08.2009 р., № 227	Серія А № 00141 (тимчасова адміністрація); серія В № 00110 (ліквідація)	13.08.2014 р.	
171	Левченко Ельвіра Борисівна	13.08.2009 р., № 228	Серія А № 00142 (тимчасова адміністрація); серія В № 00111 (ліквідація)	13.08.2014 р.	
172	Богданова Олена Володимирівна	13.08.2009 р., № 229	Серія А № 00143 (тимчасова адміністрація); серія В № 00112 (ліквідація)	13.08.2014 р.	
173	Полосков Костянтин Ігорович	13.08.2009 р., № 230	Серія А № 00144 (тимчасова адміністрація)	13.08.2014 р.	
174	Білоконь Володимир Валентинович	27.08.2009 р., № 232	Серія А № 00145 (тимчасова адміністрація); серія В № 00113 (ліквідація)	27.08.2014 р.	
175	Власенко Юрій Миколайович	27.08.2009 р., № 233	Серія А № 00146 (тимчасова адміністрація); серія В № 00114 (ліквідація)	27.08.2014 р.	
176	Мороз Сергій Григорович	27.08.2009 р., № 234	Серія А № 00148 (тимчасова адміністрація); серія В № 00115 (ліквідація)	27.08.2014 р.	
177	Чуриліна Анастасія Євгеніївна	27.08.2009 р., № 235	Серія А № 00149 (тимчасова адміністрація)	27.08.2014 р.	
178	Кірієнко Андрій Михайлович	11.09.2009 р., № 238	Серія А № 00150 (тимчасова адміністрація); серія В № 00118 (ліквідація)	11.09.2014 р.	
179	Дробязко Анатолій Олександрович	11.09.2009 р., № 239	Серія А № 00151 (тимчасова адміністрація)	11.09.2014 р.	
180	Таран Олександр Васильович	24.09.2009 р., № 240	Серія А № 00152 (тимчасова адміністрація); серія В № 00116 (ліквідація)	24.09.2014 р.	
181	Львова Ірина Володимирівна	24.09.2009 р., № 241	Серія А № 00153 (тимчасова адміністрація); серія В № 00117 (ліквідація)	24.09.2014 р.	
182	Савощенко Олег Анатолійович	24.09.2009 р., № 242	Серія А № 00154 (тимчасова адміністрація); серія В № 00119 (ліквідація)	24.09.2014 р.	
183	Євтухов Сергій Іванович	24.09.2009 р., № 243	Серія А № 00158 (тимчасова адміністрація)	24.09.2014 р.	
184	Кияк Андрій Тарасович	24.09.2009 р., № 245	Серія А № 00157 (тимчасова адміністрація)	24.09.2014 р.	
185	Загородников Артур Германович	24.09.2009 р., № 246	Серія В № 00120 (ліквідація)	24.09.2014 р.	

Підготовлено управлінням кризового менеджменту Національного банку України.

ЕКСКЛЮЗИВ

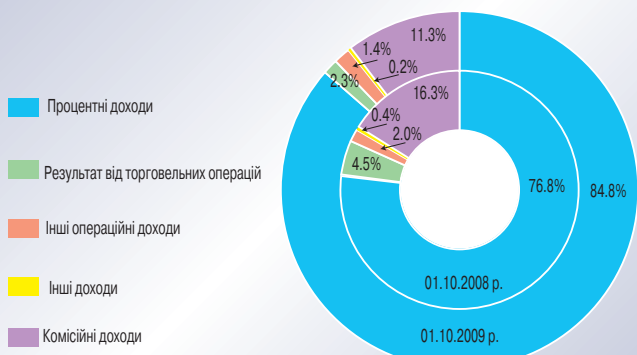
Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2009 року

БАНКИ УКРАЇНИ

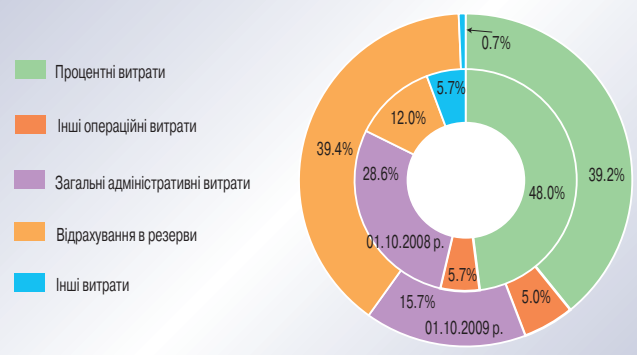
Структура доходів

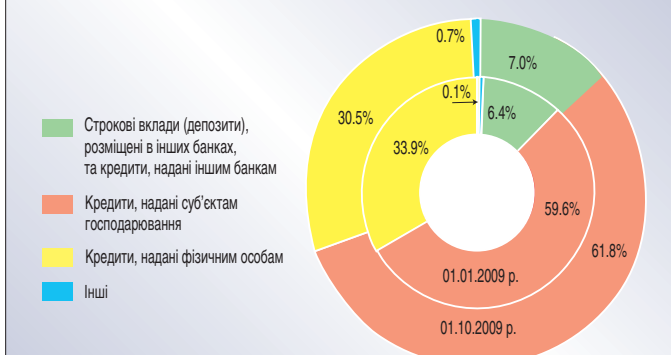
Структура зобов'язань

Структура витрат

Структура наданих кредитів

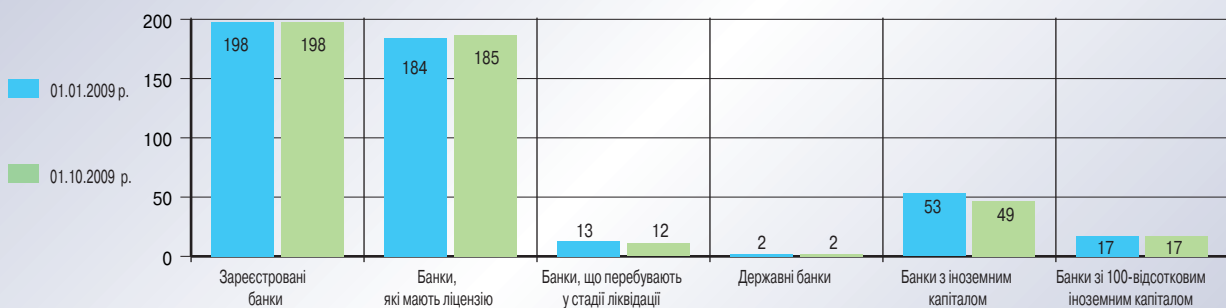
Структура активів

Структура власного капіталу

Інформація щодо кількості банків в Україні

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління аналізу діяльності системи банків департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду Національного банку України.

Спеціально для "Вісника НБУ"/

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2009 року

Обсяги кредитів, наданих Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2009 р. (в розрізі інструментів)

Показники	Відсотки	
	2009 р.	У тому числі за вересень
Обсяги рефінансування банків, усього	100.00	100.00
У тому числі через:		
— кредити "овернайт", надані через постійно діючу лінію рефінансування	21.28	1.31
— кредити рефінансування, надані шляхом проведення тендера	1.46	—
— кредити рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операції своп	2.40	—
— операції прямого РЕПО	0.72	—
— інші короткострокові кредити	54.26	14.28
— стабілізаційний кредит	19.88	84.41

Середньозважена процентна ставка за кредитами, наданими Національним банком для підтримання ліквідності банків України у вересні 2009 р.

Показники	Відсотки річні	
	2009 р.	У тому числі за вересень
Середньозважена процентна ставка за кредитами рефінансування, усього	16.9	15.7
У тому числі за:		
— кредитами "овернайт", наданими через постійно діючу лінію рефінансування	18.1	17.0
— кредитами, наданими шляхом проведення тендера	22.3	—
— кредитами рефінансування під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в НБУ	—	—
— операціями своп	23.1	—
— операціями прямого РЕПО (розрахунково)	22.2	—
— за іншими короткостроковими кредитами	15.9	16.0
— стабілізаційним кредитом	17.3	15.6

Процентні ставки банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 2009 р.*

Показники	Відсотки річні	
	Вересень 2009 р.	
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам		5.7
за кредитами, отриманими від інших банків		5.8
за депозитами, розміщеними в інших банках		8.5
за депозитами, залученими від інших банків		8.6
На небанківському ринку:		
за кредитами**		17.8
за депозитами		12.4

* За щоденною звітністю банків; з урахуванням вартості пролонгованих кредитів (депозитів).

** Без урахування ставок за кредитами "овердрафт".

Темпи зростання грошової маси у вересні 2009 р.*

Агрегати грошової маси	01.08.2009 р.,		01.09.2009 р.		01.10.2009 р.	
	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.
Готівка. Гроші поза банками						
M0, % до початку року	98.1	-3 004.8	96.4	-5 525.8	96.2	-5 855.7
M0 + переказані кошти в національній валюті						
M1, % до початку року	100.2	538.0	98.5	-3 398.3	98.4	-3 596.8
M1 + переказані кошти в іноземній валюті та інші кошти						
M2, % до початку року	91.6	-43 154.4	91.5	-43 814.1	91.1	-45 555.8
M2 + цінні папери власного боргу банків						
M3, % до початку року	91.5	-43 866.3	91.3	-44 643.2	91.0	-46 257.1

* Інформацію щодо темпів зростання грошової маси у січні — червні 2009 року опубліковано у "Віснику НБУ", № 8 (2009 р.) на стор. 27.

Примітка. Облікова ставка Національного банку України у вересні 2009 р. не змінювалася і, починаючи з 12.08.2009 р., становить **10.25%**.

Починаючи з 01.02.2009 р. встановлено такі нормативи обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів (постанова Правління Національного банку України від 30.01.2009 р. № 33): за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті — 0; за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті — 4; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 0; за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках — 7, за коштами, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів — 2.

Починаючи з 10.09.2009 р. встановлено такий порядок формування обов'язкових резервів банками України (постанова Правління Національного банку України від 31.08.2009 р. № 514): на окремому рахунку в Національному банку України № 3203 "Кошти обов'язкових резервів, що перераховані банками" — у розмірі 50% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування; на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України — залишок суми обов'язкових резервів, сформованих згідно з установленими нормативами на відповідний період; обсяг обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, має бути не меншим, ніж 90% від суми обов'язкових резервів, що сформовані за попередній звітний період резервування та зберігаються на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України.

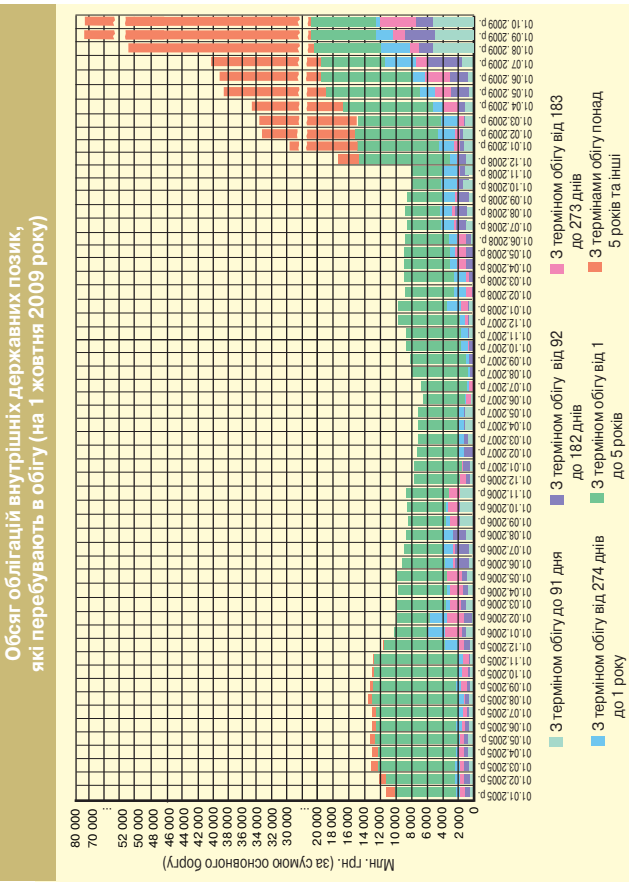
Правлінням НБУ прийнято постанову від 29.09.2009 р. № 567, згідно з якою з 02.10.2009 р. за залишками коштів обов'язкових резервів, що перераховані банками на окремий рахунок у Національному банку України, Національний банк нараховує проценти в розмірі 30% від облікової ставки НБУ за умови дотримання банком порядку формування та зберігання обов'язкових резервів. Банкам дозволено: з 10.10.2009 р. зараховувати для покриття обов'язкових резервів придбані банком цільові облігації внутрішніх державних позик України, випущені з метою залучення коштів для фінансування заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, у розмірі до 20% від суми обов'язкових резервів, що формуються на кореспондентському рахунку банку в Національному банку України, або враховувати участь банку у фінансуванні заходів, пов'язаних із підготовкою і проведенням чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні, під час надання пропозиції щодо доцільності пролонгації строку дії кредитного договору.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2009 року

Результати розміщення облігацій внутрішніх державних позик у вересні 2009 року									
Номер розміщення	Дата проведення розрахунків за придбання облігацій	Пропозиція		Результати розміщення					
		Встановлені обмеження на загальний обсяг розміщення облігацій, шт.	Номинал облігацій, грн.	Розмір купона на одну облігацію, грн.	Термін погашення облігацій	Кількість розміщених облігацій, шт.	Загальний обсяг, тис. грн.	Залучено коштів до державного бюджету від розміщення облігацій, тис. грн.	Випуск ОВДП для збільшення статутного капіталу банків, тис. грн.
182	02.09.2009р.	73 000	1 000	-	28.04.2010р.	73 000	63 877.92	63 877.92	-
183	02.09.2009р.	40 650	1 000	-	14.07.2010р.	40 650	34 163.48	34 163.48	-
184	02.09.2009р.	40 000	1 000	100.00	27.04.2011р.	40 000	41 144.80	41 144.80	-
185	09.09.2009р.	305 000	1 000	-	10.03.2010р.	305 000	275 421.57	275 421.57	-
186	09.09.2009р.	95 000	1 000	-	14.07.2010р.	95 000	80 185.00	80 185.00	-
187	09.09.2009р.	85 700	1 000	100.00	27.04.2011р.	35 700	36 926.86	36 926.86	-
188	16.09.2009р.	80 000	1 000	-	16.06.2010р.	80 000	69 242.25	69 242.25	-
189	16.09.2009р.	45 000	1 000	-	15.09.2010р.	45 000	36 903.60	36 903.60	-
190	16.09.2009р.	20 000	1 000	78.50	11.04.2012р.	20 000	18 591.60	18 591.60	-
191	23.09.2009р.	291 200	1 000	-	10.03.2010р.	291 200	265 046.27	265 046.27	-
192	23.09.2009р.	102 500	1 000	-	16.06.2010р.	102 500	88 357.28	88 357.28	-
193	23.09.2009р.	53 600	1 000	100.00	27.04.2011р.	53 600	55 879.42	55 879.42	-
194	30.09.2009р.	164 100	1 000	-	16.06.2010р.	164 100	142 236.21	142 236.21	-
195	30.09.2009р.	24 500	1 000	-	15.09.2010р.	24 500	20 231.86	20 231.86	-
196	30.09.2009р.	39 860	1 000	78.50	11.04.2012р.	39 860	37 364.76	37 364.76	-
Разом						1 410 110	1 265 572.88	1 265 572.88	-

Ринок державних цінних паперів України у вересні 2009 року

Обсяг розміщення облігацій внутрішніх державних позик за вересень 2009 року*				
Період	Результати розміщення облігацій			
	Кількість розміщених облігацій, шт.	Усього	Обсяг розміщених ОВДП, тис. грн.	
			зачулено коштів до держбюджету	з випуску ОВДП для збільшення статутного капіталу банків
Січень	3 880 000	3 876 434.00	176 434.00	3 700 000.00
Лютий	1 400 000	1 403 888.00	1 403 888.00	0
Березень	1 713 527	1 502 848.86	1 502 848.86	0
I квартал	6 993 527	6 783 170.86	3 083 170.86	3 700 000.00
Квітень	3 768 250	3 576 566.32	3 576 566.32	0
Травень	819 020	773 399.97	773 399.97	0
Червень	2 080 000	2 007 646.95	1 007 646.95	1 000 000.00
II квартал	6 667 270	6 357 613.23	5 357 613.23	1 000 000.00
I півріччя	13 660 797	13 140 784.09	8 440 784.09	4 700 000.00
Липень	11 147 241	11 055 474.34	1 581 665.34	9 473 809.00
Серпень	18 844 000	18 829 866.17	229 866.17	0
Вересень	1 410 110	1 265 572.88	1 265 572.88	0
III квартал	31 401 351	31 150 913.39	3 077 104.39	9 473 809.00
Жовтень				
Листопад				
Грудень				
Усього з початку року	45 062 148	44 291 697.48	11 517 888.48	14 173 809.00

*За станом на 01.10.2009 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

АННОТАЦИИ

Александр Петрик. *Какой должна быть организационная структура банковского надзора в Украине?*

Рассматриваются аргументы относительно создания в Украине отдельного от центрального банка института, осуществляющего функции надзора и регулирования банковской деятельности. Автор делает вывод, что в настоящее время создание такого института является неприемлемым.

Наталья Кручок. *Стандартизация требований к кредитной истории заемщика банка и формализация ее оценки.*

Стандартизованы требования к кредитной истории заемщика банка, осуществлена их формализация с использованием математического аппарата.

Основные показатели деятельности банков Украины на 1 октября 2009 года.

Анна Карчева. *Особенности функционирования банковской системы Украины в условиях финансово-экономического кризиса.*

Анализируются основные факторы развития в Украине кризисных явлений в банковской сфере. Излагаются рекомендации и предложения относительно стабилизации деятельности банковской системы страны.

Изменения и дополнения к Государственному реестру банков, внесенные в сентябре 2009 г.

Александр Барановский. *Проблемные банки: выявление и лечение.*

Анализируются причины увеличения доли “плохих” активов, кризиса ликвидности и ухудшения качества кредитного портфеля в проблемных банках, рассматривается возможность создания специального учреждения для выкупа и реструктуризации проблемных активов — “плохого” банка.

Перечень лиц, имеющих сертификаты Национального банка Украины на право осуществления функций временного администратора и ликвидатора банков по состоянию на 01.10.2009 г.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 октября 2009 года.

Первый набор в докторантуру.

Информация об открытии в Университете банковского дела НБУ докторантуры по подготовке кадров.

Сергей Николайчук, Инна Каушан. *Влияние глобального финансово-экономического кризиса на платежный баланс Украины и динамику его основных показателей.*

Анализируются ключевые тенденции в динамике платежного баланса Украины в условиях глобального финансово-экономического кризиса.

Татьяна Вахненко. *Трансформация долговой модели Украины в кризисный период.*

Проанализированы финансово-экономические составные внешних долговых обязательств корпоративного сектора эко-

номики, роль правительства в их реструктуризации и погашении, а также управлении государственным долгом.

Сергей Круглик, Алексей Еременко. *Международный валютный фонд: новое распределение СПЗ.*

Анализируется деятельность МВФ, в частности новое масштабное распределение СПЗ, в результате которого наша страна, являющаяся членом МВФ с 1992 года, впервые получила права заимствования, эквивалентные сумме более 2 млрд. долларов.

Алексей Кузнецов. *Лондон — глобальный финансовый центр.*

Исследуется исторический аспект и современное положение Лондона как международного финансового центра, которым он является сейчас и останется, по мнению автора, еще долгие годы.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Иван Котляревский”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 5 гривен, посвященной Ивану Петровичу Котляревскому (1769—1838) — выдающемуся украинскому писателю, общественному деятелю, первому классикам новой украинской литературы. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Виктория Фурсова. *Теоретические аспекты классификации секьюритизации активов.*

Обосновывается необходимость совершенствования теоретических аспектов секьюритизации активов. Предлагается расширенная классификация секьюритизации активов, базирующаяся на определенных критериях, таких как возможность привлечения дополнительных ресурсов, территориальные особенности, уровень рисковости активов, субъективный фактор.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за сентябрь 2009 года).

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за сентябрь 2009 года).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в сентябре 2009 года.

Объемы кредитов, предоставленных Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, средневзвешенная процентная ставка по кредитам, предоставленным Национальным банком для поддержания ликвидности банков Украины, процентные ставки банков по кредитам и депозитам в национальной валюте, динамика роста денежной массы по состоянию на 01.10.2009 г.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в сентябре 2009 года.

ANNOTATIONS

Oleksandr Petryk. *What should organization structure of Ukraine's banking supervision look like?*

Considered are arguments concerning creation of the institute detached from the central bank which would supervise and regulate banking activity. The author makes a decision that nowadays the creation of such institute is impossible.

Natalia Kruchok. *Standardization of requirements for bank borrower's credit history and formalization of its assessment.*

Standardized are requirements for bank borrower's credit history. The requirements are formalized using mathematical tools.

Main indicators of activities of Ukrainian banks as of 1 October 2009.

Hanna Karcheva. *Peculiarities of the banking system of Ukraine operation during the financial crisis.*

Discussed are main factors of crisis development in Ukraine's banking sphere. Given are recommendations and suggestions concerning banking activity stabilization.

Amendments to the State Register of Banks made in September 2009.

Oleksandr Baranovskyi. *Problem banks: detection and treatment.*

Discussed are reasons of increasing portion of 'bad' assets, liquidity crisis, and deterioration of credit portfolio quality in problem banks. Considered is the possibility of creation of a bad bank viz. a special institution for redemption and restructuring of problem assets.

The list of officials that have NBU certificates for being interim administrators and bank liquidators as of 1 October 2009.

Dynamics of the financial performance of Ukrainian banks as of 1 October 2009.

The first admission to doctoral candidacy.

Information about opening of the institute of doctoral candidacy in the NBU Banking University.

Serhii Nikolaichuk, Iryna Kushan. *The impact of the global financial and economic crisis on the balance of payments of Ukraine and dynamics of its major indicators.*

Discussed are key trends in BOP dynamics during the global financial and economic crisis.

Tetiana Vakhnenko. *Transformation of Ukraine's debt model during the crisis.*

Discussed are financial and economic components of external debt liabilities of the corporate sector of the economy, the role of the government in their restructuring and repayment, and public debt management.

Serhii Kruhlyk, Oleksii Yeremenko. *International Monetary Fund: new SDR distribution.*

Discussed is IMF activity, particularly, a new large-scale SDR distribution as a result of which Ukraine being IMF member since 1992 for the first time acquired the drawing rights amounting to more than USD 2 billion.

Oleksii Kuznetsov. *London is a global financial center.*

Discussed is the history and modern state of London as an international financial center.

Putting into circulation the commemorative coin "Ivan Kotliarevskyi".

Official report on putting into circulation and numismatic description of the 5 hryvnia commemorative coin dedicated to Ivan Kotliarevskyi (1769 – 1838), famous Ukrainian writer, public figure, the first classic of new Ukrainian literature. The photos of the coin obverse and reverse are given.

Victoria Fursova. *Theoretical aspects of the classification of asset securitization.*

Grounded is the necessity to improve theoretical aspects of asset securitization. The author offers the extended classification of asset securitization based on certain criteria such as the possibility of additional resources formation, territorial peculiarities, asset risk level, and a human factor.

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies established monthly by the National Bank of Ukraine (in September 2009).

Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies established daily by the National Bank of Ukraine (in September 2009).

Major monetary parameters of the monetary market of Ukraine in September 2009.

Volumes of NBU loans for support of banks' liquidity, weighted average interest rate on NBU loans for support of banks' liquidity, interest rates of banks on national currency loans and deposits, and dynamics of money supply growth as of 1 October 2009.

Government securities market of Ukraine in September 2009.